

Toimittanut Riitta Seppänen-Järvelä

Monimenetelmällisyys kuntoutuksen tutkimuksessa

Havaintoja ja kokemuksia Muutos-hankkeen tutkimuksista

Toimittaja

Riitta Seppänen-Järvelä, johtava tutkija, VTT, dosentti
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Kirjoittajat

Kaisa Haapakoski, tutkijatohtori, YTT, Jyväskylän yliopisto, etunimi.sukunimi@jyu.fi
Tuija Heiskanen, projektitutkija, TtM, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, etunimi.sukunimi@xamk.fi
Jaakko Harkko, tutkija, YTM, Kuntoutussäätiö, etunimi.sukunimi@kuntoutussaatio.fi
Lotta Hautamäki, erikoistutkija, VTT, Kuntoutussäätiö, etunimi.sukunimi@kuntoutussaatio.fi
Sinikka Hiekkala, tutkimusjohtaja, FT, dosentti, Invalidiliitto, etunimi.sukunimi@invalidiliitto.fi
Maarit Karhula, tutkimuspäällikkö, TtM, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, etunimi.sukunimi@xamk.fi
Riitta Koivula, kehittämisspäällikkö, YTT, Terveystieteiden tutkimuskeskus, etunimi.sukunimi@thl.fi
Aila Pikkarainen, toimintaterapian lehtori, projektipäällikkö, THM, KM, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, etunimi.sukunimi@jamk.fi
Erja Poutiainen, johtava tutkija, FT, dosentti, Kuntoutussäätiö, etunimi.sukunimi@kuntoutussaatio.fi
Riitta Seppänen-Järvelä, johtava tutkija, VTT, dosentti, Kela, etunimi.sukunimi@kela.fi
Asta Tuomenoksa, tutkija, puheterapeutti, Kuntoutussäätiö, etunimi.sukunimi@kuntoutussaatio.fi
Tiia Villa, tutkija, YTM, Kuntoutussäätiö, etunimi.sukunimi@kuntoutussaatio.fi
Mirkka Vuorento, tutkija, YTM, Kuntoutussäätiö, etunimi.sukunimi@kuntoutussaatio.fi
Leena Åkerblad, tutkijatohtori, YTT, Jyväskylän yliopisto, etunimi.sukunimi@jyu.fi

© Kirjoittajat ja Kela

www.kela.fi/tutkimus

ISSN 2323-9239

URI <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018102438644>

Helsinki 2018

SISÄLTÖ

Tiivistelmä	5
Riitta Seppänen-Järvelä	
1 Monimenetelmällisyydestä on moneksi	6
1.1 Monimenetelmällinen Muutos-hanke.....	6
1.2 Monimenetelmällisyys vai moninäkökulmaisuus?	8
1.3 Avoin tutkimusprosessi.....	9
Kaisa Haapakoski ja Leena Åkerblad	
2 Monimenetelmällinen tutkimus ja integraatiotyö	11
2.1 Johdanto	11
2.2 Yhdistely ja integraatio käsitteinä ja käytäntöinä	11
2.3 Integraatio praktisena suhteena.....	13
2.4 Integraatio tekemisenä ja toimintana – integraatiotyönä.....	15
2.5 Lopuksi: Integraatiotyö tapana ymmärtää monimenetelmällistä tutkimusprosessia	18
Lotta Hautamäki, Asta Tuomenoksa, Mirkka Vuorento, Sinikka Hiekkala ja Erja Poutiainen	
3 Laadullisten aineistojen yhteensovittaminen: kokemuksia AVH-kuntoutuksen tutkimuksesta	20
3.1 Johdanto	20
3.2 Laadulliset aineistot ja metodologiset haasteet.....	21
3.2.1 Monimenetelmällinen tutkimus ja laadullisten aineistojen yhdistäminen	22
3.2.2 Aineiston keräämisen haasteet kuntoutujaryhmässä.....	23
3.3 Kokemuksia aineistojen analyysistä.....	25
3.3.1 Afaattisten ihmisten videoitujen haastattelujen toteutus ja analyysi	26
3.3.2 Haastattelu- ja asiakirja-aineistojen sisällönanalyysi.....	27
3.3.3 Aineistojen siltaaminen ICF-luokitukseen	28
3.4 Analyttinen integraatio ja tulkinnan prosessi	29
Aila Pikkarainen ja Riitta Koivula	
4 Monimenetelmällinen lähestymistapa ikääntyneiden kuntoutuksen ja kuntoutumisen tutkimuksessa	31
4.1 Tutkimussuunnitelman muotoutuminen ja monimenetelmällinen ote	31
4.2 Monimenetelmällisyys ikääntyneiden kuntoutuksen tutkimuksessa.....	33
4.3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	34
4.4 Laajuutta ja syvyyttä monimenetelmällisen tutkimuksen aineistoilla	35
4.4.1 Aineiston analyysi moniäänisenä ja portaittaisena prosessina.....	36
4.4.2 Tulosten kuvaaminen ja raportoinnin haasteet.....	38
4.4.3 Tutkijoiden kokemuksia ja oivalluksia monimenetelmällisyydestä.....	39

Tuija Heiskanen ja Maarit Karhula

5	Monimenetelmällinen tieto vahvisti päätelmiä tavoitteiden merkityksestä tules-kuntoutuksessa	41
5.1	Johdanto	41
5.2	Aineistojen keruu ja analyysi toisiinsa limittyvänä prosessina	41
5.3	Eri näkökulmat vahvistuvat monimenetelmällisten aineistojen analyysissa	43
5.4	Monimenetelmällisyydellä monipuolinen näkemys tavoitteista tules-kuntoutuksessa	44

Jaakko Harkko, Tiia Villa ja Erja Poutiainen

6	Arvioita OPI-kuntoutuksen monimenetelmällisen tutkimuksen toteutuksesta	49
6.1	Johdanto	49
6.2	Monimenetelmällisyys tutkimuksellisena strategiana	50
6.3	Kolme havaintoa monimenetelmällisen tutkimusstrategian toimeenpanosta	51
6.3.1	Monimenetelmällinen tutkimusote teorian ja tutkimusaineistojen vuoropuheluna	51
6.3.2	Monimenetelmällinen tutkimusote ja ilmiöstä saatavien havaintojen monimuotoisuus	52
6.3.3	Moninäkökulmainen tutkimusote tulosten tulkinnan ja aineistosta tehtävien johtopäätösten kannalta	53
6.4	Yhteenveto	54
	Lähteet	56

TIIVISTELMÄ

Muutos-hankkeessa on tutkittu Kelan kuntoutuksen muutosten vaikutuksia asiakkaan saamaan kuntoutuspalveluun sekä tuotettu tietoa monimenetelmällisen tutkimusotteen soveltuvuudesta kuntoutuksen tutkimukseen. Muutos-hankkeessa on sovellettu moninäkökulmaisia ja monimenetelmällisiä tutkimusasetelmia, joilla on tarkasteltu kuntoutukselle ominaisia monitoimijaisia prosesseja sekä kuntoutumista tuottavia mekanismeja. Moninäkökulmaisuuudella on voitu tuottaa kokonaisvaltaista ymmärrystä monialaisesta ja -äänisestä kuntoutustoiminnasta. Julkaisu koostuu artikkeleista, jotka perustuvat Muutos-hankkeen tutkijoiden metodiseminaarissa pidettyihin esityksiin. Artikkeleissa kuvataan moninäkökulmaisen moniaineistolisen tutkimuksen haasteita ja hyötyjä koko tutkimusprosessin näkökulmasta: aineistojen keruuta, analyysin prosessimaista etenemistä ja eri tyyppisten aineistojen välistä vuorovaikutusta analyysivaiheen aikana. Artikkeleissa kuvataan sitä, miten eri aineistojen yhdistelyä ja integraatiota tehtiin sekä millaisia menetelmällisiä pohdintoja tutkimuksissa käytiin.

Avainsanat: kuntoutus, tutkimus, tutkimusmenetelmät, triangulaatio

Riitta Seppänen-Järvelä

1 MONIMENETELMÄLLISYYDESTÄ ON MONEKSI

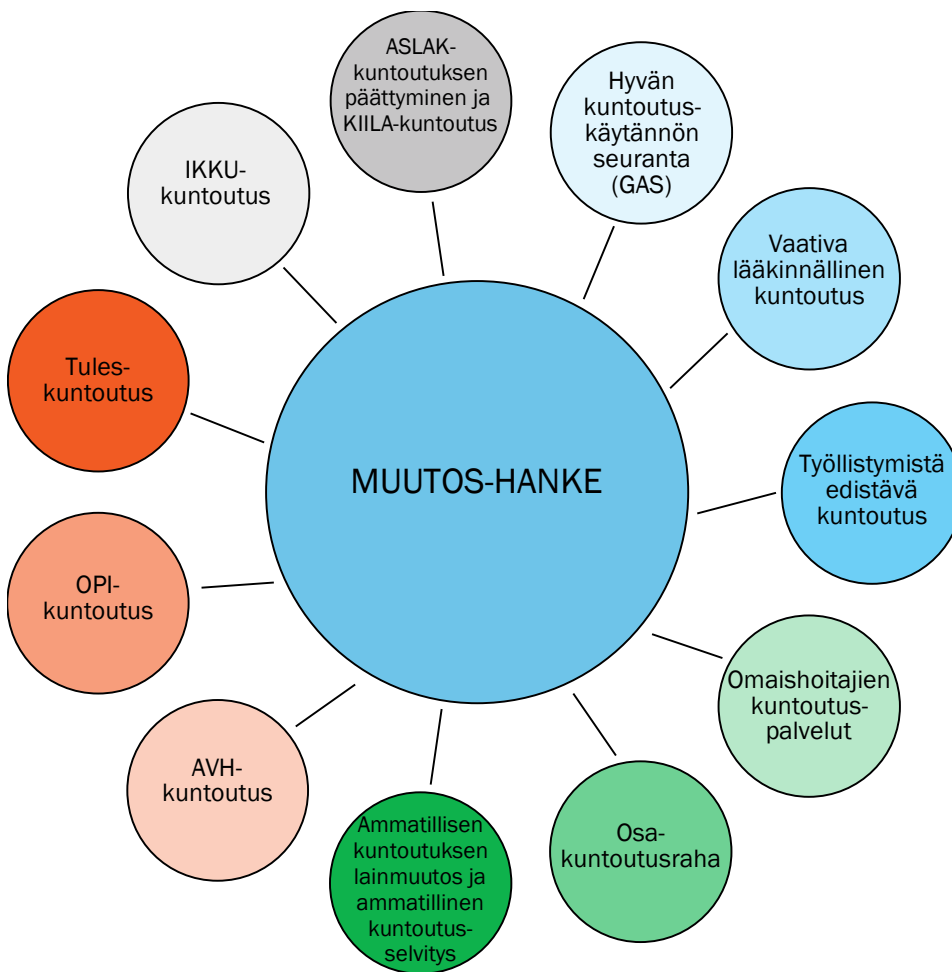
1.1 Monimenetelmällinen Muutos-hanke

Kuntoutus on sisällöltään monialainen ja monimuotoinen toimintakokonaisuus, se on sosiaalista vuorovaikutusta kompleksisissa systeemeissä (ks. MacEachen 2013; Harra 2014). Kuntoutukselle ja kuntoutumiselle on leimallista prosessien epälineaarisuus ja monitasoisuus (Wynne ja McAnaney 2004). Niihin kytkeytyy kontekstisidonnaisesti monia toimijoita ja tahoja intresseineen ja näkökulmineen (ks. Loisel ym. 2005). Kuntoutuksessa liittyy myös yksilön ja erilaisten instituutioiden toiminta. (Ks. Autti-Rämö ym. 2016.) Nämä seikat haastavat kuntoutuksen ja kuntoutumisen tutkimuskohteena.

Kelan tutkimuksen koordinoimassa Muutos-hankkeessa (ks. Kela 2018) tutkitaan Kelan kuntoutuksen muutosten vaikutuksia asiakkaan saamaan kuntoutuspalveluun. Hankkeessa ja siihen kuuluvissa osatutkimuksissa (kuvio 1, s. 7) on sovellettu moninäkökulmaista ja monimenetelmällistä tutkimusasetelmaa. Merkittävin perustelu sille, että Muutos-hankkeessa sitouduttiin monimenetelmällisyyteen ja moninäkökulmaisuuteen, liittyi kuntoutuksen ja kuntoutumisen ilmiöiden luonteeseen tutkimuskohteina. Taustalla oli myös kannustavia kokemuksia tämän tyyppisistä asetelmallisista ratkaisuista Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen arviointitutkimuksesta (Seppänen-Järvelä 2015a ja b). Monimenetelmällisen tutkimuksen keinoin on ajateltu voitavan tutkia kuntoutukselle ominaisia monitoimijaisia prosesseja sekä tuottaa tietoa kuntoutumista tuottavista mekanismeista. Erityisen tärkeää on moninäkökulmaisuus, jonka avulla voidaan tuottaa kokonaisvaltaista ymmärrystä monialaisesta ja -äänisestä kuntoutustoiminnasta.

Muutos-hanke on luonteeltaan implementaatiotutkimusta (Seppänen-Järvelä 2017), johon monimenetelmällisyyden on katsottu sopivan (Peters ym. 2013). Tutkimus kohdistuu Kelan kuntoutuspalvelun implementaatioon tilanteessa, jossa palvelun sisältö, toimintatavat tai ehdot ovat muuttuneet tai on luotu kokonaan uusi palvelukonsepti kehittämistyön tulosten perusteella. Implementaatiotutkimuksen näkökulmasta Muutos-hankkeessa on kolmentyyppisiä tutkimuksia: Tietoa tuotetaan kehittämishankkeessa luodun kuntoutuspalvelun toteutumisesta vakiintuneessa palveluntuotannossa, joka poikkeaa kehittämishankkeen ympäristöstä. Toisessa ryhmässä tutkimuksia tietoa tuotetaan vakiintuneista kuntoutuspalveluista, jolloin kuntoutuksen toteutusta tutkitaan ja tulokset hyödynnetään palvelukuvausten uudistamisessa. Kolmanteen ryhmään kuuluvissa tutkimuksissa implementaatiotutkimuksella tuotetaan tietoa lainmuutoksista, kuten Kelan vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta koskevan lainmuutoksen toimeenpanosta. Muutos-hankkeen toteuttamisessa keskeistä on ollut tiedon tuottamisen malli, jossa kehittäminen, tutkimus ja toimeenpano limittyvät yhteen. Osatutkimuksia ovat toteuttaneet avoimella haulla valitut tutkijaryhmät. Tutkimuksen on rahoittanut Kela.

Kuvio 1. Muutos-hankkeen osatutkimukset.

Kuntoutuspalveluiden toteuttamista koskevien tutkimustehtävien lisäksi Muutos-hankkeessa tuotetaan tietoa monimenetelmällisen tutkimusotteen soveltuvuudesta kuntoutuksen tutkimukseen. Alan tutkimuskirjallisuudessa on kiinnitetty huomioita siihen, että monimenetelmällistä tutkimusta saatetaan hyödyntää pinnallisesti (Watkins ja Gioija 2015) tai tutkimuksessa ei argumentoida riittävästi monimenetelmällisyyden motiivia tai tutkimustuloksia esittämisessä ei avata riittävästi sitä, kuinka aineistot ovat käytännössä yhdistetty ja tai integroitu (Bryman 2008) ja millaiseen päättelyketjuun johtopäätökset perustuvat. Muutos-hankkeessa on pidetty tärkeänä raportoida tutkimukset siten, että metodiset ratkaisut ja analyysin toteuttaminen kuvataan seikkaperäisesti. Sen on ajateltu vahvistavan myös monimenetelmällisesti tuotetun tieteellisen tiedon luotettavuutta ja uskottavuutta.

Tämä julkaisu lähti kehkeytymään Muutos-hankkeen tutkijoiden keskinäisestä metodiseminaarista, joka pidettiin Helsingissä 6.3.2018. Seminaarissa tutkijat jakoivat kokemuksia moninäkökulmaisen ja moniaineistollisen tutkimuksen toteuttamisesta. Seminaari rakentui osatutkimusten omille esityksille niistä teemoista, jotka koettiin tärkeiksi koko tutkimusprosessin

näkökulmasta mukaan lukien tutkimuksen valmistelu, aineistojen keruu, analyysi ja raportointi. Tässä julkaistavat artikkelit perustuvat seminaarin esityksiin. Avaan seuraavaksi joitakin niistä keskeisistä teemoista, joista seminaarissa keskusteltiin ja joita artikkelit tarkastelevat.

1.2 Monimenetelmällisyys vai moninäkökulmaisuus?

Monimenetelmällisyys kuulostaa houkuttelevalta; pragmatismiin nojaten saattaa myös syntyä vaikutelma helpoudesta, jossa ”kaikki on mahdollista ja käy”. Kun monimenetelmälliseen tutkimukseen alkaa paneutua vähääkään pintaa syvemmältä, havaitsee termien ja käsitteiden moninaisuuden. Haaste on lisäksi, ettei englanninkielisille termeille löydy yksiselitteisiä suomenkielisiä käännöksiä, kuten Kaisa Haapakoski ja Leena Åkerblad artikkelissaan toteavat. Käsitteiden vakiintumattomuus ja sen aiheuttamat haasteet on tunnustettu myös kansainvälisessä metodikirjallisuudessa. Se, kuinka monimenetelmällinen tutkimus määritellään, vaihtelee suuresti. Määritelmässä heijastuvat sekä eri tutkimustraditioiden ja tieteenalojen painotukset että maantieteelliset kontekstit (Archibald ym. 2015).

Moninäkökulmaisuus monimenetelmällisessä (Kendall ym. 2009; Kendall ym. 2018) tutkimuksessa on ollut leimallinen piirre Muutos-hankkeessa, jossa ne limittyvät toisiinsa likeisesti. Moninäkökulmaisuus on perusteltua ja tarpeellista erityisesti silloin kun tutkittavaan ilmiöön liittyy monia toimijoita näkökohtineen ja intresseineen, kuten kuntoutuksessa. Kuitenkaan monimenetelmällisessä tutkimuskirjallisuudessa moninäkökulmaisuuteen liittyvät kysymykset eivät saa huomiota. Sen sijaan arviointitutkimuksen piirissä, jossa monimenetelmällisyyden juuret ovat (Greene ja McClintock 1985), on moninäkökulmaisuudella ollut tärkeä rooli: eri intresiryhmät (*stakeholders*) eri tavoin arvottamine näkemyksineen on ollut tärkeitä saada monitahtoiseen aineistoon sekä sitoutumaan arviointitiedon hyödyntämiseen (esim. Patton 1997; Rossi ym. 2014).

Triangulaatio-näkökulmasta tavoite ei ole aineistojen validointi sinänsä, vaan aineiston moninäkökulmaisuuden tehtävä on rikastaa ja täydentää tutkimuskohteesta muodostuvaa ymmärrystä (Hammersley 2007). Kun kuntoutukseen osallisten toimijoiden väliset suhteet eivät ole symmetrisiä ja heidän suhde sekä asema suhteessa kuntoutustoimintaan on hyvin erilainen (ks. Harra 2014), on moninäkökulmaisuudessa kysymys erilaisten tulkittujen todellisuuksien yhteensovittamisesta. Aineiston analyysissä on tiedostettava, kenen todellisuudesta lähtien tulkintaa tehdään ja kuinka toimijoiden erilainen asema kuntoutuksen toteuttamisessa ja samalla tietolähteenä otetaan huomioon.

Julkaisun kaikissa artikkeleissa monimenetelmällisyys tai -aineistisuus muodostui juuri moninäkökulmaisuuden kautta. Aineistoa kerättiin erilaisilla menetelmillä kuntoutuspalvelun toteuttamiseen osallistuneilta toimijoilta, joissa tyypillisesti olivat edustettuina kuntoutujan ja kuntoutuksen palveluntuottajan lisäksi muuta ammattilaisverkostoa ja kuntoutujan omaisia tai läheisiä.

1.3 Avoin tutkimusprosessi

Monimenetelmällisessä tutkimuksessa korostetaan tutkimustehtävän merkitystä ja peruste-luja sille, miksi tutkimuksessa käytetään monimenetelmällisyyttä (esim. Teddlie ja Tashakkori 2009). Tutkimustehtävä motivoi tutkimusmenetelmät ja aineistonhankintastrategian. Muutos-hankkeessa keskeistä on ollut tutkimustiedon sovellettavuus ja hyödynnettävyys: osatutki-mukset ovat tuottaneet tietoa tutkimustiedon käyttäjien praktisiin tietotarpeisiin. Tutkimus-tehtävän asettamisessa keskeistä oli näiden tietotarpeiden ja tutkimuskysymysten jäsentämi-nen: niiden pohjalta tutkimuksen tilaaja määritteli suhteellisen tarkasti tutkimustehtävän (nk. alustava tutkimussuunnitelma) tutkimuksen hakuvaiheessa. Tutkimuksen suorittaneet tutkijat tarkensivat suunnitelmassaan tutkimuksen toteuttamisen ja menetelmälliset valinnat.

Monimenetelmällisen tutkimuksen ytimessä on kysymys erilaisten aineistojen, menetelmien ja lähestymistapojen yhdistämisestä ja integraatiosta. Se, miten ja missä vaiheessa tutkimuspro-cessia yhdistäminen ja/tai integraatio tapahtuu ja mitä sillä tavoitellaan, voi vaihdella suuresti. Kaisa Haapakoski ja Leena Åkerblad jäsentävät integraatiota ja yhdistelyä sekä käsitteellisesti että tutkimuksen käytäntönä ja tekemisenä. He tulevat johtopäätökseen, jonka mukaan integ-raatio on tutkimustehtävien, aineistojen, menetelmien ja käsitteiden suhteita rakentavaa ja täs-mentävää, koko tutkimusprosessin ajan jatkuvaa toimintaa ja tekemistä, joka kuuluu perus-luonteisesti monimenetelmälliseen tutkimukseen.

Monimenetelmällisyyteen kuuluva erilaisten aineistojen vuorovaikutus ja aineistojen analyysi ovat iteratiivinen prosessi, joka myös haastaa tutkimuksen alkuvaiheessa määriteltyä tutki-mustehtävää. Monimenetelmällisen tutkimuksen toteuttaminen on prosessi, jonka avoimuus mahdollistaa vuoropuhelun tutkimuskysymysten kanssa sekä aineistoja ja metodeja koskevat tilanteelliset ratkaisut tutkimusprosessin aikana – tärkeätä on mahdollisuus luoviin metodolo-gisiin ratkaisuihin. Aila Pikkarainen ja Riitta Koivula kirjoittavat siitä, kuinka tutkimuskysy-mysten määrittely liittyi olennaisesti aineistojen analyysin ja tulkinnan käsitteisiin. Jaakko Harkko, Tiia Villa ja Erja Poutiainen puolestaan kuvaavat teorian ja aineistojen välistä vuoro-puhelua: moninäkökulmaisesta aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella tutkijat tarkensi-vat opiskelukyvyn käsitettä. Tämä suuntasi edelleen aineiston uudelleen tarkastelua ja johti uudenlaiseen näkökulmaan, joka ei alkuperin ollut tutkimuskysymysten joukossa, ja näin tut-kimuksen kohteena olleen ilmiön syvällisempään ymmärtämiseen.

Jokaisessa artikkelissa kuvataan analyysin prosessimaista etenemistä ja eri tyyppisten aineis-tojen välistä vuorovaikutusta analyysivaiheen aikana. Tuija Heiskanen ja Maarit Karhula esit-tävät kuinka aineistojen keruu ja analyysi limittyivät toisiinsa. He myös avaavat esimerkin kautta, kuinka kuntoutujan tavoitteita koskeva erilaisista aineistoista kertynyt tieto yhdistet-tiin sekä millaiseen tulkintaan ja johtopäätöksiin päädyttiin. Kaikissa artikkeleissa tulee esille, että vaikka kerätyt aineistot ja aineistonkeruun ajallinen eteneminen noudattivat ennalta mää-riteltyä suunnitelmaa, olivat tutkimusprosessit avoimia erilaisten menetelmällisten ratkaisujen tilanne-ehtoiselle soveltamiselle. Esimerkiksi Lotta Hautamäki ym. kuvaavat moniulotteisen laadullisen aineiston yhteensovittamista ja analyysiä, jossa yhdistyvät sekä aineistolähtöinen sisällönanalyysi että teorialähtöinen deduktiivinen analyysi (ICF-siltaus).

Tutkimusprosessin eri vaiheissa tutkijat joutuivat tekemään ratkaisuja, jotka liittyivät aineistojen välisen suhteen määrittelyyn, määrällisen tai laadullisen ensisijaisuuteen, teoreettisen tai käsitteellisen viitekehyksen rooliin, yhdistelyn ja/tai integraation luonteeseen sekä metodisiin ratkaisuihin. Artikkeleissa tulee esille, että tilanteisuuden hyödyntäminen ja analyysiprosessin avoimena ja elävänä pitäminen. Tämä on edellyttänyt tutkijoilta vuorovaikutusta ja luottamusta sekä tutkimusprosessiin että toisiinsa.

Kaisa Haapakoski ja Leena Åkerblad

2 MONIMENETELMÄLLINEN TUTKIMUS JA INTEGRAATIOTYÖ

2.1 Johdanto

Integraatio on erityisesti monimenetelmällisessä tutkimuksessa keskeinen metodologinen käsite, josta on keskusteltu kirjallisuudessa toistaiseksi varsin vähän. Tässä tekstissä tarkastelemme integraation käsitettä ja siihen liittyviä tutkimuskäytäntöjä monimenetelmällisessä tutkimuksessa. Esimerkkinä käytämme AMKU-tutkimukseen (Ammatillisen kuntoutuksen lain ja kuntoutusselvityksen uudistus- ja toimeenpanotutkimus) liittyviä kokemuksiamme. Artikkelin keskeiset teemat liittyvät integraation määrittelyyn sekä yhdistelyn ja integraation eroihin. Lisäksi keskitymme kokemustemme perusteella muodostuneeseen käsitykseen integraatiosta praktisena integraatiotyönä, ja kuvailemme tätä työtä AMKU-tutkimuskokonaisuuteen liittyvien käytännön esimerkkien avulla. Integraatio määrittyikin artikkelissamme sekä tutkimusmetodologiseksi käsitteeksi että ennen kaikkea praktiseksi käytännöiksi. Hahmottelemme sitä, millaisia keskeisiä osa-alueita integraatiotyöhön omien kokemustemme perusteella liittyy. Näistä käsittelemme tarkemmin tutkimustehtävän muotoilua ja merkitystä, intuition ja luovuuden roolia sekä kontekstia ja käsitteellistämistä.

AMKU-tutkimus koostui kahdesta erillisestä osatutkimuksesta, joiden aineistot olivat moninäkökulmaisia ja sisälsivät sekä numeerista että eri tyyppistä tekstiaineistoa. Tutkimusten keskiössä olivat Kelan ammatillista kuntoutusta koskevan lain uudistus (vuonna 2014) sekä uusi palvelu, ammatillinen kuntoutusselvitys (vuodesta 2015). Kelan ammatillisen kuntoutuksen lain uudistuksessa kuntoutuksen pääsykriteerejä muutettiin siten, että sairausperusteiden lisäksi alettiin huomioida henkilön kokonaistilanne sekä opiskelukyky. Tutkimuksen keskiössä oli se, miten uusi laki on otettu käyttöön ja miten työ- ja opiskelukyvyn heikkeneminen ja asiakkaan kokonaistilanne uudistetun lain puitteissa arvioidaan. Aineiston muodostivat kyselyaineisto (n = 974, ammatillista kuntoutusta hakeneet vuosina 2013 ja 2015) sekä haastatteluaineisto (n = 19, Kelan asiantuntijalääkärit ja ratkaisijat). (Haapakoski ym. 2018.) Kelan uudessa palvelussa, ammatillisessa kuntoutusselvityksessä yhdistyi kaksi aikaisempaa palvelua, kuntoutustutkimus ja kuntoutustarveselvitys. Tutkimuksessa arvioitiin, miten uusi palvelu toimii. Tämän osatutkimuksen aineisto koostui niin ikään kyselyaineistosta (n = 352, palvelussa käyneet vuonna 2015) sekä tapaustutkimuksellisesta aineistosta, joka sisälsi haastatteluja ja asiakirjoja (kuntoutujien haastattelut n = 8, omaohjaajien n = 5 ja lähettävien tahojen n = 4 haastattelut sekä asiakirja-aineisto n = 8). (Åkerblad ym. 2018.)

2.2 Yhdistely ja integraatio käsitteinä ja käytäntöinä

Tutkimuksellisten ratkaisujen ja niiden eksplikoinnin kannalta on olennaista, että tutkimusmetodologisilla ja praktisilla tutkimuksen tekoon liittyvillä käsitteillä on täsmällinen merkityksensä. Monimenetelmälliseen tutkimukseen keskeisesti kytkeytyvät käsitteet sisältävät kuitenkin tällä hetkellä runsaasti kielellisiä epätarkkuuksia. Monimenetelmällisyyttä (*mixed methods*) koskeva kirjallisuus on lisääntynyt nopeasti ja samalla siihen liittyvien määritelmien ja tylo-

gioiden kirjo on laajentunut (Mertens ym. 2016). Epätarkkuutta lisää osaltaan se, että määritelmät kääntyvät eri tavoin eri kielille – käsitteiden, termien ja sanojen täsmällinen merkitys saattaa jäädä epäselväksi. Kun monimenetelmällisessä tutkimuksessa puhutaan eri tyyppisten menetelmien ja aineistojen välisestä suhteesta, voidaan englannin kielessä käyttää esimerkiksi termejä *combine*, *mesh*, *blend*, *mix*, *integrate* ja *merge* (ks. Bryman 2008). Suomen kielessä voidaan puolestaan käyttää termejä yhdistellä, yhdistää, sekoittaa, miksata, integroida ja sulauttaa. Sanat sisältävät hieman erilaisia nyansseja myös saman kielen sisällä, eivätkä nyanssit välttämättä välity kielten välisissä käännoksissä suoraan toiseen kieleen. Kielelliset haasteet voivat vaikeuttaa myös laadullisten ja määrällisten elementtien olemuksen ja näiden integroinnin ytimen tavoittamista monimenetelmällisessä tutkimuksessa. Näkemyksemme mukaan integraatiossa ei ole kyse ainoastaan erillisestä, monimenetelmällisen aineiston teknisestä analyysiprosessista ja sen kuvaamisesta, vaan koko tutkimuksen ajan tapahtuvista tutkimuksellisista ratkaisuista ja niiden läpinäkyvyydestä (ks. Seppänen-Järvelä ym., julkaisematon käsikirjoitus).

Integraatio-käsitteen ja siihen liittyvien tutkimuksellisten ratkaisujen kannalta on erityisen olennaista se, että lähestymistapojen, menetelmien ja aineistojen yhdistelystä (*combining*, *mixing*) ja integraatiosta puhutaan varsin usein synonyymeina. Nämä voidaan kuitenkin käsitteellisesti erottaa toisistaan. Esimerkiksi Moran-Ellis ym. (2006) mukaan sekä yhdistelyllä että integraatiolla on oma erityismerkityksensä. Yhdistelyssä aineistot ovat erilaisessa asemassa suhteessa toisiinsa ja niillä voidaan tarvittaessa vastata eri kysymyksiin. Tällöin esimerkiksi kyselyyn perustuvia tuloksia voidaan elävöittää haastattelujen avulla tai hyödyntää haastatteluja ensisijaisesti kyselylomakkeen suunnittelun pohjana. Yhdistelyssä laadullinen aineisto saattaa rakentua kyselyn varaan tai kyselyaineisto laadullisen aineiston varaan. Olennaista on yhdistelyn tarkoitus, ajoitus sekä aineistojen väliset arvosuhteet.

Miten integraatio sitten käsitteellisesti ja käytännössä eroaa yhdistelystä? Erään näkemyksen mukaan integraatiolle on leimallista se, että erilaiset menetelmät ja aineistotyyppit nähdään samanarvoisina ja niillä pyritään saavuttamaan yhteinen tavoite (Moran-Ellis ym. 2006; Cronin ym. 2007). Mikään tietty menetelmä tai aineisto ei siis saa ensisijaista asemaa, kuten yhdistelyssä, vaan kaikilla on tutkimuskokonaisuuden kannalta itsenäistä painoarvoa. Moran-Ellis ym. (2006) esittävät integraatiosta esimerkin: liikennejärjestelmässä erilaiset liikennemuodot (juna, bussi, lentokone) toimivat integroidusti. Matkustaja voi ostaa yhden lipun koko matkalle, eikä hän esimerkiksi joudu odottamaan pitkään, vaikka hän vaihtaisi välillä junasta bussiin. Integrointi edesauttaa sitä, että perille pääsemisen prosessi on jouheva ja tehokas. Vaikka bussi pysyy koko ajan bussina ja juna junana, liittyy niiden välinen mekanismi ne toisiinsa – tällöin integroitu järjestelmä on enemmän kuin osiensa summa. Kyseinen esimerkki auttaa hahmottamaan monimenetelmälliseen tutkimukseen liittyvää integraatiota nimenomaan metodien, aineistokokonaisuuksien, analyysimenetelmien ja/tai teoreettisten perspektiivien konkreettisenä ja käytännöllisenä suhteena (Moran-Ellis ym. 2006).

Cronin ym. (2007) sekä Moran-Ellis ym. (2006) erottelevat karkeasti toisistaan erilaisia integraation tyyppisiä. Heidän mukaansa integraatio voi olla joko metodien integrointia, analyttistä integraatiota tai teoreettista integraatiota. Metodien integroinnissa on kyse erilaisten metodien yhteensovittamisesta ja tarvittaessa myös sekoittamisesta ja sulauttamisesta (*blending*). Tut-

kimuksessa voidaan joko käyttää tietyille aineistotyyppille ominaisia metodeja tai ylittää erilaisien aineistojen välisiä raja-aitoja, kuten muuntaa tekstiaineistoa numeromuotoon ja analysoida sitä määrällisiksi mieltävillä metodeilla. Metodien integroinnissa voi olla keskeistä esimerkiksi käsitys siitä, että tutkittava ilmiö on perustavanlaatuisesti sekä laadullinen että kvantitatiivinen ja monitasoinen. (Moran-Ellis ym. 2006.)

Analyttisessä integraatiossa – eli integroidussa analyysissa – analyysit voidaan toteuttaa erillisten metodien avulla. Vaikka eri tyyppisiä aineistoja analysoidaan ainakin osittain erikseen niille ominaisilla tavoilla, pyritään kaikkien aineistojen ja analyysien avulla vastaamaan yhteiseen tehtävään. Analyttisen integraation hahmottamisessa voi auttaa tapa nähdä analyysi alati etenevänä, tutkimuksen tehtävän selvittämiseen tähtäävänä prosessina. Esimerkkinä analyttisestä integraatiosta voidaan esittää Croninin ym. (2008) tapa analysoida monimenetelmällistä aineistoa *following a thread* -menetelmän, juonen tai polun seuraamisen avulla. Heidän kuvailemassaan tutkimusasetelmassa eri tyyppisten aineistojen kontribuutio nähdään tasa-arvoisena, mutta tutkimuksessa tehdään systemaattista ja osin erillistä analyysia eri aineistotyypeille soveltuvien menetelmin. Integroitu analyysi (*following a thread* -menetelmän tapaan) etenee neljän vaiheen kautta: alustava analyysi, lupaavan juonen poimiminen, tulosten ja aineistojen asettaminen rinnakkain (sekoittamisen sijaan) sekä tulosten syntetisointi. Tämän kaltaisen tutkimusasetelman ja menetelmän avulla tavoitellaan ensisijaisesti laaja-alaista ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

Teoreettisessa integraatiossa on olennaista se, että eri aineistotyyppisiä, analyysimenetelmiä ja analyysihin pohjautuvia tuloksia yhdistää joko lähtökohtaisesti tai tutkimuksen edetessä siihen soveltuva teoreettinen viitekehys. Esimerkiksi Moranin ja Butlerin (2001) monimenetelmällisessä, yhteisöjen terveysprofiileja käsittelevässä tutkimuksessa selittävänä metateoreettisena viitekehysenä (*explanatory framework*) toimi Volosinovin kieliteoria. Teorian avulla pyrittiin nostamaan esiin terveystieteiden paikallisessa profiloinnissa dominoivien näkökulmien rinnalle aiemmin näkymättömissä olleita näkökohtia. Tutkimuksen aikana pohdittiin, millaisia tilastollisia terveystieteellisiä indikaattoreita tulisi valita, ja miten erilaiset paikalliset äänet ja näkökulmat tulisivat tässä huomioiduksi. Eri materiaaleja käsiteltiin erillisinä, mutta niitä yhdisti sama metateoreettinen näkökulma. Teoreettisessa integraatiossa eri aineistot ja analyysimenetelmät voivatkin pysyä toisistaan erillisinä, mutta tämä ei ole välttämätöntä; olennaista on käsitteellinen viitekehys. (Moran ja Butler 2001.)

2.3 Integraatio praktisena suhteena

AMKU-tutkimuskokonaisuudessa tehtyjä menetelmällisiä valintoja sanelivat osaltaan sekä alkuperäinen tutkimussuunnitelma että tutkimuksen aikana eteen nousseet, välittömiä ratkaisuja vaatineet kysymykset. Tutkimuksen päätyttyä meidän oli tutkijoina mahdollista katsoa taaksepäin ja pohtia edellä esitettyjen käsitteellistämisten valossa sitä, millaista integraatiota monimenetelmällisessä tutkimuksessamme lopulta tapahtui – vai tapahtuiko minkäänlaista? Entä miten me integraatiota käytännössä teimme erityisesti, kun integraatio käsitetään praktiseksi suhteeksi? Analysoimme seuraavaksi integraatiota AMKU-tutkimuksessa edellä kuvailun integraation ja yhdistelyn erottamisen sekä integraation tyyppittelyn avulla eli suhteessa metodien integrointiin ja analyttiseen ja teoreettiseen integraatioon.

Kummassakaan osatutkimuksessa mikään tietty aineistotyyppi tai menetelmä ei dominoinut, eivätkä aineistot tai analyysit rakentuneet toistensa päälle. Erilaisten aineistojen ja moninaisten analyysien avulla pyrittiin ratkomaan yhteistä tutkimustehtävää: selvittämään lainmuutoksen toimeenpanoa (ratkaisukäytäntö) ja uuden palvelun toimivuutta. Voidaan siis ajatella, että AMKU-tutkimuskokonaisuudessa oli kyse nimenomaan integraatiosta yhdistelyn (*combining*) sijaan. Mikäli molempien tutkimusten analyysiprosesseja tarkastellaan lähemmin, voidaan nähdä niiden sisältävän nimenomaan analyttisen integraation piirteitä. Erilaiset aineistot muodostivat toisistaan analyttisesti riippumattomat kokonaisuudet. Analyysissa hyödynnettiin kullekin aineistotyyppille ominaisia menetelmiä: kyselyaineistoa analysoitiin esimerkiksi faktorianalyysin, ristiintaulukoinnin ja järjestyskorrelaatioiden avulla ja tekstimuotoista aineistoa puolestaan esimerkiksi luokittelun ja teemoittelun avulla. Osatutkimusten tarkentavissa tutkimuskysymyksissä oli kuitenkin eroja sen suhteen, oliko kyse ensisijaisesti kuvailevista vai selittävästä kysymyksistä. Nämä erot myös ohjasivat sitä, millaiset spesifimmät analyysimenetelmät nähtiin kussakin tapauksessa soveltuvimmiksi.

Vaikka analyysit pysyivät molemmissa osatutkimuksissa erillisinä, jo tutkimusprosessin alussa hahmotettiin, että eri aineistotyypit tullaan rinnastamaan sekoittamisen tai sulauttamisen (*blending*) sijaan ja nähdään arvottamatta suhteessa toisiinsa. Tutkimusten analyysivaiheissa olennaista olikin tietynlainen jatkuva reitin tarkentaminen aineistojen erillisyydestä huolimatta; analyysissa tuotettiin alustavia hypoteeseja, rakennettiin monenlaisia luuppeja eri aineistojen välille (ks. seuraavan luvun esimerkki). Analyysit tarkentuivat kehämäisesti suhteessa eri aineistoihin, niiden yhteisiin elementteihin sekä tutkimustehtävään ja tarkempiin tutkimuskysymyksiin.

Keskeisenä pyrkimyksenä oli muodostaa kattava kokonaiskuva tutkimuskohteesta tavoittamalla monipuolisesti erilaisia yleisyystasoja. Näitä tasoja ja niiden välistä dynamiikkaa voi havainnollistaa eksteniivisen ja intensiivisen lähestymistavan tuottaman ymmärryksen avulla (ks. Danermark ym. 2002). Eksteniivisessä lähestymistavassa pyritään tunnistamaan tiettyjä populaation säännönmukaisuuksia ja ominaispiirteitä – kysytään esimerkiksi, mitkä ominaisuudet erottavat ryhmiä toisistaan ja miten laajalle tietyt ominaisuudet ovat levinneet (määrällinen aineisto). Intensiivinen lähestymistapa sisältää puolestaan yksittäisten tai määrältään rajattujen tapausten tarkastelun kontekstissaan: mitä toimijat prosessin kuluessa tekevät, miten prosessi toimii tietyissä tapauksissa ja mikä tuottaa muutoksen (laadullinen aineisto ja sille tyypilliset analyysit). (Danermark ym. 2002.) Molemmissa AMKU-tutkimuksen osatutkimuksissa pohdittiin intensiivisen ja eksteniivisen lähestymistavan hyödyntämistä ja niiden mahdollista yhdistämistä esimerkiksi aineistojen välisten luuppien ja kehämäisen analyysin avulla.

AMKU-tutkimuskokonaisuudessa voidaan nähdä myös teoreettisen integraation piirteitä. Tutkimusten edetessä olennaisiksi muodostuivat esimerkiksi harkintavallan käsite sekä yleinen kuntoutukseen ja kuntoutusjärjestelmään liittyvä käsitteellinen tutkimus. Nämä toimivat apuvälineinä ilmiöiden hahmottamisessa ja aineistojen analysoinnissa suhteessa tutkimusten tehtäviin. Kummassakaan osatutkimuksessa ei kuitenkaan omaksuttu ennalta asetettua, yhtä määrittävää lähtökohtaa (*explanatory framework*), vaan viitekehykseen suhtauduttiin avoimesti tutkimuksen aikana. Käsitteelliseen viitekehyksen täsmentämiseen pyrittiin kuitenkin jatku-

vasti tutkimuksen kuluessa. Tällöin tutkimustuloksia voitiin tulkita esimerkiksi harkintavaltaan liittyvän käsitteellisen keskustelun avulla. Tämän lisäksi ammatillisen kuntoutuksen lain uudistukseen liittyvä tutkimus tuotti tapauskohtaista tietoa harkintavallasta juuri tietystä kontekstissa.

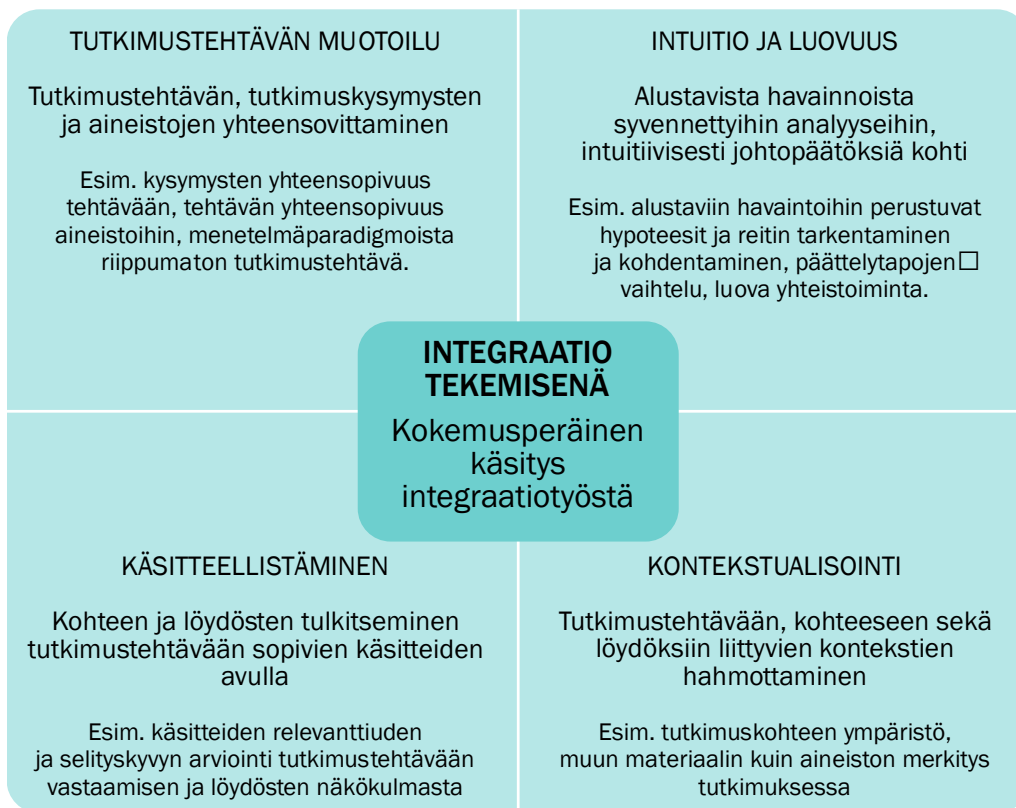
2.4 Integraatio tekemisenä ja toimintana – integraatiotyönä

AMKU-tutkimukseen liittyvät kokemuksemme eivät saa meitä yhtymään yksiselitteisesti aiemmin esitettyyn integraation määritelmään tai tyypittelyyn. Erilaiset määrittelyt toimivat kuitenkin hyödyllisenä apuvälineenä tutkimuksellisten ratkaisujen reflektoinnissa. Muodostimme AMKU-tutkimukseen liittyvien kokemustemme ja niiden käsitteellisen jäsentämisen avulla oman kokemusperäisen käsityksemme integraatiosta. Tähän käsitykseen liittyy ymmärrys monimenetelmälliseen tutkimukseen liittyvästä integraatiosta ennen kaikkea suhteen ja suhteiden konkreettisenä luomisena; tekemisenä ja toimintana. Juuri tämä näyttää olevan metodisesti olennaista: monimenetelmällisen tutkimuksen aineistot ja analyysit eivät voi koskaan tuottaa itsenäisesti suhdetta toisiinsa. Menetelmällisestä näkökulmasta integraatio, kuten tutkimus yleensäkin, on aina konkreettista toimintaa ja tekemistä. Integraation tekemisessä, integraatiotyössä, on kyse juuri mainitun suhteen aktiivisesta rakentamisesta erilaisten tutkimuksellisten käytännön ratkaisujen ja tutkijoiden tekemien, joskus varsin pientenkin valintojen ja toimintojen kautta.

Analysoimme AMKU-tutkimuskokonaisuuteen liittyvien kokemustemme pohjalta integraatiotyötä yksityiskohtaisemmin. Hahmottelimme neljä integraatiotyön keskeistä osa-aluetta: tutkimustehtävän muotoilu, intuitio ja luovuus, kontekstualisointi sekä käsitteellistäminen. Näitä osa-alueita havainnollistetaan seuraavassa kuviossa (ks. kuvio 2, s. 16). Integraatiotyön osa-alueet voidaan nähdä samanaikaisesti sekä konkreettisen tekemisen että integraation edellytysten luomisen ja varmistamisen toiminta-alueina. Ne eivät ole toisistaan irrallisia, vaan toiminta yhdellä osa-alueella vaikuttaa myös muihin. Esimerkiksi intuition ja luovuuden käyttö on merkityksellistä tutkimukseen liittyvässä käsitteellistämässä, tutkimustehtävän muotoilu ja uudelleenmuotoilu taas liittyy kontekstualisointiin ja käsitteellistämiseen. Alueiden välille syntyy siis toiminnallisia suhteita.

Kokemuksemme integraatiotyöstä ja sen osa-alueista saivat meidät pohtimaan ensinnäkin tutkimustehtävän ja tarkempien tutkimuskysymysten välistä suhdetta ja merkitystä monimenetelmällisessä tutkimuksessa (ks. myös IKKU-tutkimusta koskeva artikkeli tässä julkaisussa). Näemme tämän suhteen aktiivisen toiminnan kohteena. Kokemuksemme ohjasivat kysymään, onko huolellisesti asetettu tutkimustehtävä aivan erityisellä tavalla olennaista nimenomaan integraatioon pyrkivässä monimenetelmällisessä tutkimuksessa. Analyttisiä, aineistoille esitettäviä konkreettisempia kysymyksiä voi olla useampia, mutta yksi huolellisesti muotoiltu tutkimustehtävä voi auttaa säilyttämään fokuksen. Tällöin yhteinen tehtävä yhdistää eri elementtejä ja auttaa relevanttien ja merkityksellisten johtopäätösten teossa. Olennaista on myös aineiston yhteensopivuus suhteessa tutkimustehtävään: onko käsillä oleva aineisto juuri oikea tehtävän ratkaisemiseksi ja mikäli ei ole, mitä asialle voitaisiin myös tutkimuksen kuluessa tehdä (ks. myös Sotkasiira 2015).

Kuvio 2. Integraatiotyön osa-alueet monimenetelmällisessä tutkimusprosessissa.

Integraatiotyön olennaisena osa-alueena näyttäytyi myös läpi tutkimusprosessin jatkuva intuition ja luovuuden käyttö. Kokemustemme perusteella monimenetelmäinen tutkimus – erityisesti integraatioon pyrkivä sellainen – saattaa vaatia intuition tietoista hyväksymistä ja sen aktiivista hyödyntämistä tutkimuksen eri vaiheissa. Tässä suhteessa tutkimuksen raportointi sisältää omat haasteensa, sillä integraatioon liittyvän intuitiivisen toiminnan ja luovien ratkaisujen sanallistaminen voi olla varsin vaikeaa. Silti analyysin avaaminen konkreettiseksi tekstiksi nosti esiin juuri niitä kohtia, jotka lopulta osoittautuivat tutkimuksessa intuitiivisesti olennaisiksi ja johtopäätösten kannalta tärkeiksi. Esitämme seuraavaksi yksittäisen esimerkin analyytisen integraation eräästä vaiheesta. Kyse on AMKU-kokonaisuuden toisesta osatutkimuksesta, jossa tarkasteltiin ammatillisen kuntoutuksen pääsykriteerien lieventämiseen liittyvää lain muutosta.

Haastatteluja analysoitaessa havaittiin niiden sisältävän runsaasti puhetta tiedosta ja sen tarpeesta. Haastatteluissa kuvailtiin esimerkiksi sitä, miten sekä niin sanotuilla ohjaavilla tahoilla että kuntoutusta hakevilla henkilöillä on paikoitellen merkittävä tiedon tarve liittyen Kelan ammatillisen kuntoutuksen käytäntöihin. Lisäksi haastatteluissa puhuttiin päätöksiä tekevien ratkaisijoiden tiedon tarpeista sekä siitä, millaisia tietoja kuntoutuksen hakijoista ratkaisuja tehdessä tarvittaisiin. Näiden huomioiden perusteella lähdettiin tarkentamaan sitä, millaisia tietoon liittyviä havaintoja kyselyaineistosta voitaisiin tehdä tietyn muuttujan avulla. Vaikutti olennaiselta tarkastella sitä, miten tietoon liittyvään muuttujaan pohjautuvat analyysit asettuivat rinnakkain haastatteluihin pohjautuvien havaintojen kanssa. Olisiko esimerkiksi eri tavoin määriteltyjen hakijaryhmien välillä eroja suhteessa muuttujaan? Näin ollen eri aineistoihin pohjautuvia, tietoon ja sen tarpeeseen liittyviä huomioita suhteutettiin analyysin edetessä

toisiinsa. Tämän aktiivisen suhteuttamisen myötä tarkentui käsitys siitä, että ammatilliseen kuntoutukseen liittyvä tieto kytkeytyi olennaisesti ratkaisukäytäntöihin. Myöhemmissä analyysivaiheissa tämä kuntoutustietoisuuteen liittyvä huomio rinnastettiin vielä toisen analyytillisen polun kanssa. Tässä polussa seurattiin halun ja motivaatioon liittyviä jälkiä. Tämän rinnastuksen myötä olennaiseksi määrittyi kuntoutustietoisuuden motivaation merkitys ratkaisukäytännöissä.

Edellä kuvatun kaltaisten prosessien avaaminen tekstiksi on kuitenkin vaativaa, sillä samankaltaisia, eri aineistojen välisiä luoppeja ja aineistojen kokeilevaa rinnastamista tapahtui tutkimuksen kuluessa varsin runsaasti. Prosessiin liittyi myös tiettyä tutkijan omaa tai tutkijaryhmän yhteistä intuitiota, erilaisten kehämäisesti tarkentuvien analyytillisten polkujen alkupään etsimistä ja lupaavien polkujen seuraamista (vrt. following a thread -menetelmä, Cronin ym. 2008), mutta myös erilaisten polkujen rinnastamista (katso myös AVH-kuntoutusta koskeva artikkeli tässä julkaisussa). Tämän kaltaista prosessia ei voi kuvata ennalta määritellyksi monimenetelmällisen analyysin tekniseksi toteuttamiseksi. Analyysi oli pikemminkin aktiivista, tutkimuksen kuluessa herääville huomioille avoimena pysyttelevää yksin ja yhdessä tekemistä. Sen lähtökohdina olivat kuitenkin aina ja ensisijaisesti aineistoon pohjautuvat havainnot ja löydöt, joita tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa suhteutettiin kontekstietoon ja hyödyllisiksi osoittautuneisiin käsitteellistämisiin.

AMKU-tutkimuskokonaisuudessa integraatiotyön keskeisinä osa-alueina näyttäytyivät juuri mainitut kontekstualisointi ja käsitteellistäminen. Kokemustemme perusteella ne määrittyivät keskeisiksi erityisesti johtopäätösten tuottamisen ja laajemman tutkimustehtävän ratkaisemisen kannalta. Käyttökelpoisiksi osoittautuneiden käsitteiden ja tutkimuskohteen vaihtelevien kontekstien hahmottaminen oli edellytys integraatiotyön syvenemiselle. Integraatiotyössä oli olennaista pyrkiä hahmottamaan sitä, millaiseen toimintaympäristöön tutkittava ilmiö kytkeytyy, mikä siinä on tärkeää ymmärtää tutkimustehtävään vastaamiseksi ja millaisilla käsitteillä ja viitekehyksellä ilmiöstä saisi pitävimmän otteen. Kontekstualisoinnissa ja käsitteellistämisessä kuva tutkimuskohteen luonteesta saattaakin tarkentua. Ne ovat toisiinsa kytkeytyvät osat kehämäistä analyysiprosessia, joka jatkuu myös aineiston varsinaisen analysoinnin jälkeen.

Kaikkiaan kontekstualisointi ja käsitteellistäminen näyttivät olevan olennainen elementti tietynlaisessa ”yhteenkutomisessa”, jossa tulokset viimeistään raportointivaiheessa linkitetään temaattisesti yhteen (vrt. Fetters ym. 2013). AMKU-tutkimuksissa tämä ”yhteenkutominen” oli olennaista, joskin raportoinnin kannalta haasteellisena vaiheena. Johtopäätösten pohjaksi pyrittiin kokoamaan yhteen eri aineistoihin ja analyysihin pohjautuvia tuloksia tutkimustehtävän mukaisesti. Tämä näytti vaativan erilaisten päättelytapojen (induktiivinen, deduktiivinen, abduktiivinen) joustavaa vaihtelua prosessin aikana. Tämä mahdollisti osaltaan sen, että aineistoon perustuvat päätelmät eivät jääneet toisistaan irrallisiksi, yksittäisiksi tuloksiksi, vaan tuottivat tutkimuskohteeseen liittyvää uutta ymmärrystä (ks. Tashakkori ja Teddlie 2008).

2.5 Lopuksi: Integraatiotyö tapana ymmärtää monimenetelmällistä tutkimusprosessia

Tämän integraatiota käsittelevän tekstin työstäminen mahdollisti meille tutkijoina monimenetelmällisen metodologian lähtökohtien kriittisen jäsentämisen suhteessa tutkimuksen teon käytäntöihin. Pohdinnoissamme monimenetelmälliseen tutkimukseen liittyvä integraatio määrittyi suhteessa siihen, mitä tutkimuksen aikana koimme tapahtuneen, miten toimimme (ja miksi juuri siten) ja miten jäsensimme, jaoimme ja ratkaisimme vastaan tulevia haasteita. Tutkimusmetodisessa keskustelussa tämän kaltaiselle käytännölliselle keskustelulle on sijansa; tutkimusmenetelmien näkökulmasta olennaista on aiemman koettelu, menetelmien kehittäminen eteenpäin sekä niihin liittyvät uudet tulkinnat. Tutkimukseemme ja sen metodologiaan liittyi jälkikäteen tarkasteltuna runsaasti sellaista tutkimuksellista toimintaa, jota ei oltu kirjattu alkuperäisiin suunnitelmiin. Tämän tekstin työstäminen antoi meille mahdollisuuden tunnistaa ja jäsentää tätä analyttisesti.

Ymmärrämme integraation monimenetelmälliseen tutkimukseen kuuluvaksi tutkimustehtävien, aineistojen, menetelmien ja käsitteiden suhteita rakentavaksi ja täsmentäväksi, läpi tutkimusprosessin jatkuvaksi aktiiviseksi ja reflektiiviseksi toiminnaksi ja tekemiseksi. Tätä toimintaa ja tekemistä olemme kutsuneet integraatiotyöksi. Integraatiotyössä voidaan erottaa tiettyjä keskeisiä osa-alueita: tutkimustehtävän muotoilu, intuitio ja luovuus, kontekstualisointi sekä käsitteellistäminen. Näihin liittyvä toiminta sisältää osaltaan pyrkimyksen luoda mahdollisimman hyvät integraation edellytykset ja näin myös varmistaa tutkimustehtävän kannalta merkityksellisten johtopäätösten tuottaminen.

Esimerkiksi avoimuus, luovuus ja intuitio monimenetelmäisessä analyysiprosessissa, analyttinen integraatio erilaisten polkujen seuraamisena ja rinnastamisena eivät ole jotain sellaista, joka voitaisiin tai jota tarvitsisi pilkkoa teknisiksi toimenpiteiksi tai jonkinlaiseksi monimenetelmällisen tutkimuksen ”menetelmäksi”. Prosessia ei myöskään ole helppoa tavoittaa kattavasti jollain tietyllä käsitteellä. Mertens ym. (2016) toteavatkin, että monimenetelmällisen tutkimuksen kaiken kattavaan määritelmään pyrkiminen ei saa estää luovia metodologisia ratkaisuja. Olennaisempaa on heidän mukaansa se, että tutkimuksissa käytetyt käsitteet määritellään suhteessa niiden kulloiseenkin käyttökontekstiin. Joustavuuden ja luovuuden roolia korostaa se, että monimenetelmälliseen tutkimukseen liittyy aineiston monimuotoisuuden vuoksi aina tietty ennakoimattomuuden elementti (ks. Bryman 2006; 2007).

Luovuudessa ja intuitiossa voi kokemustemme perusteella olla tutkijan oman intuition lisäksi kyse tutkijaryhmän yhteisestä, luovasta työskentelystä, joka lisää monimenetelmälliseen tutkimusprosessiin oman kierteensä. Tarkoituksena ei tarvitse olla esimerkiksi tutkimustulosten validiteetin varmistaminen sen avulla, että useampi tutkija analysoi erillään samaa aineistoa. Enemminkin kyse on siitä, että eri tyyppisiin aineistoihin pohjautuvia havaintoja, aineistojen välisiä yhteyksiä ja analyttisiä polkuja asetetaan vuorovaikutuksessa koettelulle alttiiksi. Tällä on merkitystä sekä tutkimustehtävään vastaamisen että metodin kehittämisen kannalta. Kestäväksi osoittautuvia analyttisiä polkuja ja niiden parissa työskentelyä kehitellään edelleen luovan yhteistoiminnan avulla. Tämä voi konkreettisesti sisältää aineiston lukemista yhdessä, keskusteluita, käsittekarttojen hahmottelua – yhteistä hämmästyä aineiston äärellä. Tämän

kaltaisessa vuorovaikutuksessa ovat aina läsnä kunkin tutkijan omat perusolettamukset ja metodiset mieltymykset: mitä tutkimustyö oikeastaan on, miten sitä tehdään ja missä itse on parhaimmillaan. Henkilökohtaisten perusolettamusten näkyväksi tekeminen, peilaaminen toisten olettamuksiin ja yhteinen, kriittinen tarkastelu voivat viedä tutkimusta, tiedon ja havaitsemisen mahdollisuuksia askeleen eteenpäin. Tällainen toiminta voidaan nähdä myös tutkimukseen liittyvien yhteisöllisten hyveiden harjoittamisena.

Lotta Hautamäki, Asta Tuomenoksa, Mirkka Vuorento, Sinikka Hiekkala ja Erja Poutiainen

3 LAADULLISTEN AINEISTOJEN YHTEENSOVITTAMINEN AVH-KUNTOUTUKSEN TUTKIMUKSESSA

3.1 Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelemme monimenetelmäisen laadullisen tutkimuksen metodologisia haasteita etenkin aineiston analyysin näkökulmasta. Pohdimme erityisesti sitä, miten erilaiset laadulliset aineistot tuodaan analyysivaiheessa yhteen. Artikkelin pohjautuu Kuntoutussäätiön toteuttamaan tutkimukseen, jonka kohteena ovat Kelan aivoverenkiertohäiriön (AVH) kuntoutukseen tarkoitetut kurssit.

Kelan AVH-kuntoutuskurssien osallistujilla on aivoinfarktin tai aivoverenvuodon tuottamia pysyviä vaurioita, joiden seurauksena heillä voi olla muun muassa erilaisia motorisia, kognitiivisia ja kielellisiä vaikeuksia. Aivoverenkiertohäiriö eli AVH vaikuttaa monin tavoin ja yksilöllisesti vaihdellen ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Aivoverenkiertohäiriö voi tuottaa esimerkiksi kehon halvausoireita, tuntuu puutoksia ja häiriöitä kielellisissä toiminnossa (afasia) tai muussa henkisessä suoriutumisessa. Vuosittain yhteensä 25 000 suomalaista saa aivoverenkiertohäiriön, eli joka päivä 68 ihmistä sairastuu. Kuntoutustarve on yksilöllistä, mutta 40 %:n AVH:n saaneista on arveltu tarvitsevan pitkäkestoista kuntoutusta oireisiinsa (Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2016; Aivoliitto 2018). Kelan kolme erilaista kuntoutuskurssia on tarkoitettu akuutin kuntoutusvaiheen jälkeen tiettyjen oireiden tehostettuun kuntoutukseen. Käden tehostetun käytön kurssi keskittyy harjoittamaan halvausoireisen käden käyttöä, painokevennetyn kävelyn kurssilla pyritään parantamaan kävelykykyä ja kommunikaatiopainotteisella kurssilla taas tuetaan afaattisten ihmisten ja heidän läheistensä välistä kommunikaatiota. Kurssit on suunniteltu ryhmämuotoisiksi. Liikkumisen kurssit toteutetaan osittaisina perhekurssina ja kommunikaatiopainotteinen AVH-kurssi parikurssina. (Kela 2016c, 2016d ja 2016e.)

Tässä tutkimuksessa Kelan järjestämiä AVH-kuntoutuskursseja käsiteltiin yhtenä osana kuntoutujan kokonaisvaltaista kuntoutusprosessia. Tutkimuksessa kerättiin moninäkökulmainen laadullinen aineisto, jossa kartoitettiin kuntoutujien itsensä, heidän läheistensä ja kurssitoteuttaneiden kuntoutuskeskusten ammattilaisten kokemuksia. Aineiston avulla etsittiin vastausta kysymykseen: *Mikä on AVH-kuntoutuskurssin merkitys kuntoutujan sairauden vaikutusten hallinnassa ja arkisen toimintakyvyn edistämässä?*

Tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus, että AVH-kuntoutus on muutosprosessi, jonka tavoitteena on kuntoutujan toimintakyvyn edistäminen ja korjaaminen sekä itsenäisen selviytymisen mahdollisuuksien ja kuntoutujaa voimaannuttavan hyvinvoinnin lisääminen. AVH-kuntoutuskursseilta omaksuttuja toimintakykyä edistäviä toimintatapoja tarkasteltiin tutkimuksessa ICF-luokituksen periaatteiden mukaisesti ymmärtämällä toimintakyky ruumiin/kehon toimintojen ja rakenteen, suoritusten ja osallisuuden sekä ympäristötekijöiden dynaamisena vuorovaikutuksena (Stakes 2004). Tutkimuksessa korostetaan ICF-luokituksen lääketieteellisten toimintakyvyn kuvausten ohella myös sosiaalista toimintakykyä, joka on suhteessa ympäristön

tuottamiin vaikutuksiin ja tilanteisiin sekä kuntoutujan omaan käsitykseen pystyvyydestään ja hyvinvoinnistaan. Tutkimuksessa haluttiinkin siksi pureutua kuntoutujan itsensä, hänen lähipiirinsä sekä ammattilaisten havaintoihin ja kokemuksiin laadullisen analyysin avulla (Jyrkämä 2007; Simonen 2009; Järvikoski ym. 2015).

Havaitsimme tutkimuksessa kaksi isompaa metodologista haastetta: afaattisten ihmisten haastattelu ja haastatteluiden analyysi sekä erilaisten laadullisten aineistojen ja monien näkökulmien analyttinen integroiminen. Esittelemme tässä artikkelissa ensin tutkimusaineistoa ja teemme sitten katsauksen tutkimuksen menetelmällisiin haasteisiin ratkaisuja tarjoavaan kirjallisuuteen. Kuvaamme, kuinka olemme soveltaneet näitä ratkaisuehdotuksia ja esittelemme aineiston analyysin prosessina, jossa olemme suunnistaneet AVH-kuntoutuksen maastossa erilaisia karttoja ja polkuja seuraten.

3.2 Laadulliset aineistot ja metodologiset haasteet

Tutkimuksen laadullinen aineisto kerättiin moninäkökulmaisen tutkimusasetelman mukaisesti. Aineisto koostui kuntoutujien ja läheisten teemahaastatteluista (10 kuntoutujaa ja 20 kuntoutuja-läheinen-paria, joista osa haastateltiin yhdessä), moniammatillisten työryhmien ryhmähaastatteluista (10 ryhmää) ja Kelan kuntoutusasiakirjoista¹. Asiakirjat poimittiin Kelan rekistereistä tutkimuksen ajanjaksolta niiden AVH-kursseille osallistuneiden osalta, jotka olivat antaneet luvan asiakirjojensa käyttöön (49 kuntoutujaa). Lisäksi tausta-aineistona käytettiin Kelan tilastoista saatuja perustietoja kaikista AVH-kuntoutuskursseille osallistuneista ihmisistä.

Kuviossa 3 (s. 22) esitetään erilaiset aineistotyyppit ja se, miten ne valottavat tutkittavien erilaisia näkökulmia AVH-kuntoutuskurssiin. Haastatteluissa kuntoutujan ja läheisen näkökulmat liittivät toinen toisiinsa.

¹ Kuntoutusasiakirjoihin sisältyi: kuntoutujan hakemus Kelaan, lääkärinlausunnot (B-lausunto tai muu lausunto), kuntoutuspäätös sekä kuntoutuskeskuksen laatima kuntoutuspalaute ja sen liitteenä oleva Omat tavoitteet-lomake (nk. GAS-lomake) sekä muut kuntoutuksessa käytetyt mittarit.

Kuvio 3. Tutkimuksen näkökulmat ja niitä valottavat aineistot.

3.2.1 Monimenetelmällinen tutkimus ja laadullisten aineistojen yhdistäminen

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelminä käytettiin kuntoutujien ja läheisten haastattelujen osalta kerronnallista haastattelumenetelmää ja moniammatillisten työryhmien kohdalla fokusryhmähaastattelua. Tutkimuksen keskeinen metodologinen haaste liittyi analyysiprosessiin eli siihen, miten toteutetaan erilaisten laadullisten aineistojen sekä kaikkien toimijoiden näkökulmien analysoiminen erilaisista aineistotyypeistä. Lisähaasteen tutkimuksen toteuttamiselle toi tutkittava kuntoutujaryhmä: erityisesti kommunikaatiopainotteiselle kursseille osallistuneet afaattisten ihmisten haastattelut tuottivat haasteita yhtenäisen tutkimusaineiston ja analyysin toteuttamiseksi.

Monimenetelmäisen tutkimuksen kentällä saatetaan helposti tulkita laadulliset menetelmät yhdeksi homogeeniseksi kategoriaksi, mutta myös erilaiset laadulliset aineistot saattavat poiketa paljonkin episteemisiltä lähtöoletuksiltaan sekä aineiston keräämisen ja analysoimisen menetelmiltään (Cronin ym. 2008). Esimerkiksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin suhde aineistoon ja tiedon tuottamiseen on aivan erilainen kuin vaikkapa teoriaan ja tutkimuskeskusteluun nojaavan kriittisen diskurssianalyysin tai hyvin käytäntölähtöisesti orientoituneiden etnografisten menetelmien.

Tämän tutkimuksen aineistossa oli sanatarkasti litteroitua kerronnallista haastattelua, asiantuntijoiden fokusryhmähaastattelua, videoitua yhteistoiminnallisesti tuotettua haastattelua sekä eri näkökulmista tuotettuja asiakirjoja. Asiakirjoissa hakemuksiin oli kirjattu asiakkaan omia toiveita kuntoutukselle, lääkärinlausunnoissa tuli esiin ulkopuolisten asiantuntijoiden näkökulma ja kuntoutuspalautteissa taas tutkittavan kurssin toteuttaneiden asiantuntijoiden. Näitä erilaisia aineistoja analysoimalla pyrittiin saamaan esiin moninäkökulmaisesti eri toimijoiden

kokemukset AVH-kuntoutuskursseista. Olennainen metodologinen haaste olikin: miten tällaista moninaista aineistoa voidaan analysoida ottaen huomioon erilaisten aineistojen ominaispiirteet, mutta silti integroiden ne yhtenäisiksi tuloksiksi?

Erilaisten aineistojen yhdistäminen voidaan toteuttaa erilaisin tavoin (esim. O’Cathain ym. 2010). Usein aineistojen yhdistämisen analyttistä prosessia kuvaillaan triangulaatioksi, jolla pyritään yleensä takaamaan aineiston analyysin luotettavuus eli sen taustalla on vahva epistemologinen oletus siitä, että useamman tutkijan, erilaisten aineistojen tai teorioiden käyttö yhtä ilmiötä tarkastelevassa tutkimuksessa lisää sen luotettavuutta (Moran-Ellis ym. 2006; Farmer ym. 2006).

Jo Moran-Ellis ja Ann Cronin kirjoittajakumppaneineen (Moran-Ellis ym. 2006; Cronin ym. 2008) kuitenkin esittävät, että etenkin laadullisen aineiston analyttisessä integraatiossa on hyvä tunnistaa ja säilyttää erilaisten aineistojen ominaislaatu. Integraatio ei ole vain aineistojen, näkökulmien tai teoreettisten oletusten yhdistämistä esimerkiksi raportin kirjoittamisvaiheessa, vaan analyttinen integraatio pyrkii tuottamaan erilaisista ja ominaislaatunsa säilyttävistä analyysimenetelmistä tai aineistoista ikään kuin verkoston.

Konkreettisesti analyttinen integraatio erilaisten laadullisten aineistojen välillä voidaan tehdä useilla tavoilla (Cronin ym. 2008), mutta erityisen hedelmällistä on *seurata punaista lankaa*. Tämän prosessin ensimmäisessä vaiheessa kukin erilainen laadullinen aineistotyyppi analysoidaan alustavasti kullekin aineistolle sopivalla tavalla. Alustavan analyysin jälkeen tunnistetaan lupaavia ja tutkimuskysymysten kannalta erityisen kiinnostavia teemoja eri aineistoissa ja näistä teemoista muodostetaan ns. punaisia lankoja (*following threads*), joita seurataan muissa aineistoissa. Näitä teemoja testataan sitten eri aineistoissa ja muodostetaan aineistorepertuaareja (*data repertoire*), joiden myötä erilaisten aineistojen yhteiset ja erilaiset teemat voidaan integroida osaksi saman ilmiön ja tutkimuskysymysten analyysiä. (Moran-Ellis ym. 2006; Cronin ym. 2008.)

Tässä tutkimuksessa sovelsimme näitä laadullisen aineiston analyttisen integraation periaatteita. Tutkimuksessa oli kuitenkin erityinen haaste, joka liittyi tutkittavaan kuntoutujaryhmään.

3.2.2 Aineiston keräämisen haasteet kuntoutujaryhmässä

Tutkimuksen aineisto kerättiin ihmisiltä, joiden toimintakyky on alentunut muun muassa afasian sekä muiden kognitiivisten oireiden takia, ja tämä piti ottaa huomioon jo aineistonkeruuta suunniteltaessa.

Puhevaikeuksiensa ja tavanomaisesta poikkeavan kommunikaationsa vuoksi afaattiset ihmiset onkin usein jätetty tutkimusten ulkopuolelle, kun pyrkimys on ollut tuottaa yhteneväistä haastatteluaineistoa (Aaltonen 2005; Rautakoski ym. 2008; Hersh 2015). Vaikka afasia tuottaa haasteita tutkimuksen toteuttamisessa ja analysoimisessa, on afaattisten ihmisten osallistuminen tutkimukseen ja heidän kokemustensa selvittäminen erityisen tärkeää (Hersh 2018). Haastatte-

lun toteuttamisessa ja analyysissä on huomioitava afaattisten ihmisten erilainen tapa kommunikoida ja tunnustaa se, että tutkijalla on haastatteluvuorovaikutuksessa suurempi rooli kuin tavanomaisessa tutkimushaastattelussa (Luck ja Rose 2007).

Afaattiset ihmiset ovat vuorovaikutuksessaan multimodaalisia eli käyttävät reaaliaikaisessa kommunikaatiossaan puheen lisäksi muitakin vuorovaikutuksen keinoja ymmärtääkseen muita ja tullakseen itse ymmärretyksi. Multimodaalisesti kommunikoidessaan ihmiset hyödyn-tävät yhtäältä omia fyysisiä kykyjään, kuten puhetta ja sen prosodiaa, kehoa, eleitä ja ilmeitä, ja toisaalta vuorovaikutusympäristöään, kuten esineitä, tilaa ja liikkeitä. (Aaltonen 2005; Beeke 2009; Haddington ja Kääntä 2011; Laakso 2012.) Prosodially tarkoitetaan muun muassa puheen painotusta, rytmiä ja melodiaa, joilla voidaan ilmaista erilaisia tunteita tai puheen raken-teita sekä säädellä keskustelun ajankäyttöä (Vainio 2010). Afaattisen ihmisen keskustelukumppanin rooli keskustelun sanoittamisessa ja merkitysten rakentamisessa korostuu (Antaki ja Wilkinson 2013). Esimerkiksi sanahakutilanteissa afaattisten ihmisten keskustelukumppanit tyypillisesti sanallistavat tulkintansa ja ymmärryksensä afaattisen ihmisen tuottamista multi-modaalisisista ilmauksista (Laakso 2011). Käytännössä läheisestä ihmisestä muodostuu usein afaattiselle ihmiselle ikään kuin tulkki, joka auttaa afaattista ihmistä vuorovaikutuksessa ja tu-kee häntä muiden välisissä keskusteluissa.

Afasiakeskustelu nojaa afaattisen ihmisen puheilmaisuuden rajoittuneisuuden vuoksi myös vah-vasti kontekstivihjeisiin (Laakso 2012). Afaattinen ihminen voi esimerkiksi osoittaa kohteita konkreettisesta ympäristöstään (esim. Klippi 2015), hyödyntää edellisten puheenvuorojen tar-joamaa kontekstia tullakseen ymmärretyksi (Goodwin 1995) tai tukeutua keskustelukumppa-neiden aiempaan yhteiseen tietoon, jolloin yhteisen taustatiedon omaavalla läheisellä on esi-merkiksi keskustelun ongelmatilanteissa helpompi tarjota ymmärrysehdokkaita (Laakso 2012).

Kirjallisuudessa afaattisten ihmisten ja haastattelijan vuorovaikutukseen on viitattu erilaisilla yhteiseen rakentumiseen viittaavilla termeillä, kuten *co-construction* ja *scaffolding* (Luck ja Rose 2007; Hersh 2015). Afaattisten ihmisten kommunikointia keskustelunanalyttisesti tut-kinut Tarja Aaltonen (2005) kuvailee haastatteluissa syntyvän keskustelun olevan yhteistoi-minnallisesti tuotettua. Tavanomainen haastattelu koostuu tyypillisesti haastattelijan esittä-mistä kysymyksistä ja haastateltavan antamista vastauksista, jotka haastattelijalla usein kuittaa minimipalauttein (esim. ”mm”) (Ruusuvuori 2010). Afasian huomioiva haastattelu taas raken-tuu multimodaalisesti muotoilluista kysymyksistä, afaattisen ihmisen usein multimodaalisesta vastauksesta sekä haastattelijan varmennuskysymyksistä, jotka afaattinen ihminen vielä vah-vistaa (esim. Aaltonen 2005).

Soveltamalla kerronnallisen haastattelun periaatteita pyrimme tuomaan esiin haastateltavien omat kokemukset kuntoutuskurssista ja samalla kartoittamaan laajempaa tarinaa sairastumi-sen ja kuntoutukseen pääsyn ympärillä ja tällä tavalla tarkastelemaan niitä asioita, jotka haas-tateltavat itse nostivat esiin aiheeseen liittyen (ks. Hyvärinen 2017, 182). Kerronnallisen haas-tattelun on tarkoitus olla mahdollisimman strukturoimaton, ja haastattelijalla pyrkii pikemmin-kin johdattelemaan aiheeseen sen sijaan, että tekisi tiukkoja kysymys-vastaus-tyyppisiä avauk-sia (Hyvärinen 2017, 179). Kerronnallinen haastattelu korostaa kuuntelemista, toistamista ja

empaattista vahvistamista siten, että haastattelija haastattelun edetessä tiivistää, peilaa ja konkretisoi haastateltavan kertomuksia (Hyvärinen 2017, 181). Kerronnallinen haastattelu ei ole erillinen, puhdas metodi, joka pyrki minimoimaan ja neutraloimaan sosiaalisen vuorovaikutuksen ja siksi sen soveltaminen oli mielekästä myös afaattisten ihmisten haastatteluissa, joissa tutkijan rooli oli suurempi (Hyvärinen 2017, 188). Kerronnallisen haastattelun periaatteita kuitenkin sovellettiin tarpeen mukaan niin afaattisten ihmisten kuin muidenkin kuntoutujien kohdalla, koska osa haastatelluista AVH:n saaneista ihmisistä ilmaisi itseään niukasti puhumalla tai heillä saattoi olla esimerkiksi kognitiivisten häiriöiden vuoksi vaikea palauttaa asioita mieleen.

Afaattisten ihmisten haastattelussa haastattelijan ja muiden vuorovaikutukseen osallistuvien rooli on kuitenkin erityisen merkittävä; haastattelun sisältö ja merkitykset rakentuvat haastattelijan ja afaattisen ihmisen yhteistyönä *yhteistoiminnallisesti* (Luck ja Rose 2007; Hersh 2015). Haastattelijan tuki on olennainen, koska haastattelijan sanoittamana afaattinen ihminen voi käyttää hyödykseen säilyneitä multimodaalisia keinojaan sekä vuorovaikutuksen tilanteisuutta ja etenemistä (Goodwin 1995). Siksi afasiahaastattelua, etenkin sellaista, jossa haastatellaan keskivaikeasti tai vaikeasti afaattisia ihmisiä, ei voi tarkastella pelkästään haastateltavan tuotaman sanallisen informaation valossa, vaan on tarkasteltava vuorovaikutustilannetta kokonaisuudessaan. Tämä oli mahdollista vain videoidun haastattelun avulla.

3.3 Kokemuksia aineistojen analyysistä

Metodologisten haasteiden ratkaisuksi muodostui ajatus siitä, että moninaiset aineistot ja näkökulmat ovat osa verkostomaista kokonaisuutta, jonka keskiössä on aina tutkimuskysymys: *Mikä on AVH-kuntoutuskurssin merkitys kuntoutujan sairauden vaikutusten hallinnassa ja arki-toimintakyvyn edistämisessä?* Tutkimuksen menetelmällisiä ratkaisuja voisi kuvata käyttämällä vertauskuvana vieraassa maastossa suunnistamista. Tutkimusaihe on vieras maasto, jossa tutkijat ovat suunnistaneet käyttäen erilaisia aineistoja karttana ja valiten kartalta tiettyjä polkuja, joita seurata analyysin eri vaiheissa.

AVH-kuntoutuksen maastossa suunnistavat tutkimusryhmän jäsenet² (LH, MV, AT ja SH) analysoivat aineiston eri osia eri vaiheissa yhdessä ja erikseen. Tutkijoilla on kaikilla hieman erilainen suhde aiheeseen ja kerättyyn aineistoon: kaksi on AVH-asiantuntijoita ja kahdelle taas aihe oli tutkimuksen alkaessa uusi; samoin kaksi tutkijoista on kerännyt aineiston ja kaksi taas tutustunut aineistoon vasta valmiina. Niinpä aineistoon saatiin erilaisia näkökulmia analyysiprosessin aikana ja ajatuksia jaettiin tutkijaryhmän työkokouksissa. Tutkijat keskustelivat keskenään paitsi tehdyistä metodologisista ratkaisuista, myös aineistoista nousseista teemoista ja alustavista tulkinnoista.

² Tutkimusta teki joukko erilaisia asiantuntijoita. Lotta Hautamäki (LH) ja Mirikka Vuorento (MV) ovat molemmat kokeneita laadullista aineistoa sosiaali- ja terveystutkimuksessa hyödyntäneitä tutkijoita, ja he vastasivat aineiston keräämisestä ja analyysistä kokonaisuutena kaikissa vaiheissa. Asta Tuomenoksa (AT) puolestaan on puheterapeutti ja keskusteluanalyysiä menetelmänään käyttävä tutkija ja hän vastasi afaattisten ihmisten haastattelujen suunnittelusta, toteuttamisesta ja alustavasta analyysistä. Sinikka Hiekkala (SH) ja Erja Poutiainen (EP) taas ovat aivoverenkiertohäiriöihin perehtyneitä tutkijoita, ja heistä Hiekkala toteutti laadullisen aineiston siirtämisen ICF-luokitukseen. Tutkimusryhmä kokoontui säännöllisesti työkokouksiin keskustelemaan ja suunnittelemaan tutkimuksen metodologiaa.

Seuraavassa kuvailemme aluksi sitä, miten afaattisten ihmisten haastattelut toteutettiin ja analysoitiin hyödyntäen keskustelunanalyttistä otetta. Tämän jälkeen kuvailemme sitä, miten eri aineistojen analyttinen integroiminen toteutettiin soveltaen Ann Croninin ja Jo Moran-Ellisin (Moran-Ellis ym. 2006; Cronin ym. 2008) ajatuksia tulkinnallisten polkujen seuraamisesta.

3.3.1 Afaattisten ihmisten videoitujen haastattelujen toteutus ja analyysi

Afasiakommunikaatioon liittyvien erityispiirteiden vuoksi kommunikaatiopainotteiselle kurssille osallistuneiden kuntoutujien ja läheisten³ haastattelut toteutti afasiaan erikostunut puhe-terapeutti, joka oli myös keskustelunanalyysiin perehtynyt tutkija (AT). Haastattelut videoitiin, jotta multimodaalisen kommunikaation analysoiminen olisi mahdollista ja myös muut tutkijaryhmän jäsenet pystyivät analysoimaan haastatteluja.

Haastatellessaan afaattisia ihmisiä tutkija käytti multimodaalisia keinoja tukeakseen sekä haastateltavan ymmärtämistä että ilmaisua. Afaattisten ihmisten ymmärtämistä pyrittiin tukemaan käyttämällä prosodialtaan selkeää ja rakenteeltaan yksinkertaista kieltä, ja lisäksi tutkija täydensi puhettaan luontevin elein ja ilmein. Haastattelijan käytäntö on verrattavissa Aura Kaganin (1998) kehittämään *Supported Conversation for Adults with Aphasia* (SCA™) -menetelmään, jolla pyritään maksimoimaan keskustelun onnistuminen afaattisen ihmisen kanssa.

Tutkijalla oli haastattelutilanteessa mukanaan erilaisia apuvälineitä kommunikaation tuke-
miseksi. Haastattelussa käytettiin kalenteria, karttaa, kyllä/ei -kortteja sekä kynää ja paperia. Kommunikoinnin tukia käytettiin etenkin haastattelun alussa varmentamaan, että haastateltava ymmärtää mistä haastattelussa on kyse. Tutkija saattoi esimerkiksi näyttää kurssipaikkakunnan kartalta sekä kurssiajankohdan kalenterista samalla kun esitteli haastattelun aiheen. Kynää ja paperia tutkija käytti kirjoittaessaan keskustelun avainkäsitteitä (sanoja tai lukuja) tai vastausvaihtoehtoja haastateltavalle näkyväksi. Haastateltava afaattinen ihminen käytti haastattelussa mukana olleita apuvälineitä esimerkiksi osoittaakseen oman vastausvalintansa. Mikäli afaattisella ihmisellä oli henkilökohtainen kommunikaation apuväline, kuten kommunikaatiokansio tai -laite, häntä kannustettiin käyttämään sitä. Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan käyttänyt omia kommunikaation apuvälineitään spontaanisti haastattelujen aikana.

Suurimmalla osalla tutkimukseen osallistuneista afaattisista ihmisistä ei ollut kielellisiä keinoja vastata kerronnallisen haastattelun avoimiin kysymyksiin, joten tutkijan rooli tarkentavien kysymysten tai ymmärrysehdotusten esittäjänä korostui. Lisäksi kaikki afaattisten ihmisten haastattelut toteutuivat tässä tutkimuksessa niin, että läheinen oli tilanteessa joko läsnä tai helposti saatavilla. Läheisen haastattelu toteutettiin yleensä luontevasti afaattisen ihmisen haastattelun jälkeen siten, että keskustelu siirtyi koskemaan läheisen kokemuksia kurssilta.

Afaattisten ihmisten haastattelut litteroitiin ääninauhalta, kuten muidenkin haastateltavien haastattelut. Analyysivaiheessa videoitua kuvaa käytiin läpi tutkimusryhmän yhteisissä työkokouksissa ja sovittiin litteraatioiden täydentämisen periaatteista, ja tutkija (AT) täydensi litteraatteja haastattelun videotallenteen perusteella. Haastattelun litteroituun versioon lisättiin

3 Lisäksi puheterapeutti haastatteli yhden liikkumisen kurssille osallistuneen kuntoutujan, jolla oli afaattisia oireita.

muun muassa afaattisten ihmisten kehollista ilmaisua (eleet, ilmeet, katseen suuntaaminen ja vartalon asennot) sekä karkeita prosodisia piirteitä, joilla tiedetään olevan merkitystä afaattisten ihmisten vuorovaikutuksessa (esim. Laakso 2012).

Tutkija (AT) tarkasteli haastatteluvuorovaikutuksessa ilmeneviä toimintajaksoja (ks. Raevaara 2016), jotka tyypillisesti koostuivat haastattelijan avoimista ja tarkentavista/korjaavista kysymyksistä, afaattisen ihmisen multimodaalisista vastauksista, läheisen täydennyksistä ja korjauksista sekä kaikkien keskustelijoiden vahvistavista puheenvuoroista. Tämän jälkeen tutkija sanallisti litteraattiin muutamalla lauseella minkälaiseen yhteisymmärrykseen haastatteliija, afaattinen ihminen ja läheinen kussakin toimintajaksossa pääsivät.

Seuraavassa vaiheessa toinen tutkija (LH) katsoi videotut haastattelut läpi ja analysoi aineistoa samoja aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoja käyttäen kuin muidenkin haastattelujen osalta (Tuomi ja Sarajärvi 2013). Täydennetyt litteraatiot toimivat tutkijan apuna, kun haastatteltavien ja heidän läheistensä vuorovaikutusta analysoitiin videoilta. Analyysin pyrkimyksenä oli vastata tutkimuskysymykseen siitä, miten AVH-kuntoutuskurssi oli vaikuttanut afaattisten ihmisten ja heidän läheistensä elämässä.

3.3.2 Haastattelu- ja asiakirja-aineistojen sisällönanalyysi

Videoitujen afasiahaastatteluiden lisäksi tutkimuksen aineistona oli liikkumisen kurseille osallistuneiden kuntoutujien ja heidän läheistensä kerronnalliset haastattelut, moniammatillisten työryhmien fokusryhmähaastattelut ja asiakirja-aineistot. Näiden kaikkien aineistojen analyysissä sovellettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä, ICF-luokitukseen siltaamista ja apuna oli useimmissa vaiheissa Atlas.ti-ohjelma.

Kuntoutujien ja läheisten haastatteluissa pyrittiin siis kerronnallisen haastattelun (Hyvärinen 2017) avulla saamaan esiin kuntoutujien ja läheisten kokemuksia AVH-kuntoutuksesta ja Kelan kuntoutuskursseista osana muuta kuntoutusta ja elämää yleisemminkin. Vaikka kerronnallisuudessa haastattelussa pyritään välttämään valmiita kysymyksiä, oli kuntoutujien ja läheisten haastattelun tueksi tehty haastattelukysymysten teemoista runko, jota noudatettiin myös afaattisten ihmisten ja heidän läheistensä haastatteluissa.

Litteroitua haastatteluaineistoa liikkumisen kurssien kuntoutujien ja läheisten osalta lähdettiin ensimmäisessä vaiheessa analysoimaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkija (MV) luokitteli (*koodasi*) aineistoa vapaasti osin haastattelurungon antaman kehyksen turvin ja osin aineistosta esiin nousseiden teemojen mukaisesti (Tuomi ja Sarajärvi 2009). Samalla menetelmällä koodattiin myös ammattilaisten fokusryhmähaastattelut kahden tutkijan (LH ja MV) toimesta. Fokusryhmissä oli mukana kuntoutuskursseja toteuttaneita ammattilaisia fysioterapeutista neurologiin, ja heidän kanssaan keskusteltiin myös kurssin toteuttamiseen ja sitä ohjaavan Kelan standardin soveltamiseen liittyvistä kysymyksistä.

Asiakirja-aineistossa tulivat esiin niin kuntoutujan oma ääni kuin eri terveydenhuollon ammattilaisten hänen prosessistaan kirjaamat asiat ennen ja jälkeen kuntoutuskurssin. Asiakirja-aineisto on laadullinen dokumenttiaineisto, jossa kuvaillaan tekstinä kuntoutujan prosessin eri

vaiheita ja jota voidaan analysoida osana muuta kuntoutustoiminnasta muodostettua aineistoa (Prior 2008). Osan tekstistä on tuottanut kuntoutuja itse, osan ammattilaiset sekä kuntoutujan aikaisemmissa hoitokontakteissa että kurssit järjestävissä kuntoutuskeskuksissa.

Muodostimme asiakirja-aineiston perusteella kustakin kuntoutujasta profiilin, jonka avulla pyrittiin kokoamaan tietoa siitä, missä vaiheessa kuntoutusprosessia Kelan AVH-kurssille haettiin, minkälaisia toiveita kuntoutujilla oli kurssille koskien omaa toimintakykyään ja millä perusteella asiantuntijat suosittelivat kurssia. Lisäksi tarkasteltiin, minkälaisia vaikutuksia kursilla oli aloitus- ja päätösjaksojen välissä ja mitä ammattilaiset suosittelivat jatkokuntoutuksen osalta. Profiilia varten poimittiin tietoja kuntoutushakemuksesta, lääkärinlausunnoista ja kuntoutuspalautteesta, joissa kaikissa kuvaillaan kuntoutujan prosessin eri vaiheita muutaman lauseen pätkistä hakemuksessa useamman sivun lausuntoihin ja kuntoutuspalautteisiin. Kuntoutuspalautte on palveluntuottajan antama kuvaus kuntoutujan kuntoutusprosessista, jossa käydään läpi yksittäisen kuntoutujan kurssia ammattilaisten näkökulmasta.

3.3.3 Aineistojen siltaaminen ICF-luokitukseen

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin lisäksi kaikkien kuntoutujien ja läheisten haastatteluille tehtiin teoriaohjaavana sisällönanalyysinä *siltaus* ICF-luokituksen mukaisesti toimintakyvyn aihealueisiin (Cieza ym. 2005). ICF-luokituksessa kuntoutujan toimintakyky ja -rajoitteet jaotellaan kahteen laajempaan luetteloon, jotka liittyvät yhtäältä ruumiin/kehon toimintoihin ja ruumiin rakenteisiin sekä toisaalta yksilön suorituksiin ja osallistumiseen. Olennaista ICF-luokituksessa on, että vaikka se on puumainen lääketieteellinen luokitus, sitä tulkitaan nimenomaan lääketieteellisen terveydentilan ja kontekstuaalisten tekijöiden vuorovaikutuksena. Nämä kontekstuaaliset tekijät liittyvät kuntoutujan välittömiin fyysisiin, sosiaalisiin ja asenteisiin liittyviin ympäristötekijöihin eli sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueisiin.

Tutkija (SH) analysoi liikkumisen ja kommunikaatiokurssien haastattelut litteraatioista etsien tekstistä merkityksellisiä yksikköjä (ns. *siltausyksikköjä*). Kommunikaatiokursseissa hänellä oli käytössään myös videoaineiston perusteella alustavasti täydennetyt litteraatiot. Nämä merkitykselliset yksiköt *sillattiin* ICF-luokituksen mukaisesti toimintakyvyn käsitteisiin. Tämän analyysin lähtökohtana oli kuntoutujan itsensä kuntoutuskurssista ja siihen liittyvästä prosessista esille nostamat asiat siten kuin ne haastattelussa tulivat esiin.

ICF-luokitukseen siltaaminen tehtiin osa-alueille *Suoritukset ja osallistuminen* tai *Ympäristötekijät*. Analyysissä kiinnitettiin huomiota konkreettisen tekemisen ja kurssin tuomien hyötyjen kuvauksiin. Kuntoutujan näkökulma tuli analyysissä esille joko kuntoutujan itsensä kommunikoimana tai läheisen/haastattelijan tulkitsemana. Läheisen huomioita oman ohjelmansa toteutumisesta kurssilla tai omia hyötyjä kurssista ei kuitenkaan huomioitu.

Asiakirja-aineiston kuntoutuspalautteista etsimme tietoa siitä, miten kuntoutuksen tavoitteita asetettiin kurssilla. Kelan kuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa ja arvioinnissa käytetään kansainvälisesti kehitettyä GAS-menetelmää (*Goal Attainment Scaling*), jossa asiakkaan kanssa keskustellaan tavoitteiden laatimisesta ja ne kirjataan Kelan Omat tavoitteet -lomakkeelle. Kuntoutuspalautteista analysoitiin näitä tavoitteita siltaamalla kuntoutujien kokonaistavoitteiden

merkitykselliset käsitteet ICF-luokitukseen. Tällä analyysillä halusimme selvittää sitä, mihin toimintakyvyn aihealueelle kunkin kuntoutujan tavoitteet asettuvat. Siltauksen tuloksia tarkasteltiin kurssikohtaisesti tavoitetason numeerisia T-lukuarvoja vertailemalla.

3.4 Analyyttinen integraatio ja tulkinnan prosessi

Erilaiset aineistotyytit ja eri toimijoiden näkökulmat muodostivat moniäänisen aineiston, jossa kaikkia erilaisia aineistotyyttejä analysoitiin alustavasti erikseen, mutta käsiteltiin lopullisessa analyysissä tasa-arvoisina integroiden ne osaksi samaa kokonaisuutta.

Kaikkien aineistojen alustavan tarkastelun ja edellä kuvattujen erillisten analyysien jälkeen analyysien integroimisessa sovellettiin Ann Croninin ja Jo Moran-Ellisin periaatteita (Moran-Ellis ym. 2006; Cronin ym. 2008). Sekä aineistolähtöisessä analyysissä että teorialähtöisessä siltauksessa nousi kantavaksi teemaksi kuntoutusprosessin ajallisuus. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, mikä on Kelan järjestämän AVH-kuntoutuskurssin merkitys kuntoutujan oireiden hallinnassa ja arkisen toimintakyvyn edistämässä. Erilaisista näkökulmista ajallisuutta tarkastelevat teemat olivat eri aineistoissa ja analyysin eri vaiheissa sellaisia punaisia lankoja tai polkuja, joita lähdettiin seuraamaan ja joiden ympärille eri aineistojen erilliset analyysit integroitiin.

AVH-kuntoutuskurssit olivat siis osa kuntoutusprosessia kokonaisuutena sekä kuntoutujan ja läheisen elämää laajemmin. Tutkijat laativat alustavan teemoittelun, jossa käsiteltiin aineistoa ajalta ennen kuntoutuskurssia, kuntoutuskurssin aikana ja sen jälkeen. Tämä kolmijako muodosti sellaisen kartan, jonka perusteella erilaisten aineistojen yhteiset ja erilaiset teemat sekä tutkimuksen monien toimijoiden näkökulmat voitiin integroida osaksi saman ilmiön ja tutkimuskysymysten analyysiä.

Analyysin integraatiovaiheessa kaksi tutkijaa (LH ja MV) kokosi erillisiä analyysiejä yhteiseksi tekstiksi, jossa AVH-kuntoutuskurssin vaikutuksia kuvailtiin ja tulkittiin ennen kurssia, kurssin aikana ja kurssin jälkeen. Prosessi aloitettiin liikkumisen kurssien kuntoutujien ja läheisten näkökulmasta, jonka jälkeen jatkettiin lisäämällä analyysiin myös videoaineiston avulla analysoitujen kommunikaatiokurssilaisten kokemuksia kurssista sekä elämästä ennen kurssia ja sen jälkeen. Seuraavassa vaiheessa näitä tuloksia peilattiin työryhmien näkemyksiin fokusryhmähaastatteluiden perusteella ja nostettiin esiin ammattilaisten kokemukset kurssin järjestämisestä. Tämän jälkeen kurssin tavoitteenasettelua ja vaikutuksia kuntoutujien toimintakykyyn tarkasteltiin ICF-siltauksen tulosten valossa. Viimeisessä vaiheessa asiakirja-aineistosta analysoitujen kuntoutujaprofiilien ja kurssin kuvausten tuomat tulokset täydensivät analyysiä.

Kuten aina laadullisen tutkimuksen prosessissa, nämä eri vaiheet eivät seuranneet toisiaan lineaarisesti, vaan eri aineistot, näkökulmat ja erilliset analyysit olivat integraatiovaiheessa jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Tulkinta ja kirjoittaminen etenivät siten, että eri vaiheissa palattiin aineistoon ja erillisiin analyysihin tarpeen mukaan.

Kuvasimme tutkimuksen menetelmällisiä ratkaisuja vertauskuvallisesti vieraassa maastossa suunnistamisena. Tutkimusaihe, kuntoutujien arkinen toimintakyky AVH-kurssien kontekstissa, oli ikään kuin vieras maasto, jossa tutkijat suunnistivat. Karttana toimivat erilaiset aineistotyypit, ja niiden erillisistä analyyseistä muodostui polkuja, joita seuraamalla analyyttinen aineistojen ja toimijoiden näkökulmien integraatio oli mahdollista. Tutkimuksen tuloksia tulkittiin ICF-luokituksen viitekehyksessä ottaen huomioon, että lääketieteellinen ja sosiaalinen toimintakyky ovat vuorovaikutuksessa kuntoutusprosessissa.

Aila Pikkarainen ja Riitta Koivula

4 MONIMENETELMÄLLINEN LÄHESTYMISTAPA IKÄÄNTYNEIDEN KUNTOUTUKSEN JA KUNTOUTUMISEN TUTKIMUKSESSA

4.1 Tutkimussuunnitelman muotoutuminen ja monimenetelmällinen ote

Artikkelissa kuvaamme kokemuksiamme ja valintojamme monimenetelmällisessä tutkimusprosessissa tutkittavan ilmiön määrittelyn, tutkimuskysymyksen muotoilun, aineistonkeruu ja -analyysin sekä tulosten raportoinnin näkökulmasta. Artikkelin perustuu Kelan Muutos-hankkeessa⁴ toteutettuun T-IKKU-tutkimushankkeen (T-IKKU – ikääntyneiden monisairaiden kuntoutuskursseja koskeva tutkimus) julkaisuun (Pikkarainen ja Koivula 2018).

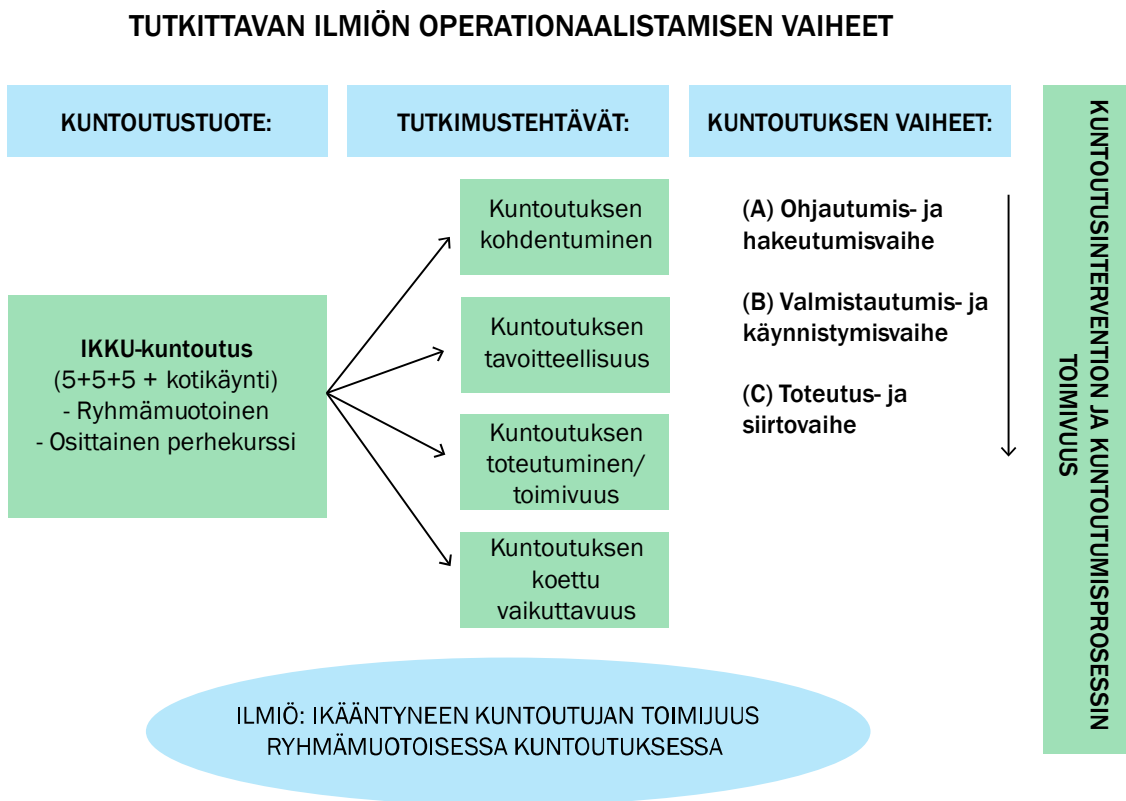
T-IKKU-tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä ikääntyneiden ryhmämuotoisen IKKU-kuntoutuksen⁵ kohdentumisesta, tavoitteellisuudesta, toimivuudesta ja koetusta vaikuttavuudesta kuntoutujien, heidän omaistensa ja työparien näkökulmasta. Kela tutkimuksen tilaajana oli erityisesti kiinnostunut IKKU-kuntoutuspalvelun toimivuudesta. Tilaaja oli määrittellyt tältä pohjalta IKKU-tutkimuksen tietotarpeet ja alustavat tutkimustehtävät. Käynnistäessämme tutkimusta muovasimme tutkimustehtävät IKKU-kuntoutuksen toteuttamista ohjaavan standardin (nykyisin palvelukuvauksen) mukaisesti ja siinä määritellyn kuntoutusintervention vaiheita seuraten (kuvio 4, s. 32). Kuntoutusprosessin vaiheet määrittelimme seuraavasti: (A). Kuntoutukseen ohjautumis- ja hakeutumisvaihe, (B). Kuntoutukseen valmistautumis- ja käynnistymisvaihe ja (C). Kuntoutuksen toteutus- ja siirtovaihe (kuvio 4 oikea laita).

Tutkimustehtävien uudelleen jaottelu auttoi meitä tutkijoina ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä kokonaisuutena. Tässä vaiheessa tarkastelimme myös tutkittavaa ilmiötä uudelleen ja pohdimme monimenetelmällisesti toteutettavan tutkimuksen teoreettisia ja metodologisia valintoja yhdessä reflektoiden. Tämä tutkimusvaihe oli haasteellinen, koska jouduimme yhdistämään kummankin tutkijan yksilölliset näkemykset yhteiseksi, juuri tässä tutkimuksessa tarvittavaksi kombinaatioksi (vrt. kuvio 5, s. 32). Samalla keskustelimme useita kertoja tutkijoiden vapauteen ja tutkimuksen eettisyyteen liittyvistä kysymyksistä.

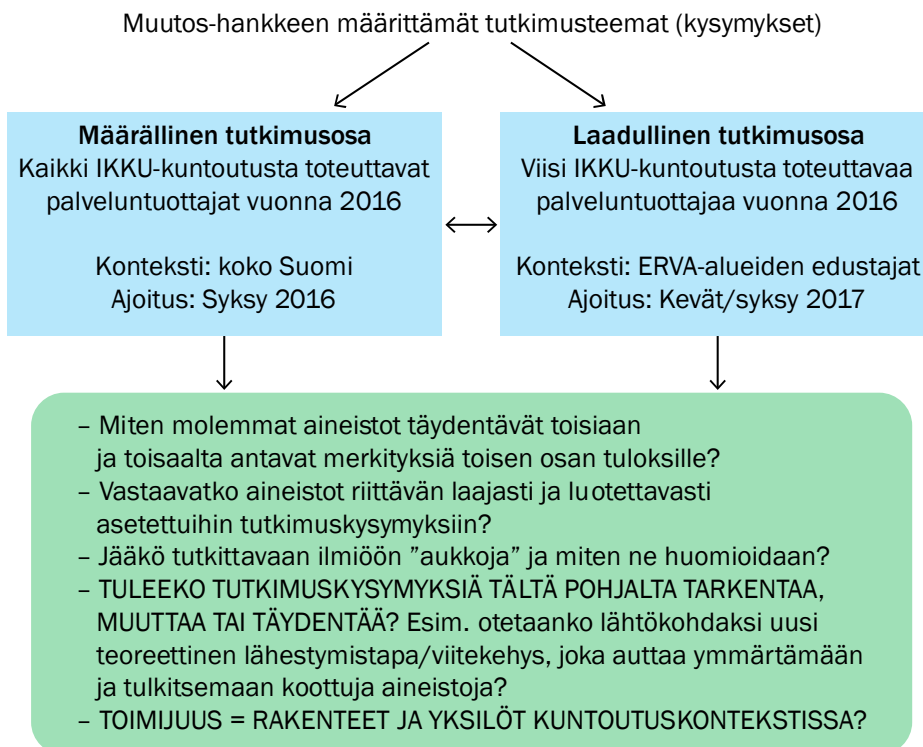
4 Tarkemmin: <https://www.kela.fi/muutos-hanke>.

5 T-IKKU lyhennettä (Tutkittu IKKU) käytettiin IKKU-kuntoutuksen tutkimushankkeesta, joka toteutettiin vuosina 2016–2018. IKKU-kuntoutusta toteutetaan ryhmämuotoisena ikääntyneiden kuntoutuksena laitosympäristössä. Noin vuoden pituinen kuntoutuskokonaisuus toteutetaan kolmena 5 päivän jaksoneen ja yhtenä kotikäyntinä. Tarkemmin <https://www.kela.fi/documents/10180/2272284/IKKU-kuntoutus-kurssi.pdf/4d3bb785-1f58-46ee-81a9-f10dd2254b38>.

Kuvio 4. T-IKKU tutkimuksen tutkimustehtävien järjestäminen.

Kuvio 5. T-IKKU-tutkimushankkeen tutkimusasetelmaan liittyneitä pohdintoja tutkijoiden keskinäisenä reflektiona hankkeen alkuvaiheessa.

Plano Clark ja Badiee (2010, 284) kuvaavat, miten tutkijat usein esittävät itsensä määrällisiksi tai laadullisiksi tutkijoiksi eli perehtyessään erilaisiin tutkimustraditioihin he kokevat jonkun tai jotkut niistä itselleen luonteviksi. Toisaalta voidaan olla kriittisiä näitä määrittelyä kohtaan ja kysyä, onko tietynlaisen tutkimuksen tekeminen enemmänkin sosiaalinen ja kognitiivinen taito, johon kasvatus ja koulutus vaikuttavat. Erilaiset tekniset ja kognitiiviset taidot ja tiedonkäsittelyprosessit sinällään voivat olla eri lailla luontevia eri yksilöille. Näiden taustalla voivat olla myös tutkijoiden omaksumat erilaiset mentaaliset mallit ja maailmankuvat. Plano Clark ja Badiee (2010, 285) luokittelevat näitä erilaisia lähestymistapoja eri lähteiden perusteella pragmaattisiksi, dialektisiksi, transformatiivisiksi ja feministisiksi näkökulmiksi tutkittavaan ilmiöön. Tämän luokittelun pohjalta T-IKKU-hankkeessa pohdimme tutkittavaa ilmiötä eli ikään-tyneiden ryhmämuotoinen kuntoutuksen toimivuutta pragmaattisesta perspektiivistä. Tutkimusilmiön tarkasteluun liittyivät sellaiset kysymykset kuten: Miten IKKU-kuntoutuksen toteuttamista ohjaavan standardi toimi siihen tehtyjen uudistamisprosessien jälkeen ja miten sitä tulisi konkreettisesti kehittää ikääntyneiden kuntoutujien, omaisten ja palveluntuottajien näkökulmasta?

Tutkimustehtävien uudelleen jaottelu auttoi meitä myös laatimaan monimenetelmällisen tutkimusasetelman. Tutkittavan ilmiön määrittäminen ja rajaaminen käynnistävät pohdinnat siitä, millaista aineistoa tutkimustehtäviin vastaamiseksi tarvitaan. Tutkittavan ilmiön luonteesta riippuen määrällisillä ja laadullisilla aineistoilla saadaan rakennettua kombinaatio, jolla voidaan parhaimmillaan ratkaista monta samanaikaista haastetta. Usein monimenetelmällisellä aineistolla ja monipolvisella analyysiprosessilla saadaan myös identifioitua olemassa olevan tiedon puutteet ja aukot. (Plano Clark ja Badiee 2010; myös Teddlie ja Tashakkori 2009.)

Tutkimuskysymykset, jotka noudattivat IKKU-standardin vaiheita, auttoivat meitä rakentamaan sähköisen kyselytutkimuksen sisällön loogiseksi niin itsellemme kuin kyselyn kohderyhmälle eli palveluntuottajien työntekijöille. Samalla kykenimme sisällyttämään joitakin lisäosioita kyselyyn, jotka näimme oleelliseksi tutkittavan ilmiön kannalta (esimerkiksi työntekijöiden perehtyneisyys IKKU-kuntoutukseen, työntekijöiden omien vahvuuksien ja haasteiden arvioiminen IKKU-kuntoutuksessa). Tämä jaottelu antoi myös kehyksen, jonka kautta kuntoutujien, heidän omaistensa ja palveluntuottajien edustajien haastatteluteemat rakennettiin.

Kaiken kaikkiaan pystyimme nostamaan tutkimuksen abstraktiotasoa, kun muotoilimme tutkittavan ilmiön yhdeksi tutkimuskysymykseksi toimijuuden viitekehykseen perustuen: Miten ikääntyneiden kuntoutujien toimijuus rakentuu ryhmämuotoisessa kuntoutusinterventiossa ja sen eri vaiheissa?

4.2 Monimenetelmällisyys ikääntyneiden kuntoutuksen tutkimuksessa

Eri tieteenaloilla ja erilaisissa tiedeyhteisöissä tutkimuksen teon hyviä käytäntöjä määritellään niin sosiaalisista kuin kulttuurista traditioista lähtien. Monimenetelmällisyys on lähestymistapa, jonka käyttö kuntoutuksen tutkimuksessa on ollut vielä vähäistä. Kuntoutusalan perinte-

nen ja osittain jopa vallitseva tutkimustraditio on ollut luonnontieteistä ja lääketieteestä nousevat tutkimuskäytännöt esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutuksen tutkimuksissa (vrt. Autti-Rämö ym. 2016, 94–99).

Monitieteisessä gerontologisessa tutkimuksessa on käytetty eri tieteenalojen tutkimusmetodeja erilaisine lähestymistapoineen, mutta enemmän rinnakkaisina tai peräkkäisinä metodeina kuin suoraan niitä monimenetelmällisesti yhdistäen (vrt. Heikkinen 2013, 18–25). Toisaalta kuntoutuksen ja gerontologian aloilla on käytetty teoria-, tutkija-, aineisto- ja analyysitriangulaatiota monipuolisesti. Erityisesti näyttöön perustuva toiminta, Käypä hoito -suositukset sekä yleisesti vaikuttavuuden tutkimus edellyttävät tutkittavien ilmiöiden moninäkökulmaisuuksien huomioimista (vrt. Järvikoski ym. 2015; Salminen ym. 2016; Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017).

Monimenetelmällisen tutkimuksemme metodologisia lähestymistapoja pohtiessamme pidimme mielessämme, että vanhenemista koskevan tutkimuksen erityishaasteeksi on määriteltävä ns. APC-ongelma. Tutkittavan ilmiön analyysiin vaikuttavat ajalliset elementit, kuten tutkittavan ikä (*age*), mihin syntymäkohorttiin tutkittava kuuluu (*cohort*) ja myös se, mihin historialliseen ja kulttuuriseen aikakauteen tutkimus sijoittuu (*period*). (Heikkinen 2013, 19.) Ikääntyvät ihmiset eivät ole homogeeninen joukko (vrt. juuri eläkkeelle siirtynyt 1950-luvulla syntynyt henkilö tai yli 90-vuotias sota-ajan kokenut henkilö).

4.3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Näkemyksemme oli, että kuntoutukseen interventiona sisältyy aina ajatus tarvittavasta muutoksesta nykyiseen tilanteeseen verrattuna (vrt. Topo ja Autti-Rämö 2015, 83). Asiakkaan yksilöllistä kuntoutumisprosessia voidaankin tarkastella oppimisen ja ohjauksen näkökulmasta tarvittavan muutoksen tavoitteelliseksi eteenpäin viemiseksi (vrt. Vehviläinen 2014, 20–25). Kuntoutus on myös kulttuurinen tuote, joka on muovautunut ja muovautuu jatkuvasti erilaisissa yhteiskunnallisissa ja historiallisissa tilanteissa. Koska halusimme ymmärtää kuntoutumista oppimisena ja muutoksena sekä kulttuurisesti kehittyvänä toimintana, kiinnitimme huomion yksilölliseen toimijuuteen, jota ikääntyneet kuntoutujat ja heidän omaisensa sekä kuntoutuksen työntekijät ilmentävät kuntoutusinterventioiden aikana.

Tutkimme toimintaa ja toiminnalle annettuja merkityksiä. Teoreettisessa viitekehyksessä sovelsimme sosiologista/sosiaaligerontologista (Giddens 1984; Jyrämä 2008) sekä subjektikeskeistä sosiokulttuurista lähestymistapaa toimijuuteen (Eteläpelto ym. 2014; myös Billett ym. 2006). Samalla halusimme korostaa toimijuutta elämänkulun toimijuuden näkökulmasta (*life-course agency*, mm. Shanan ja Elder 2002; Vanhalakka-Ruoho 2014), koska näimme sen olevan monialaiseen gerontologiseen ja erityisesti ryhmämuotoiseen kuntoutukseen sopiva teoreettinen viitekehys.

Toimijuuden viitekehys antoi mahdollisuuden ymmärtää tutkittavaa ilmiötä yksilön ja rakenteiden välisenä suhteena, mikä tarkoitti tutkimuksemme sekä ikääntyneiden kuntoutujien yksilöllisten elämäntietojen että työntekijöiden ammatillisten toimijuuksien toteutumista tiettyssä institutionaalisessa rakenteessa. Toiseksi toimijuuden subjektikeskeisyyttä pystyttiin

analysoimaan kuntoutuksen asiakaslähtöisyyden tarkastelussa. Sosiokulttuuriset kuntoutuksen rakenteet toivat näkyville kuntoutuksen institutionaaliset, historialliset perinteet, joissa esimerkiksi asiantuntijuuteen perustuva työnjako sekä interventioiden sisällöt ja ajoitukset loivat sekä mahdollisuuksia että rajoitteita ikääntyneiden asiakkaiden yksilölliselle kuntoutustoitumisuudelle. (Vrt. subjektikeskeinen sosiokulttuurinen lähestymistapa toimijuuteen, Eteläpelto 2017; Pikkarainen ym. 2018.)

Lisäksi tutkimuksen keskeiseksi teoreettiseksi käsitteeksi määräytyi gerontologinen kuntoutus, jolla tarkoitamme lääkinnällisen geriatrisen kuntoutuksen rinnalle otettavaa kokonaisvaltaista näkemystä ikääntyneestä ihmisestä. Näemme hänet yksilöllistä elämänkulkuaan, historiallisia ja yhteiskunnallisia ajanjaksoja sekä oman sukupolvensa kokemuksia mukanaan kantavana kuntoutuspalvelujen asiakkaana (kuten APC-ongelma). Kaiken kaikkiaan toimijuus ja gerontologinen kuntoutus teoreettisina valintoina antoivat meille mahdollisuuden tarkastella tutkittavaa ilmiötä riittävän laajassa kehityksessä, jolloin tutkimusprosessiin jäi ilmavuutta sen jatkuvaan uudelleen tarkasteluun.

Toimijuuden viitekehys soveltui näkemyksemme mukaan hyvin tutkimuksemme monimenetelmälliseen tutkimusotteeseen, koska se mahdollisti kompleksisen kuntoutusarjen tutkimisen (vrt. Koivula 2006; Jyrkämä 2008; Koivula 2013). Kuntoutusarjessa eri osapuolten toimijuus rakentuu aina sosiaalisena, moniulotteisena ja dynaamisena prosessina (vrt. Mason 2006). Monimenetelmällisellä tutkimusotteella voidaan tutkia toimijuuden rakentumisen osasia, kuten kuntoutuslaitosta toiminnan kontekstina sekä kuntoutujia, omaisia ja työntekijöitä yksilöllisinä toimintaan osallistujina, neuvottelijoina, tulkitsijoina ja päätöksentekijöinä. Halusimme löytää perusteluita ja selityksiä monista eri näkökulmista, joilla vastaisimme asetettuihin tutkimustehtäviin. Ronkaisen (2009; Ronkainen ym. 2011) mukaan eri menetelmien kautta syntyy erilaista tietoa. Tutkimuksessamme pyrimme yhdistämään näitä erilaisia ymmärtämisen ja tietämisen tapoja.

4.4 Laajuutta ja syvyyttä monimenetelmällisen tutkimuksen aineistoilla

Monimenetelmällisessä tutkimuksessa on piirteitä määrällisestä tutkimuksesta (esimerkiksi frekvenssit, esiintyvyydet, varianssit ja korrelaatiot) ja laadullisesta tutkimuksesta (esimerkiksi sisällön analyysit, teemat, tapaukset, narratiivit). Monimenetelmällisellä lähestymistavalla voidaan tuottaa monipuolinen, nyansseja sisältävä kuvaus jostain dynaamisesta ja prosessimaisesta ilmiöstä. Soveltaen tätä lähestymistapaa kuntoutuksen kaikkia palveluntuottajia koskevilla työntekijöiden sähköisellä kyselyaineistolla saatiin kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä. Tämän lisäksi ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä syvennettiin harkinnanvaraisella otoksella haastatteleamalla kuntoutuksen työntekijöitä työpareittain (omaohjaajat) sekä ikääntyneitä kuntoutujia ja heidän omaisiaan.

Kuntoutuksen kaikille palveluntuottajille (n = 16) suunnattu kysely toimi laajana tutkittavan ilmiön yleiskuvauksena ja se ajoitettiin tutkimushankkeen alkuvaiheeseen. Kysely kohdennettiin kaikkien IKKU-kuntoutusta toteuttavien palveluntuottajien omaohjaajille, heidän sijaisilleen ja varahenkilöille loppuvuodesta 2016 (vastaajia 34). Kysely koostui tutkimustehtävien

mukaisesti seuraavista osioista alakysymyksineen: (1) Vastaajien taustatiedot, (2) IKKU-kuntoutuksen perusteet ja lähtökohdat, (3) IKKU-kurssien toimivuus, rakenne ja sisältö, (4) IKKU-kuntoutukseen tehtävät asiakaslähtöiset muutokset, (5) IKKU-kurssien vahvuudet, kehitettävät kohdat ja tulevaisuus sekä (6) vastaajan aikaisempi kokemus IKKU-kursseista ja tulevaisuudessa niihin osallistuminen. Kyselyssä käytettiin luokittelu- ja järjestysasteikollisia muuttujia sekä kysymyksiä täydentäviä avoimia kysymyksiä.

Tutkimuksen haastatteluaineisto porautui puolestaan tutkittavan ilmiön tiettyihin kohtiin eli haastattelulla syvensimme ymmärrystämme tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisella tutkimuksella saadaan tutkittavasta ilmiöstä monipuolinen ja rikas kuva, kun aineistot koostuvat eri osapuolten näkemyksistä (mm. Farmer ym. 2006). Haastatteluaineistot koostuivat kuntoutujien (n = 10) ja heidän omaistensa (n = 4) sekä työparien (n = 5) haastatteluista. Kuntoutujien ja omaisten haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja työparien haastattelut työparikohtaisia ryhmähaastatteluja.

Tutkimuksessamme määrälliset ja laadulliset aineistot rikastivat toisiaan esimerkiksi luoden jännitteitä samaan kysymykseen eri tavoin tuotettujen vastausten kautta (esimerkiksi frekvenssit ja keskiarvot suhteessa yksilöllisiin arjen tapahtumien kuvauksiin). Lisäksi erilaiset aineistot syvensivät ymmärrystämme tutkittavista ilmiöistä, koska aineistoissa niitä tarkasteltiin eri suunnista ja tasoilta (vrt. kuntoutuja – omainen – työntekijä).

4.4.1 Aineiston analyysi moniäänisenä ja portaittaisena prosessina

Aikaisemmista tutkimuksista tiedetään, että eri tieteenaloja edustavat tutkijat analysoivat samankin aineiston eri tavoin johtuen tieteenaleroista (Frost ym. 2010). Masonin (2002) mukaan halutun aineiston tuottamisen prosessiin kuuluu aina intellektuaalisia, analyttisiä ja tulkinnallisia aktiviteetteja. Lähtökohtaisesti olimme tuottaneet aineistot yhdessä haastateltavien kanssa (Holstein ja Gubrium 1995).

Erilaisten aineistojen avulla voidaan tutkittavasta ilmiöstä saada monipuolisempi ja myös syvempi kuva, jota voidaan tarkastella erilaisten aineistojen tuottamana konvergenssina, komplementaarisuutena ja dissonanssina. Nämä ovat esimerkiksi tulosten keskeisten teemojen tiivistymistä (lähentymistä, suppenemista), monimutkaisen ja -ulotteisen tiedon täydentymistä (täydentämistä) ja myös tuloksissa esiintyvien epäjohdonmukaisuuksien ja ristiriitaisuuksien esille tulemistä. (Vrt. O’Cathain ym. 2010.)

Asteittaisesti muotoutuvan analyysiprosessin avulla voidaan tunnistaa myös ns. metateemoja (latentteja teemoja), jotka ikään kuin läpäisevät kaikki erilaiset aineistot eri tavoin ja eri tasoilla. (vrt. Farmer ym. 2006.) Tässä tutkimuksessa sovelsimme Farmerin ym. (2006) analyysiprosessia ja käytimme konvergenssimatriisia heuristisesti. Konvergenssimatriisissa voidaan tarkastella valittujen teemojen yhtenevyyksien ja ristiriitaisuuksien lisäksi myös puuttuvia teemojen, jotka eivät tule esille yhden aineiston kautta. Tämä puuttuminen voi olla myös seurausta aineistojen keruun ja analyysimenetelmien herkkyydestä tuoda tai saada niitä esille. Puuttuvien teemojen (komponenttien) tunnistaminen ja löytäminen auttavat tutkittavan ilmiön ymmärtämistä ja edistää tutkimuksen ja etenkin analyysin etenemisen jatkosuunnittelua. Tässä

tutkimuksessa mielenkiintomme kohdistui erityisesti siihen, miten eri toimijat jakavat yhteisen ymmärryksen ikääntyneiden kuntoutuksesta eri aineistoissa.

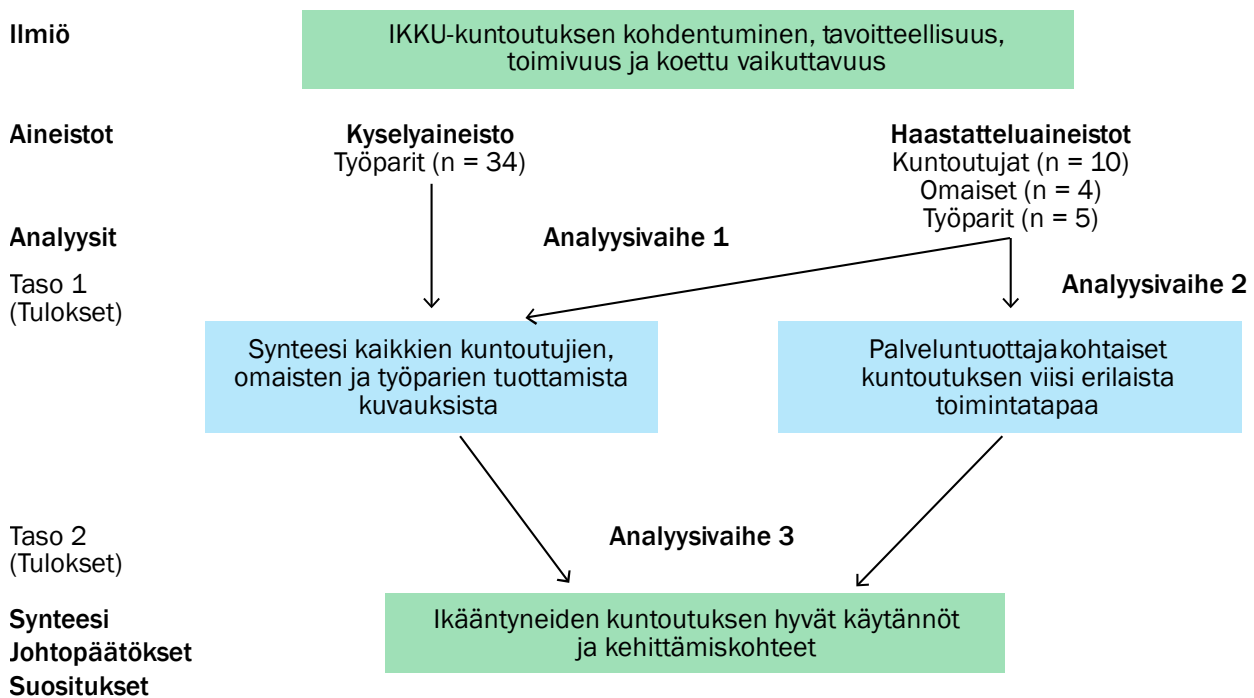
Analysoimme aineistotasolla (ei henkilö- tai organisaatiotasolla) yhdistetyn tutkimusaineiston tilaajan esittämien tutkimustehtävien ja muotoilemamme tutkimuskysymyksen mukaisesti. Erityisesti analysoimme aineistosta (1) miten kuntoutujien, omaisten ja palveluntuottajien tuottamat kuvaukset ovat yhteneviä tai miten ne eroavat toisistaan, (2) miten yksilö- ja ryhmäkuntoutusprosessit linkittyvät toisiinsa sekä (3) mitä mahdollisesti ovat onnistuneeksi koetun kuntoutusintervention ja kuntoutumisprosessien keskeiset tekijät. Toisaalta mielenkiintomme kohdistui siihen, millaisia ovat kuntoutuksen ei-aiotut vaikutukset ikääntyneen kuntoutujan arkiselviytymiseen ja elämänlaatuun.

Määrällisen kyselyaineiston analyysi perustui aineiston kuvaamiseen ja tulkitsemiseen frekvenssien ja prosenttien sekä tyyppiarvojen eli moodien kautta muuttujasta riippuen. Avointen kysymysten analyysi tehtiin sisältöanalyysillä. Haastatteluaineiston analyysimenetelmänä käytimme temaattista sisällön analyysia (mm. Braun ja Clarke 2006) etsien aineistosta yhtenevyyksiä ja eroavaisuuksia sekä ristiriitaisuuksia ja jännitteitä. Haastattelunauhoituksista litteroidun tekstin veimme Atlas.ti-analyysiohjelmaan. Molemmat tutkijat lukivat aineistot läpi useita kertoja ja eri tavoin: (a) kuntoutujan, omaisen ja työparin haastattelut palveluntuottaja-kohtaisesti ja (b) kaikki kuntoutujien, omaisten tai työparien haastattelut omina kokonaisuuksinaan. Koodasimme aineiston tutkimusteemoittain ja toisaalta aineistolähtöisesti. Atlas.ti-ohjelma toimi tässä tutkimuksessa tulkinnan apuvälineenä.

Farmerin ym. (2006) analyysiprosessia soveltaen T-IKKU-tutkimusaineistojen analyysi (kuvio 6, s. 38) eteni neljän vaiheen kautta, jotka olivat aineistojen järjestäminen ja luokittelu: T-IKKU-haastatteluaineistojen litterointien koodaus Atlas. ti -ohjelmalla ja kyselyaineiston peruskuvaukset tutkimuskysymysten suunnassa, saatujen tulosten yhtenevyyksien ja eroavaisuuksien koodaus ja arviointi: palveluntuottajatasolla (n = 5) sekä kuntoutuja- (n = 10), omais- (n = 4) ja työpariryhmien (n = 5) tasolla, täydentyvä/täydentävä tai syvenevä vertailu perustulosten tiivistämiseksi ja metateemojen tunnistamiseksi, tutkijoiden analyttinen ja reflektiivinen keskustelu, joka tapahtui koko prosessin ajan.

Analyysiprosessin (kuvio 6) avulla saatoimme tunnistaa millaisia esteitä ja mahdollisuuksia ikääntyneiden kuntoutujien toimijuudelle rakentui erilaisissa kuntoutusympäristöissä IKKU-kuntoutuksen toteutuksessa. Toimijuuden näkökulmasta analyysivaiheet 1–3 syvensivät asteittain ymmärrystämme kuntoutusta määrittävistä rakenteista ja arkisesta kuntoutustoiminnasta.

Kuvio 6. T-IKKU-tutkimushankkeen aineiston analyysiprosessi vaiheineen (Pikkarainen ja Koivula 2018).

4.4.2 Tulosten kuvaaminen ja raportoinnin haasteet

Monimenetelmällisyys antaa luovia mahdollisuuksia elävään ja muotoutuvaan tutkimusprosessiin, jossa laajaa tutkimusilmiötä voidaan tarkastella eri tavoin pilkottuna ja osioita integroiden. Se, mikä itse tutkimusilmiössä ja aineistonkeruussa on rikkautta, voi kuitenkin haastaa tulosten esittämistavan.

Tutkimusjulkaisun tulososaa kirjoitimme eri järjestyksessä ja eri tavoin ennen kuin päädyimme lopulliseen rakenteeseen. Lopullinen tulososa muodostui kahdesta pääluvusta eli (1) kuntoutuksintervention toimivuutta ja (2) koettuja vaikutuksia kuvaavista luvuista alateemoineen. Tulososassa päädyimme kuvaamaan tuloksia asteittain syvenevästi, jolloin kykenimme myös kuvaamaan monimenetelmällisen analyysiprosessimme etenemisvaiheita. Tavoitteena oli paitsi tulosten luettavuuden, myös niiden luotettavuuden arvioinnin lisääminen.

Kuntoutuksen toimivuutta koskeva ensimmäinen tulosluku alkoi kuntoutuksen lähtökohtien kuvauksella ja eteni sen jälkeen ajallisesti kuntoutusintervention mukaisessa järjestyksessä eli hakeutumis-, valmistautumis-, toteutumis- ja päättymisvaiheen toimivuuden kuvauksina. Toisessa tulosluvussa kuvasimme ikääntyneiden kuntoutujien kuntoutumisprosesseja, joihin olivat yhteydessä yksilöllinen elämäntilanne ja toimijuus sekä sen aikana syntyneet erilaiset kokemukset ja käsitykset itsestä subjektina sekä ympäristöstä rajoittavana ja/tai mahdollistavana toimintakenttänä. Näiden pohjalta ikääntyneillä oli erilaista kuntoutus- ja kuntoutumistoimijuutta IKKU-kuntoutuskontekstissa.

Konkreettisesti tuloksissa esitimme ensin omaohjaajien kyselyaineiston tulokset, joihin yhdistettiin työparien haastatteluaineiston tulokset syventämään saatuja vastauksia sekä nostamaan esille tulosten yhteneväisyyksiä ja ristiriitoja. Seuraavaksi esittelimme kuntoutujien haastatteluaineiston tulokset, joita vertasimme niin työparien kuin omaisten tuottamiin kuvauksiin. Kaiken kaikkiaan tulosten tasapainoinen esittäminen oli haasteellista, koska erilaiset aineistot tuottivat erilaisen näkökulman ilmiöön eli kysely teknisen ja haastattelut kokemuksellisen näkökulman. Tulososassa tämä näkyi tekstin syvyyseroina siten, että osa tuloksista on karkeuttavaa, osa tulkitsevaa, osa abstrahoivaa ja osa arkitasoista toiminnan kuvausta. Aineistossa painottui sisällöllisesti työntekijöiden puhe, joka tulee esille myös tuloksia raportoidessa. Koska työntekijöillä oli alansa asiantuntijoina paras tieto ohjeistetusta kuntoutuksesta, he halitsivat luontevasti myös kuntoutuksen liittyvät erilaiset puhutavat. Tästä seurasi, että kuntoutuksen ”omistajuus” näytti lähtökohtaisesti olleen heillä. Kuntoutujien ja omaisten ääni jäi puhutapana arkitasoiseksi.

4.4.3 Tutkijoiden kokemuksia ja oivalluksia monimenetelmällisyydestä

Monimenetelmällinen tutkimus oli opettavainen ja innostava prosessi sen monissa eri vaiheissa. Monimenetelmällisyys ei ole vain tutkimusprosessien eri vaiheiden uudella rakentamisella ja ennakkoluulotonta uudelleen arviointia, vaan ennen kaikkea tutkijoiden luovuutta ja rohkeutta reflektoida jatkuvasti kriittisesti omaa ja yhteistä tekemistään. Jokaiseen tutkimusvaiheeseen tarvitaan pysähtymistä ja kysymistä: Mitä minä teen/me teemme? Miksi minä/me teemme näin? Voiko tämän tehdä toisin? Miksei tätä voi tehdä toisin? Lisäksi hyppäys aineistoista tulosten abstrahointiin vaatii aikaa ja palaamista alkuperäisiin ja usein hyvin erilaisiin aineistoihin. Rajallinen tutkimusaika rahoituksineen asettaa myös reunaehdoja sille, miten paljon ja miten pitkään analyysia ja abstrahointia voidaan jatkaa.

Erityisesti laadullinen aineisto antoi kuvan kontekstuaalisten tekijöiden merkityksestä tutkittavaan ilmiöön ja mahdollisti esimerkiksi tuloksissa uusien näkökulmien tarkastelun, joita ei tutkimusprosessin alkuvaiheessa tiedetty tai hahmotettu. Näitä olivat esimerkiksi kuntoutustyön arkijohtamisen haasteet, kuntoutujien pitkä orientoituminen kuntoutukseen ja kuntoutujien erilaiset kuntoutumispäätökset.

Tutkimustulostemme pohjalta vahvistui käsityksemme siitä, miten kieli ja sen avulla tuotetut puhutavat rakensivat arkista kuntoutustoimintaa kuntoutuslaitosympäristöissä. Toimijuustutkijoina halusimme erityisesti tuoda näkyviin ja korostaa toimijoiden omaa ääntä, joten otimme raporttiin mukaan runsaasti haastatteluaineistosta nousevia sitaatteja, emme vain katkemia tai lauseen osia. Emme myöskään muokanneet sitaattien kieliasua, vaan säilytimme tutkittavien autenttisen puhutavan. Siten sitaattien kautta lukijalle välittyi haastateltavien erilaiset kyvyt hahmottaa ja kielellistää IKKU-kuntoutuksen rakennetta sekä käyttää IKKU-kuntoutuksen vakiintuneita puhutapoja käsitteineen (esim. GAS, T-arvo, työpari, omaohjaaja, verkostotyö).

Monimenetelmällisesti toteutetun kuntoutustutkimuksemme haasteiksi osoittautuivat sekä kuntoutuksen puhutapoihin, tutkimusgenreen että sen metodisiin valintoihin liittyvät eroavuudet, ristiriidat ja jännitteet. Haastateltujen tutkittaviemme puhutapojen erilaisuuden lisäksi to-

tesimme, että eri tieteenalaa edustavina tutkijoina kehystimme tutkimuksen omista tieteenaloistamme käsin ja jouduimme käymään lukuisia reflektioivia keskustelua jakaaksemme yhteisen ymmärryksen gerontologisesta kuntoutuksesta ja sen rakentumisesta kuntoutuslaitoksissa sekä päästäksemme yhteisymmärrykseen tulosten esittämistavasta. Molempien tutkijoiden syvä kiinnostus toimijuustutkimusta kohtaan kannatteli ja innoitti meitä tutkijoina kuitenkin läpi koko yhteisen tutkimusprosessin. Parhaimmillaan antoisa yhteistyömme tuotti oivalluksia analyysiin ja tulosten abstrahointiin.

Tutkimuksen sisäisen luotettavuuden lisäämiseksi käytimme tutkimuksessa laajaa ja rikasta laadullista aineistoa, jota kehysti palveluntuottajille kohdistettu kysely. Kuntoutujilta, omaisilta ja palveluntuottajilta kerätty laaja haastatteluaineistomme mahdollisti erityisesti asiakaslähteisyyden monipuolisen tarkastelun. Vaikka vain pieni osa IKKU-kuntoutuksen kuntoutujista, omaisista ja kuntoutustapahtumista on mukana tässä aineistossa, moninäkökulmaisuus syvensi määriteltyjen tutkimusteemojen ymmärtämistä. Haastattelujen tai havainnointien kerääminen vielä useammalta kuntoutujalta ja omaiselta olisi todennäköisesti tuonut lisäsyvyyttä ja uusia näkökulmia tutkimusteemoihin. Yksi vaihtoehto olisi ollut tehdä haastattelujen toteutus ajallisesti portaittain, jolloin kuntoutujien ja omaisten tuloksia olisi voitu käyttää työntekijöiden haastatteluissa reflektion välineenä.

Kuntoutusalaa voidaan tutkia esimerkiksi lainsäädännön, palvelurakenteiden, sisältöjen ja myös kuntoutujakokemusten näkökulmasta. Alan tutkimusta onkin arvioitu pirstaleiseksi ja siten myös vaikuttavuuden tutkimuksen kannalta ongelmalliseksi (mm. Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017). Monimenetelmällisyys antaa mahdollisuuden ainakin osittain näiden haasteiden ratkaisemiseen.

Tuija Heiskanen ja Maarit Karhula

5 MONIMENETELMÄLLINEN TIETO VAHVISTI PÄÄTELMIÄ TAVOITTEIDEN MERKITYKSESTÄ TULES-KUNTOUTUKSESSA

5.1 Johdanto

Tämä artikkeli perustuu tutkimukseen Tules-kuntoutuksen [tuki- ja liikuntaelinsairauksien kuntoutuksen] toteutuminen kuntoutujan ja kuntoutuksen palveluntuottajan näkökulmista. Sen tavoite oli tuottaa moninäkökulmaista tietoa Kelan järjestämien tules-kuntoutuskurssien toteutuksesta ja toimivuudesta, asiakaslähtöisyydestä ja kuntoutujan roolista sekä kuntoutuksen vaikutuksista kuntoutujan arkeen. Tutkimuksen aineistot koostuivat kyselyistä, ryhmähaastatteluista ja kuntoutujien omat tavoitteet -lomakkeista. Tulosten perusteella kuntoutujien yleinen kokemus kuntoutuskursseista oli pääosin positiivinen ja kuntoutujat olivat tyytyväisiä kuntoutuksen sisältöön, palveluntuottajien ammattitaitoon sekä kuntoutuksessa saamiinsa neuvoihin ja ohjeisiin.

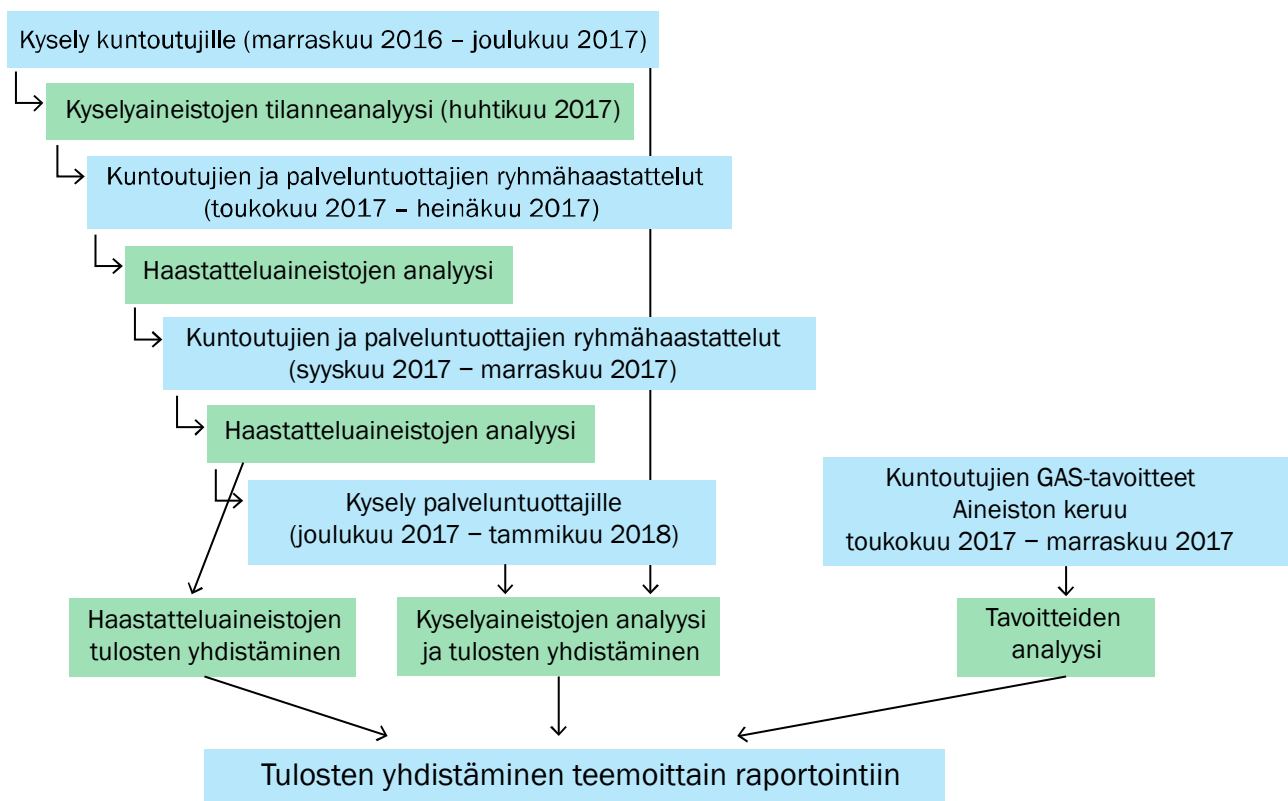
Artikkelissa monimenetelmällisyyttä kuvataan tutkimuksen yhden osa-alueen – tavoitteen asettamisen – kautta. Siinä paneudutaan erityisesti kysymykseen, kuinka monimenetelmällisesti pystyttiin vastaamaan tutkimuskysymykseen: Miten kuntoutujan omat tavoitteet ja tavoitteellinen työskentely toteutuivat kuntoutusprosessissa? Tähän tutkimuskysymykseen haettiin vastausta kysely- ja haastatteluaineistosta sekä kuntoutujien omat tavoitteet -lomakkeista. Artikkelissa tuodaan esille, miten eri aineistoista saatu tieto täydensi toisiaan ja miten monimenetelmällisyys vahvisti tehtyjä tulkintoja. Tämä artikkeli perustuu tules-kuntoutustutkimuksen loppuraporttiin, joka julkaistaan vuoden 2018 lopulla (Karhula ym. 2018).

5.2 Aineistojen keruu ja analyysi toisiinsa limittyvänä prosessina

Tutkimuksen asetelma oli rakennettu siten, että eri näkökulmista kerätyillä määrällisillä ja laadullisilla aineistoilla vastattiin samoihin tutkimuskysymyksiin. Pyrkimys oli aineistojen komplementaarisuuteen, luotettavuuden vahvistamiseen sekä eri aineistojen keruun väliseen kehittämiseen (Greene ym. 1989; Creswell ja Plano Clark 2011). Eri aineistot eivät kuitenkaan suoraviivaisesti validoineet toisiaan vaan lähinnä mahdollistivat mahdollisten ristiriitaisuuksien tai samansuuntaisuuden tarkastelun sekä monien aineistojen perusteella tehdyn integroivan tulkinnan.

Tutkimushankkeessa oli laaja aineisto, joka kerättiin sekä kuntoutujilta että kuntoutuksen palveluntuottajilta. Tällöin saatiin koottua moninäkökulmaista tietoa kuntoutuksen toteutumisesta ja sen eri osa-alueista sekä vaikutuksista arkeen. Aineistot olivat keskenään samanarvoisia ja täydensivät toisiaan vuorovaikutteisesti ja trianguloiden. Lisäksi aineistojen moninäkökulmaisuus toi esille erilaiset äänät ja intressit kuntoutuksen toteuttamisessa (Kendall ja Carduff 2009). Aineistot muokkasivat seuraavan tutkimusvaiheen tiedon keräämistä ja tarkensivat tutkimuskysymyksiä tutkimuksen edetessä. Aineiston keruu ja analyysin limittyminen toisiinsa on tarkemmin esitelty kuviossa 7 (s. 42).

Kuvio 7. Aineistojen keruun ja analysoinnin limittyminen toisiinsa.

Kuntoutujille ja palveluntuottajille suunnatut kyselyt toteutettiin sähköisinä Webropol-kyselyinä. Kyselyt sisälsivät pääasiassa vaihtoehtokysymyksiä ja muutaman avoimen kysymyksen. Kuntoutujien kyselyyn vastasi 1 839 kuntoutujaa, joista laitospuotoiseen kuntoutukseen oli osallistunut 1 441 kuntoutujaa ja avomuotoiseen kuntoutukseen 398 kuntoutujaa.

Palveluntuottajien kysely noudatti sisällöltään soveltuvin osin kuntoutujien kyselyä. Lisäksi kyselyssä nostettiin myös esille teemoja, joita ryhmähaastatteluiden perusteella haluttiin vielä tarkentaa kyselyaineiston avulla. Kyselyn toteuttamisella haluttiin varmistaa, että kaikkien palveluntuottajien (myös niiden, jotka eivät osallistuneet ryhmähaastatteluihin) mielipiteet tulivat esille. Palveluntuottajien kyselyyn vastasi 26 palveluntuottajaa, joista 15 vastasi avomuotoisen kuntoutuksen kysymyksiin ja 23 vastasi laitospuotoisen kuntoutuksen kysymyksiin.

Kuntoutujien ryhmähaastatteluja toteutettiin kymmenen (neljä avokuntoutujaryhmää ja kuusi laitospuotoisuujaaryhmää). Haastatteluihin osallistui yhteensä 81 kuntoutujaa ja heistä 50 oli osallistunut laitospuotoiseen ja 31 avomuotoiseen tules-kuntoutukseen. Kuntoutujien ryhmähaastattelut olivat kestoltaan noin tunnin mittaisia. Haastattelut toteutettiin laitospuotoisen kuntoutuskurssin viimeisen kuntoutusjakson aikana ja avomuotoisen kuntoutuksen viimeisillä avopäivillä. Haastatteluryhmän muodostivat yhdelle kuntoutuskurssille osallistuneet kuntoutajat eli ryhmähaastatteluun osallistuvat kuntoutajat ovat toisilleen tuttuja.

Myös palveluntuottajien moniammatillisten tiimien keskimäärin tunnin kestoisia ryhmähaastatteluja toteutettiin kymmenen. Ryhmähaastatteluihin kutsuttiin palveluntuottajan edustajia,

jotka toimivat kuntoutuskurssien moniammatillisissa työryhmissä (erikoislääkäri, fysioterapeutti, sairaanhoitaja tai terveydenhoitaja) sekä mahdollisuuksien mukaan kurseilla toimivia, palvelukuvauksessa määriteltyjä erityistyöntekijäryhmien edustajia. Sekä palveluntuottajien että kuntoutujien ryhmähaastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Haastatteluiden kysymyksiä tarkennettiin aineiston analyysin edetessä.

Kuntoutujien omat tavoitteet -lomakkeet pyydettiin aineistoksi niiltä kuntoutujilta, jotka osallistuivat ryhmähaastatteluihin. Omat tavoitteet oli asetettu Goal Attainment Scaling (GAS) -menetelmällä. Kuntoutujien omat tavoitteet -lomakkeita oli analyysissä 75 ja niissä oli yhteensä 161 tavoitetta.

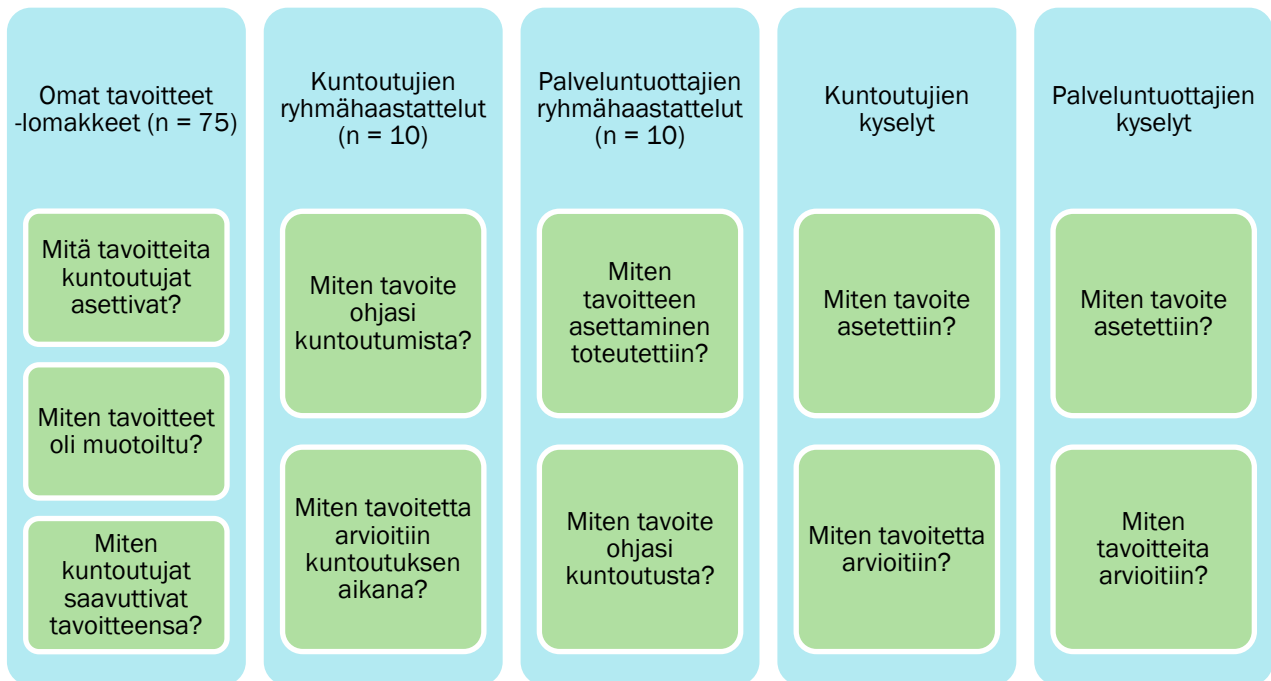
5.3 Eri näkökulmat vahvistuvat monimenetelmällisten aineistojen analyysissa

Tässä tutkimuksessa monimenetelmällinen analyysi toteutettiin siten, että aluksi määrälliset ja laadulliset aineistot analysoitiin omien metodiensa mukaisesti. Tämän jälkeen eri näkökulmista kerätyt aineistot tuotiin rinnakkain tutkimuskysymyksiin perustuvan teemoittelun mukaisesti. Aineistojen yhdistämistä edesauttoi se, että määrällisten ja laadullisten aineistojen keruu oli kohdistettu samoihin teemoihin ja niitä yhdistivät samat käsitteet. Kuntoutujien kyselystä nousseita alustavia tuloksia hyödynnettiin palveluntuottajien ja kuntoutujien haastattelussa esimerkiksi niin, että tarkennettiin tiettyjä teemoja. Samoin kuntoutuksen palveluntuottajien ryhmähaastattelun tuloksia hyödynnettiin kyseiselle ryhmälle suunnatussa kyselyssä.

Kuntoutujien omat tavoitteet -lomakkeista analysoitiin, millaisia tavoitteita kuntoutujat olivat asettaneet, miten niitä oli arvioitu prosessin aikana ja miten tavoitteet oli saavutettu. Tavoitteiden kohdentumisen kuvaamiseksi ne sillattiin ICF-luokitukseen (ks. myös esimerkki siltauksesta AVH-kuntoutuksen tutkimuksesta tässä julkaisussa). Tavoitteen saavuttamista arvioitiin laskemalla kuntoutujien tavoitteiden saavuttamisen T-lukuarvot sekä niiden keskiarvo ja hajonta (ks. tarkemmin Karhula ym. 2018).

Kuntoutujien omien tavoitteiden roolia ja tavoitteellista työskentelyä selvitettiin eri aineistojen avulla. Eri aineistot toivat tavoitteista ja tavoitteellisesta työskentelystä esille erilaisia näkökulmia (kuvio 8, s. 44).

Kuvio 8. Eri aineistojen tuomat näkökulmat tavoitteisiin ja tavoitetyöskentelyyn.

5.4 Monimenetelmällisyydellä monipuolinen näkemys tavoitteista tules-kuntoutuksessa

Monimenetelmällisyys näyttäytyi tuloksissa ja niistä tehtävissä tulkinnoissa monin eri tavoin. Eri aineistot rikastivat ja syvensivät kuntoutumisen tavoitteista sekä tavoitetyöskentelystä syntyvää kuvaa. Useamman aineiston kautta saatu tieto myös vahvasti muodostuvaa tulkintaa. Esimerkiksi kaikki aineistot antoivat samanlaisen kuvan siitä, että tavoitteet koetaan tärkeiksi kuntoutuksessa. Analyysissä nousi myös esille teemoja, joissa yksittäisistä aineistoista nousi esille viitteellisesti, ikään kuin sivulauseenomaisesti tiettyyn teemaan liittyviä asioita. Näiden yksittäisissä aineistoissa esiintyvien heikkojen signaalien perusteella tulkinnan tekeminen ilmiöstä olisi jäänyt epävarmaksi, mutta eri aineistoista kumpuavat heikot signaalit yhdistämällä oli mahdollista varmentaa tulkintaa ja saada näin esille kompleksisempiakin asioita. Oli myös tilanteita, joissa eri aineistot kertoivat ristiriitaista viestiä ilmiöstä ja näin toivat esille moniäänistä viestiä.

Monimenetelmällisyys tulkinnan rikastajana ja syventäjänä esimerkkinä on se, miten realistisen tavoitteen asettaminen näyttäytyi eri aineistojen valossa. Yhden aineiston perusteella tehty tulkinta olisi ollut epävarmempi. Realistisen tavoitteiden asettamisen haasteellisuus tuli esille niin kuntoutujien haastatteluiden, palveluntuottajien kyselyn avokysymysten kuin myös omat tavoitteet -lomakkeiden analyysissä. Esimerkiksi lomakkeissa oli nähtävissä, että tavoitteet oli laadittu niin, että tavoitetasoasteikolla ei ollut mahdollista seurata sitä, edistyykö henkilö tavoitteessaan. Lisäksi palveluntuottajat kertoivat haastatteluissa ja kyselyn avovastauksissa, että tavoitteen laatiminen kuntoutujan kanssa vaati yksilöllistä ohjausta ja työstämistä. Näitä havaintoja tuki myös se, että harva palveluntuottaja arvioi kyselyssä kuntoutujan oman tavoitteen asettamisprosessin olleen sujuvan. Monimenetelmällisen aineiston perusteella voikin

tehdä sen johtopäätöksen, että kuntoutujan omien tavoitteiden asettaminen on vaativa prosessi ja se tulee toteuttaa huolella, jotta tavoitteista muodostuu mitattavissa olevat ja realistiset. Kuntoutujaa tulisi myös kannustaa asettamaan sellaisia tavoitteita, jotka tukevat hänen arkeaan niin kotielämässä kuin myös työssä.

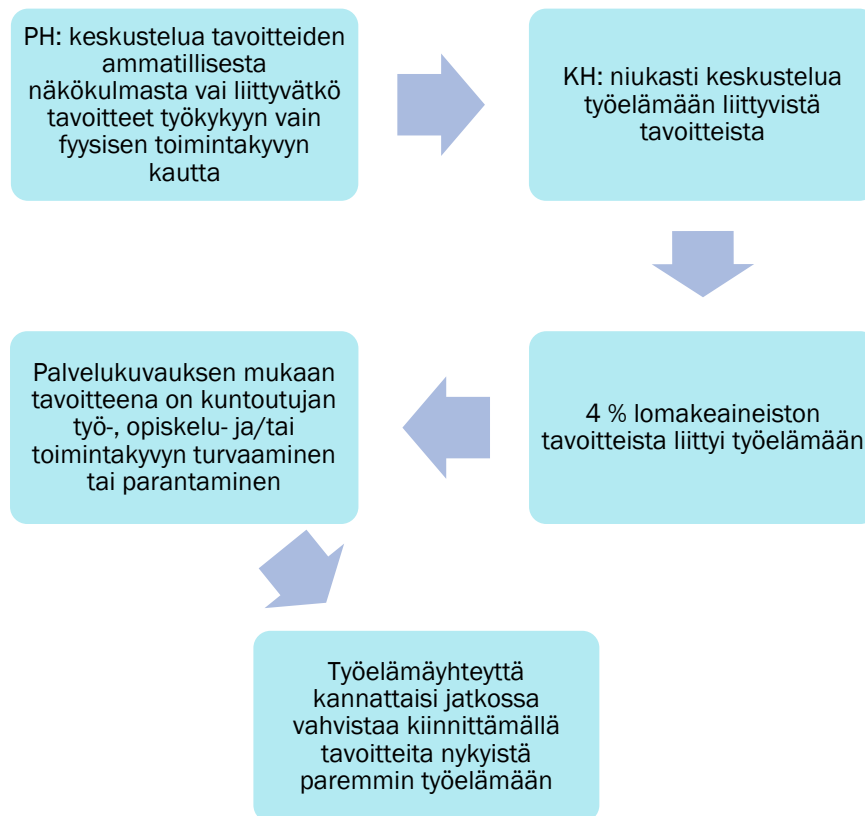
Eri aineistoista saadun tiedon yhdistäminen antoi mahdollisuuden tehdä sellaisia tulkintoja, joita ainoastaan yhdestä aineistosta ei olisi voinut tehdä. Monesta eri aineistosta kertyi tietoa, mikä rakensi kokonaiskuvaa sellaisesta ilmiöstä, josta tietty aineisto yksinään tuotti vain vähäisesti tietoa. Esimerkkinä tiedon yhdistämisestä voidaan pitää tavoitteiden ja työelämän yhteyttä (kuvio 9, s. 46). Palvelukuvaus ohjaa liittämään tavoitteita kuntoutujan työkyvyn, opiskelukyvyn ja/tai toimintakyvyn turvaamiseen ja parantamiseen (Kela 2016a), joten ainakin osan tavoitteista olisi hyvä liittyä työelämään. Kuitenkin palveluntuottajien ryhmähaastatteluisissa keskusteltiin vähäisesti kuntoutujien tavoitteiden liittymisestä työelämään. Kuntoutujien haastatteluisissa vastaavasti nousi esille, että tavoitteiden ja työelämän välillä on tules-kuntoutuksessa varsin ohut liittymäpinta. Tätä haastatteluisissa esille noussutta havaintoa vahvisti se, että ainoastaan neljä prosenttia omat tavoitteet -lomakeaineiston tavoitteista liittyi työelämään. Työelämään liittyviä tavoitteita olivat esimerkiksi työssä jaksaminen, työhön palaaminen, työn suunnittelu siten, että se tukee myös vapaa-ajan jaksamista. Lisäksi työympäristön ergonomiaan liittyviä tavoitteita oli asettanut kaksi kuntoutujaa. Näiden eri aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella voidaan todeta, että työelämäyhteyttä kannattaisi jatkossa vahvistaa kiinnittämällä tavoitteita nykyistä paremmin työelämään.

Vaikka monimenetelmällinen tutkimus tuottaa monipuolisen kuvan ilmiöstä, menetelmien moninaisuus voi myös lisätä tutkimustyön vaativuutta mm. silloin, kun eri menetelmillä saadut tulokset poikkeavat toisistaan (Sormunen ym. 2013). Tämä näkyi myös tules-kuntoutustutkimuksessa erityisesti tavoitteiden etenemisen arviointiin ja muokkaamiseen liittyen (taulukko, s. 46).

Kuntoutujien ja palveluntuottajien kyselyjen perusteella muodostui sellainen näkemys, että tavoitteissa etenemistä arvioitiin laitosten muotoisen kuntoutuksen eri jaksoilla kun taas avomuotoisen kuntoutuksen eri jaksoilla tavoitteita ei useinkaan arvioitu. Haastattelujen perusteella kuntoutujat olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että tavoitteita tarkastettiin kuntoutuksen aikana. Kuitenkin haastatteluiden ja kyselyn avovastausten perusteella kuntoutujat olisivat toivoneet tarkempaa analysointia tavoitteissa etenemisestä kuntoutusjakson aikana.

Haastattelutietoon perustuen osa kuntoutujista oli vaihtanut tai muokannut tavoitetta kuntoutuksen aikana, kuitenkin omat tavoitteet -lomakkeista yhdessäkään ei ollut kirjattuna, että tavoitetta olisi muutettu tai tarkennettu kuntoutuksen kuluessa. Osa kuntoutujista kertoi haastatteluisissa, että vaikka tavoite oli todettu epäsovivaksi tai tavoite oli saavutettu jo kuntoutuksen välijakson aikana, silti tavoite oli säilytetty samana kuntoutuksen loppuun asti.

Kuvio 9. Esimerkki eri aineistoja yhdistävästä analyysistä.

Taulukko. Esimerkki eri aineistoista nousseiden eriävien näkökulmien koonnista.

Tutkimusaineisto	Tavoitteiden tarkastaminen ja muokkaaminen	Tavoitteiden väliarviointi	Johtopäätös
Kuntoutujien haastattelu	Osa kuntoutujista oli vaihtanut tai muokannut tavoitetta	Toivottiin tarkempaa analysointia tavoitteissa etenemisestä kuntoutusjakson aikana	Tutkimustulosten perusteella voidaan päätellä, että tavoitteita tulisi tarkastaa systemaattisemmin kuntoutuksen aikana. Myös tavoitteiden väliarviointi pitäisi toteuttaa sekä kirjata kaikkien kuntoutujien Omat tavoitteet -lomakkeelle.
Palveluntuottajien haastattelu	Niukasti keskustelua väliarvioinnista ja tavoitteiden tarkastamisesta kuntoutuksen aikana	Palveluntuottajien näkökulmasta tavoitteita pitäisi nykyistä systemaattisemmin tarkistaa kuntoutuksen aikana	
Kuntoutujien kysely	Tavoitteissa etenemistä arvioitiin laitospuoleisen kuntoutuksen eri jaksoilla	Toivottiin tarkempaa analysointia tavoitteissa etenemisestä kuntoutusjakson aikana	
Palveluntuottajien kysely	Tavoitteissa etenemistä arvioitiin laitospuoleisen kuntoutuksen eri jaksoilla		
Omat tavoitteet -lomake	Yhdessäkään lomakkeessa ei ollut kirjattuna, että tavoitetta olisi muutettu tai tarkennettu kuntoutuksen kuluessa	Tavoitteen saavuttamisen väliarviointi oli toteutunut kahdella kolmasosalla	

Palveluntuottajien haastatteluissa oli niukasti keskustelua väliarvioinnista ja tavoitteiden tarkastamisesta tai muokkaamisesta kuntoutuksen aikana. Palveluntuottajien näkökulmasta tavoitteita pitäisi nykyistä systemaattisemmin tarkistaa kuntoutuksen aikana. Laitoskuntoutuksessa keskimmaisella jaksolla koettiin olevan selkeä kohta väliarvioinnin tekemiseen, mutta avokuntoutuksesta mietittiin sopivaa kohtaa tavoitteiden väliarviointiin. Omat tavoitteet -lomakkeista ilmeni, että tavoitteen saavuttamisen väliarviointi oli toteutunut kahdella kolmasosalla kuntoutujista. Tavoitteen saavuttamisen loppuarviointi oli tehty lähes kaikille kuntoutujille, ainoastaan yhdestä lomakkeesta 75:stä puuttui loppuarvio.

Näiden eri aineistojen kautta nousseiden eriävienkin näkökulmien perusteella on mahdollista päätellä, että tavoitteissa etenemistä tulisi arvioida systemaattisemmin kuntoutuksen aikana. Lisäksi tavoitteita tulisi muokata tarpeen mukaan ja muokkaukset tulisi kirjata Omat tavoitteet -lomakkeelle.

Eri aineistojen kautta saatu tieto vahvisti päätelmiä tavoitteiden merkityksestä tules-kuntoutuksessa. ICF-viitekehys nostetaan palvelukuvauksessa keskeiseksi työvälineeksi, jolla ohjataan tarkastelemaan toimintakykyä laaja-alaisesti esimerkiksi tavoitteiden asettamisen yhteydessä. Tavoitteiden tulisi lisätä kuntoutujan osallisuutta ja aktiivisuutta kuntoutujalle merkityksellisissä arjen toiminnoissa. (Kela 2016a.)

Kuntoutujien omista tavoitteista lähes kaksi kolmasosaa liittyi ICF-luokituksen ruumiin ja kehon toiminnot -osa-alueelle ja yksi kolmasosa suoritukset ja osallistuminen -osa-alueelle. Yleisimpiä tavoitteita olivat ruumiin ja kehon toiminnot osa-alueella painonpudottaminen, lihaskunnan parantaminen, nivelten liikkuvuuden lisääntyminen. Suoritukset ja osallistuminen -osa-alueella tavoite liittyi yleisimmin liikunnan lisäämiseen. Haastatteluissa nousi esille teemoja, jotka osaltaan selittivät tavoitteiden sisältöihin vaikuttaneita tekijöitä, esimerkiksi sosiaalietuuksien tai eläkehakemuksien keskeneräiset prosessit. Samalla tavoin eri aineistojen kautta saatu tieto vahvisti päätelmiä painonhallintaan liittyvistä tavoitteista. Lähes viidennes kuntoutujien tavoitteista käsitteli ICF-siltauksen perusteella painonhallintaa ja tavoite oli ilmaistu pudotettuina painokiloina, mikä ei kuitenkaan suoraan kerro toimintakyvyn muutoksesta. Kuitenkin palveluntuottajien haastatteluissa nostettiin esille, että kuntoutujia oli ohjattu myös toisenlaisiin tavoitteenasetteluihin. Tällä tavoin yhdistämällä tietoa eri aineistosta pystyttiin päättämään, että tavoitetyöskentelyä on kehitettävä, jotta kuntoutujien omat tavoitteet painottuisivat nykyistä enemmän suoritukset ja osallistuminen -osa-alueelle.

Tutkimuksen tulokset toivat esille, että kuntoutujat ja palveluntuottajat pohtivat tavoitteen asettamisen hyviä käytäntöjä. Samalla eri aineistojen perusteella on nähtävissä jossain määrin tavoitetyöskentelyn vakiintumattomuus. Kyselyihin pohjaten suurin osa palveluntuottajista keskusteli kuntoutujan kanssa tavoitteiden saavuttamista tukevista keinoista, kuitenkin niin, että laitosmuotoisessa kuntoutuksessa keskustelu oli yleisempää. Kuntoutujien haastatteluissa tulee esille suuret vaihtelut siinä, miten kuntoutujat kokivat saaneensa ohjausta erilaisista keinoista, joilla tavoitteet voitiin saavuttaa. Toisaalta palveluntuottajien haastatteluissa tuli esille, että kuntoutujien kanssa keskusteltiin keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi. Tutkimus toi

esille hyviä esimerkkejä siitä, miten parhaimmillaan tavoite ohjaa kuntoutumista. Tällöin kuntoutujien omat tavoitteet ohjaavat omaa työskentelyä, johon liittyvät kaikki kuntoutuksessa käytettävät menetelmät (luennot, toiminnalliset harjoitteet ja välitehtävät).

Kuntoutujan omat tavoitteet ja tavoitteellisen työskentelyn toteutuminen kuntoutusprosessissa on monimuotoinen ilmiö, jonka tarkastelu monimenetelmällisen aineiston avulla oli perusteltua. Artikkelissa tuodut esimerkit eri aineistojen avulla tehdyistä tulkinnoista vahvistivat sitä, että monimuotoista ilmiötä tarkasteltaessa on tarpeen käyttää erilaisia aineistoja. Näin vahvistui myös näkemys siitä, että kuntoutujien omat tavoitteet ovat yksi kuntoutuksen kulmakivi. Samalla monimenetelmällinen aineisto syvensi käsitystä siitä, että tavoitteiden mukaista työskentelyä on edelleen tarpeen kehittää kuntoutuksen tuloksellisuuden varmistamiseksi.

Jaakko Harkko, Tiia Villa ja Erja Poutiainen

6 ARVIOITA OPI-KUNTOUTUKSEN MONIMENETELMÄLLISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSESTA

6.1 Johdanto

Tässä artikkelissa käsiteltävä OPI-kuntoutus eli kuntoutuspalvelu ammatillista perustutkintoa opiskeleville on yksi 2010-luvulla kehitetyistä toimenpiteistä syrjäytymisriskissä olevien nuorten palvelutarpeeseen vastaamiseksi. OPI-kuntoutus on ammatillista perustutkintoa suorittaville tarkoitettu kuntoutusmuoto, joka on kohdennettu masennus- tai ahdistuneisuushäiriötä sairastaville 16–25-vuotiaille nuorille, joilla on havaittu opintojen pitkittymisen tai keskeyttämisen uhka ja hankaluuksia sosiaalisissa ja/tai oppimistilanteissa. OPI-kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutujan opiskelu- ja toimintakyvyn turvaaminen tai parantaminen, kuntoutujan osallisuuden ja aktiivisuuden lisääntyminen sekä opintojen pitkittymisen ehkäisy ja keskeyttämisen vähentäminen. (Kela 2016.) Tässä artikkelissa tarkasteltavan tutkimuksen kohteena oleva OPI-kuntoutusmalli pohjautuu Kelan ja Opetushallituksen vuosina 2011–2013 toteuttamassa kehittämishankkeessa syntyneeseen toimintamalliin, jonka arvioitiin kehittämissvaiheessa tuottaneen myönteisiä vaikutuksia kohderyhmilleen (Miettinen 2014; Appelqvist-Schmidlechner ym. 2015). Vuoden 2016 alusta lähtien OPI-kuntoutustoiminta vakinaistettiin, ja sen saatavuus laajennettiin koko maan kattavaksi, jolloin kuntoutusmallin rakenne myös muuttui hieman kehittämissvaiheen rakenteesta. Tässä artikkelissa tarkasteltava tutkimus kohdentuu ajallisesti tähän OPI-kuntoutuksen toimintamallin vakiinnuttamisvaiheeseen.

OPI-kuntoutuksen kaltaisia uusia palveluita kehitettäessä on tärkeää arvioida systemaattisesti niiden toimivuutta ja vaikutuksia. Kuntoutuspalvelun arvioinnissa pyritään sosiaalitieteellisten tutkimusmenetelmien avulla selvittämään, onko arvioinnin kohteena olevilla kuntoutuspalvelun toimintakäytänteillä saavutettu tavoiteltuja muutoksia. Lisäksi ollaan kiinnostuneita siitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet mahdolliseen muutokseen. (Esim. Rossi ym. 2004.) Tässä artikkelissa kuvaamme Kelan rahoittaman OPI-kuntoutuksen tutkimuksen (Harkko ym. julkaisematon) monimenetelmällisen ja -näkökulmaisen tutkimusstrategian toteuttamista ja toteuttamisesta nousseita havaintoja. Arvioinnin toteuttamisstrategian kannalta OPI-kuntoutuksen tekee mielenkiintoiseksi se, että siinä pyritään integroimaan mielenterveyskuntoutus osaksi nuorten ammatillisia opintoja siten, että nuoret voivat osallistua opintoihin kuntoutuksen aikana. Varsinaisen kuntoutusintervention lisäksi arvioinnin kohteena oli näin ollen kuntoutuksen integroituminen osaksi oppilaitoksen toimintaa.

Käytäntölähtöisen soveltavavan tutkimuksen tutkimustehtävä on lähtökohtaisesti kaksiosainen. Ensin kuvataan ”mitä tapahtuu / miten asia x tapahtuu”, ja vasta ongelman empiirisen kuvauksen jälkeen voidaan esittää ehdotuksia siitä, ”mitä asialle pitäisi tehdä”. Tutkimuksen tavoitteena on näin ollen yksilöidä toimintakäytänteitä, joihin tulisi puuttua sekä hahmottaa syy-seurausmekanismeja, koska vain syy-seuraus-suhteet hahmottamalla voidaan saada aikaan haluttuja vaikutuksia.

Pohdimme seuraavaksi tarkemmin tutkimukseemme liittyviä tutkimuksellisia valintoja, ja kysymme, mitä lisäarvoa monimenetelmällinen ja -näkökulmainen tutkimusstrategia voi tuoda OPI-kuntoutuksen kaltaisen useat hallinnonalat ylittävän toimenpiteen arviointiin.

6.2 Monimenetelmällisyys tutkimuksellisenä strategiana

Tutkimuksessamme monimenetelmällisyys ja -näkökulmaisuus tarkoitti tutkimuksen toteuttamista siten, että keräsimme ja analysoimme sekä määrällisiä että laadullisia aineistoja rinnakkain. Lisäksi aineistoja kerättiin moninäkökulmaisesti, sekä OPI-kuntoutuksen asiakkailta että kuntoutuspalvelun tuotantoon osallistuvilta toimijoilta. (Esim. Creswell 2010; Seppänen-Järvelä ym. 2015.) Tutkimusote perustui siten kuntoutujan, oppilaitoksen, terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelutuottajan näkökulmien laadulliseen ja määrälliseen analyysiin, jonka perusteella etsittiin vastausta kysymykseen: Kuinka OPI-kuntoutus toimii osana mielenterveyshäiriöstä kärsivän nuoren opiskelua ja kuntoutumisprosessia?

Aineistonkeruun näkökulmasta monimenetelmällisyys tai -näkökulmaisuus palvelee kolmea tavoitetta: 1) tutkimuskohteesta kerätyn tiedon tarkkuuden parantamista 2) tutkimuskohdetta koskevan tiedon monimuotoisuuden parantamista ja 3) yksipuolisiin lähestymistapoihin liittyvien tutkimuksellisten harhojen vähentämistä (Descombe 2008). Sen lisäksi, että tutkimuskohteesta saadaan näin perusteellisempi kuva, monimenetelmällisyydellä on paikkansa myös teorioiden kehittämistyössä (Denzin 2009). Monimenetelmällisyyttä tai -näkökulmaisuutta voidaan käyttää teoriassa tarkasteltavan ilmiön todentamiseen, jolloin ilmiöstä voidaan saada monimuotoisempaa näyttöä tai tehdä tasokkaampia päätelmiä tutkimusaineiston pohjalta (Kuorikoski ja Marchionni 2016).

Monimenetelmällisen tutkimusotteen on arvioitu olevan hyödyllisimmillään tarkasteltaessa monimutkaisia ilmiöitä (Hesse-Biber ja Johnson 2013; Fetters ym. 2013). Monimutkaisuudella tarkoitamme tässä toisaalta tutkimuksellista lähestymistapaa sekä toisaalta tarkasteltavan ilmiön ominaisuuksia. Tutkimuksellisen lähestymistavan kannalta tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä toimeenpanojärjestelmän dynamiikkaan, eli tutkimuskohteita ja toimintaympäristöjä arvioidaan monimutkaisina mukautuvina järjestelminä (*complex adaptive systems*, CAS). Koska OPI-kuntoutus on tavoitteiltaan ja toteuttamistavaltaan eri sektorirajat ylittävää toimintaa, merkittävässä osassa sen toimeenpanon kannalta ovat eri kuntoutukseen liittyvien toimijoiden keskinäiset riippuvuussuhteet ja niiden toteutuminen (Hazy ym. 2007; Blomme 2012). CAS-ajattelun lähtökohtana on tilanne- ja kontekstisidonnaisuuden korostaminen ja panosten, prosessien sekä tuotosten monimutkaiset kokonaisuudet (Head ja Alford 2012). Tutkimuksellisen lähestymistavan lisäksi monimutkaisuudella tarkoitetaan tutkimuskohteen laaja-alaisuutta. Kelan OPI-kuntoutuksen toteuttamista ohjaava standardi (Kela 2016b) ja paikalliset toimintatavat johtivat monimuotoisiin tapoihin toteuttaa opintojen ja kuntoutuksen yhteensovittamista, mikä vaikutti osaltaan tutkimuskohteen laaja-alaisuuteen.

Tässä tutkimuksessa tilaajan (Kela) määrittelemät arvioinnin kohteet olivat: 1) kuntoutuksen toteuttaminen, 2) kuntoutuksen ja opiskelun integraatio ja 3) kuntoutuksen vaikutukset opiskelijan opiskelu- ja toimintakykyyn. Päädyimme käyttämään tutkimuksessa integroitua monimenetelmällistä tutkimusotetta, jossa eri tutkimusmenetelmillä oli tutkimuksen toteutuksessa

yhtä suuri painoarvo, eri menetelmät kohdennettiin yhteisen ilmiön kuvaamiseen, ja ne olivat toisistaan riippuvaisia säilyttäen kuitenkin samalla tunnistettavasti omat ontologiset ja epistemologiset lähtökohtansa (Moran-Ellis ym. 2006).

Tutkimusasetelmaa luotaessa otettiin kantaa muun muassa aineistonkeruun ja eri menetelmien käytön ajalliseen järjestykseen (ks. Fetters ym. 2013). Aineistojen keräys ja analyysi toteutettiin vaiheistetuksi, ja aiemmin kerättyjen aineistojen alustavat tulokset auttoivat fokusoidaan myöhempää tiedonkeruuta. Tässä tutkimuksessa tämä tarkoitti sitä, että keräsimme ensin opiskelijoille suunnatun kyselyaineiston ja tämän aineiston alustava analyysi informoi kuntoutujille suunnatun teemahaastattelun rungon suunnittelua ja muuta aineistonkeruuta.

6.3 Kolme havaintoa monimenetelmällisen tutkimusstrategian toimeenpanosta

Useita aineistoja, tutkijoita, teorioita tai menetelmiä käyttävä tutkimusstrategia edellyttää monia tutkimuksen tavoitteisiin kytkeytyviä tietoisia valintoja. Seuraavaksi kuvaamme tutkimusprosessin aikana esiin nousseiden esimerkkien avulla, kuinka monimenetelmällinen tutkimusstrategia vaikutti Kelan OPI-kuntoutuksen toimeenpanosta tehtyyn kokonaisarvioon. Ensimmäisessä kuvamme, kuinka monimenetelmällinen tutkimusote toimi arvioinnissamme teorian ja tutkimusaineistojen välistä vuoropuhelua edistävänä tekijänä. Tämän jälkeen esitämme kokemuksemme siitä, kuinka monimenetelmällinen tutkimusote auttoi saamaan tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä monimuotoisemman kuvan. Viimeiseksi tarkastelemme sitä, mitä monimenetelmällisen tutkimusotteen tuottama laaja-alainen aineisto merkitsee tulosten tulkinna ja aineistosta tehtävien johtopäätösten kannalta.

6.3.1 Monimenetelmällinen tutkimusote teorian ja tutkimusaineistojen vuoropuheluna

Toisen asteen opintojen pitkittymisen tai keskeyttämisen taustalla olevat ongelmat ovat yksilöllisiä ja pitävät sisällään paljon erilaisia ja eritasoisia haasteita. OPI-kuntoutuksen tutkimuksen kohteeksi oli tutkimuksen tilaajan toimesta määritetty ”kuntoutuksen vaikutukset opiskelijan opiskelu- ja toimintakykyyn”. Toimintakykyäkökulma on kuntoutuksen lähtökohtana ja kehittämistyössä laajalti hyväksytty. Näin ollen OPI-kuntoutuksen tutkimuksen teoreettisiksi avainkäsitteiksi valittiin opiskelu- ja toimintakyky.

Tutkimusta toteutettaessa jouduimme kuitenkin kysymään, mitä opiskelukyvyllä tarkalleen ottaen tarkoitetaan. Käsitteen käyttö on lisääntynyt 2000-luvulla, ja se on johdettu jo vakiintuneesta työkyvyn käsitteestä, johon rinnastaen se ymmärretään opiskelun vaatimuksiin suhteutetuksi toimintakyvyksi sekä kyvyksi selviytyä opinnoista. Sille ei kuitenkaan ole olemassa virallista tai vakiintunutta määritelmää. Esimerkkinä vakiintumattomuudesta voidaan pitää sitä, ettei opiskelukyky tuota hakusanana tuloksia toimintakyvyn mittaamiseen erikoistuneella toimia.fi-sivustolla.

Niinpä suhtauduimme tutkimuksessa opiskelukyvyn käsitteeseen kahdella tavalla. Pragmaattinen lähestymistapa tarkoitti sitä, että käytimme opiskelukykyä yhtenä tulosmuuttujana osoittamaan kuntoutuksen mahdollisia hyötyjä. Opiskelukykyä arvioitiin tässä tutkimuksessa luoduissa kyselylomakkeissa käyttäen Työkykyindeksin ensimmäistä osiota (työkykypistemäärä), jossa sana työkyky vaihdettiin sanaan opiskelukyky. Kela käyttää näin muodostettua opiskelukyky-kysymystä OPI-kuntoutuksen vaikutusten seurannassa. Lisäksi opiskelukyky-kysymystä käytettiin OPI-kuntoutuksen kehittämisvaiheen arviointitutkimuksessa (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2014). Näin ollen tutkimuksessa käytetyn opiskelukyvyn operationalisoinnin voidaan katsoa pohjaavan vakiintuneeseen käytäntöön, ja olevan perusteltu. Tämän lähestymistavan vahvuutena on sen käyttökelpoisuus tavoiteltavan muutoksen mittaamisessa. Toisaalta se korostaa opiskelukyvyn käsittämistä yksilön ominaisuutena.

Opiskelukyvyn käsitettä käytettiin tutkimuksessa myös toisessa, edellä kuvattua laajemmassa merkityksessä. Tutkimuksemme edetessä havaitsimme, että monimenetelmällinen analyysi tuotti aineistolähtöisesti lukuisia ”pisteittäisiä” opiskelukykyyn liittyviä havaintoja, jotka liittyivät laaja-alaisesti erilaisiin opiskelujen etenemiseen vaikuttaviin tekijöihin. Nämä havainnot koskivat mm. nuorten hyvin erilaisia taustatekijöitä, opintojen etenemiseen liittyviä tekijöitä sekä nuorten kokemuksia heidän saamistaan palveluista. Kutsumme havaintoja pisteittäisiksi, koska vaikka havainnot olivat tulkintamme mukaan selvästi yhteydessä opiskelukykyyn, mikään näistä yksittäisistä havainnoista ei itsenäisesti oikeuttanut lopullista teoreettisen viitekehysten muotoilua. Niinpä nämä ”aihetodisteet” johdattivat meidät tarkentamaan arvioinnissa käytettyä opiskelukyvyn käsitettä kohti monialaisen opiskelukyvyn näkökulmaa. Monialaisen opiskelukyvyn näkökulma korostaa oppilaitoksen ja oppilaitosyhteisön toiminnan merkitystä opiskelukyvyn kannalta, ja se juontaa juurensa työkykykäsitteen teoreettisesta kehitystyöstä (ks. Järvikoski ym. 2001). Tämän näkökulman mukaisesti opiskelukyvyn tulkitaan syntyvän yksilön ja hänen ympäristönsä vuorovaikutussuhteen tuloksena.

Päädyimme siis tutkimusprosessin aikana aineistosta tekemiemme havaintojen pohjalta tarkentamaan käytettyä teoreettista viitekehystä. Tämä edelleen ohjasi aineiston uudelleentarkastelua suuntaan, jossa korostui oppilaitoksen ja oppilaitosyhteisön merkitys opiskelukyvyn kannalta keskeisenä toimintaympäristönä. Monialaisen opiskelukyvyn näkökulma ei ollut etukäteen määriteltyjen tutkimuskysymysten joukossa, vaan se syntyi aitona teorian ja tutkimushavaintojen vuorovaikutuksen tuloksena. Näkökulmavalinnalla on olennaisia vaikutuksia tutkimuksen toteuttamisen kannalta, ja tässä yhteydessä monimenetelmällisyys osoitti vahvuutensa tarkasteltavan ilmiön tarkemmassa määrittelyssä ja todentamisessa.

6.3.2 Monimenetelmällinen tutkimusote ja ilmiöstä saatavien havaintojen monimuotoisuus

Eri aineistojen samanaikaisella tulkittamisella voidaan saada tutkittavasta ilmiöstä tarkempi käsitys kuin yksittäisiä menetelmiä käyttämällä (Johnson ym. 2007, 123; Creswell 2015). Havaitsimme tämän tutkimuksemme muun muassa tarkastellessamme nuorten kuntoutuksen ohjautumista ja opiskelijoiden rekrytointia, jossa tutkimuksen laadullinen aineisto täydensi määrällisessä aineistossa havaittuja tiedonpuutteita.

Tutkimuksen tilaajan alun perin määrittelemät tietotarpeet sekä käytettävissä olevat resurssit ohjasivat meitä toteuttamaan kyselyt siten, että tutkimuksen kohderyhmä rajattiin vuonna 2016 OPI-kurssin aloittaneisiin kuntoutujiin. Kelan kuntoutusrekisteristä saimme tutkimuksen kohderyhmää koskevaa taustatietoa. Käsitystä kohderyhmästä täydennettiin OPI-kuntoutukseen osallistuneille suunnatun kyselyn avulla, jossa tiedusteltiin kurssille osallistuneiden kokemuksia kuntoutukseen ohjautumisesta. Vaikka OPI-kuntoutukseen osallistuneiden aineisto tuotti sinänsä kattavan kuvan kuntoutukseen ohjautumisesta, pystyimme tämän aineiston avulla kuvaamaan ainoastaan niitä henkilöitä, jotka olivat osallistuneet OPI-kuntoutukseen. Aineiston pohjalta ei ollut mahdollista kartoittaa keitä olivat ne nuoret, joilla OPI-kuntoutuksen kriteerien mukainen kuntoutustarve täyttyi, mutta jotka eivät syystä tai toisesta aloittaneet kuntoutusta. Jälkikäteen kerätty määrällinen aineisto ei tuottanut tietoa siitä, kuinka yleisiä masennus- tai ahdistuneisuushäiriöt ovat oppilaitosten 16–25-vuotiaiden nuorten keskuudessa, ja näin ollen kuntoutuksen kohdentumista voitiin määrällisen aineiston pohjalta arvioida vain osalla kuntoutuksesta potentiaalisesti hyötyvistä henkilöistä.

Monimenetelmällisen tutkimusstrategian mukaisesti tutkimuksessa kerättiin kuitenkin määrällisen aineiston lisäksi haastatteluaineisto, minkä ansiosta opiskelijoiden OPI-kuntoutukseen ohjautumisesta ja rekrytoinnista saatiin monimuotoisempi kuva sekä voitiin kompensoida yksipuoliseen määrälliseen lähestymistapaan sisältyvää tutkimuksellista harhaa. Määrällisen aineiston tuottaman tiedon pohjalta haastatteluaineiston keruuta fokusoitiin tutkimuksen seuraavassa vaiheessa niin, että haastattelujen avulla voitiin paremmin vastata kysymyksiin kuntoutuksen kohdentamisesta. Haastatteluissa ammattilaisilta kysyttiin muun muassa sitä, kuinka oppilaitos ja oppilaitosyhteisö toimivat toimenpiteiden ajoittamisen ja kohdentamisen kannalta ja mitä haasteita opiskelijoiden OPI-kursseille rekrytointiin liittyi. Haastatteluaineiston pohjalta saatu tieto lisäsi näin ollen käsitystä siitä, keitä olivat ne opiskelijat, jotka olisivat voineet hyötyä OPI-kurssista, mutta jotka eivät erinäisistä syistä päätyneet kurssille.

Kuten yllä kuvatusta esimerkistä voidaan huomata, monimenetelmällinen tutkimusote johtaa usein automaattisesti ilmiön selittämiseksi ennalta valitun tutkimusasetelman tarkoituksenmukaisuuden tarkistamiseen sekä mahdollistaa työskentelyn kehittämisen ja jatkokysymyksiin vastaamisen vielä tutkimuksen kuluessa.

6.3.3 Moninäkökulmainen tutkimusote tulosten tulkinnan ja aineistosta tehtävien johtopäätösten kannalta

Moninäkökulmaisen aineiston avulla voidaan tutkimuksessa ottaa huomioon ilmiön muodostuminen yksilöiden ja ympäristön välisinä keskenään erilaisina kontekstisidonnaisina prosesseina. Erilaisten kontekstien ja tiedonmuodostusprosessien huomioiminen lisää ymmärrystä siitä, mitkä tulokset ja johtopäätökset ovat ilmiön kannalta oleellisia sekä lisää samalla tutkimuksen luotettavuutta ja vähentää virhetulkintojen mahdollisuutta. (Esim. Duranti ja Goodwin 1992.) Tämänkaltaisen ilmiön huomasimme myös tutkimuksessamme tarkastellessamme eri näkökulmia opintojen ja kuntoutuksen integraatiosta. Tutkittavien erilaiset tiedonmuodostukseen vaikuttavat elämismaailmat ja kontekstit osoittivat, miten monin eri tavoin ilmiö tutkittavien keskuudessa voitiin käsittää ja miten tutkittavien ilmiöön liittämät erilaiset tavoitteet ohjasivat heidän ilmiöstä tekemiään tulkintoja.

Nuorten näkökulmat tarjosivat tietoa erilaisista subjektiivisista kokemuksista kouluyhteisön jäsenenä ja erottumisesta/sopeutumisesta suhteessa koettuun normatiiviseen opiskelijuuteen. Ne selittivät muita näkökulmia syvemmin integraation sujuvuuteen liittyviä palvelun käyttäjälähtöisiä näkökulmia, mutta mikäli tutkimuksemme olisi rajautunut vain näihin näkökulmiin, olisi meiltä jäänyt puuttumaan oleellista tietoa palvelun toteuttamisen reunaehdoista. Niinpä olisimme jääneet pohtimaan, miksi jotkin sujuvaan integraatioon vaikuttavat tekijät oli jätetty prosessissa ammattilaisten taholta huomiotta. Ammattilaisten näkökulmiin perehtyminen tarjosikin tietoa palvelun toteuttamiseen liittyvistä hallinnollisista realiteeteista, jotka olivat opiskelijoiden kokemusmaailman ulottumattomissa, ja joita emme olisi voineet ilman ammattilaisten kuulemista välttämättä päätellä. Heidän hallussaan oli oleellista tietoa siitä, miltä integraation toteuttaminen näyttää tietyn instituution raameissa, millaiset reunaehdot integraation toteuttamisella on, ja miten onnistunut integraatio ylipäättään tarkoittaa hallinnollisesta näkökulmasta. Yhtä hyvin voidaan kuitenkin olettaa, että mikäli analyysimme olisi keskittynyt pelkästään ammattilaisten näkökulmiin, meiltä olisi jäänyt tärkeää tietoa huomioimatta siitä, millainen merkitys integraatioprosessin sujuvuudella on kuntoutuspalvelun houkuttelevuuden kannalta ja kuinka palvelulla voidaan vastata sen kohderyhmän perimmäisiin tarpeisiin. Voi siis olla mahdollista, että pelkästään ammattilaisten tai opiskelijoiden tulkintoihin perustuva analyysi ei olisi ollut lopulta palvelun kohdentamisen kannalta riittävää tietoa.

Tutkimuksen moninäkökulmaisuus auttoi meitä siis pohtimaan eri lähtökohdista ilmiötä tulkittavien tutkittavien näkökulmien käytettävyyttä ja merkitystä osana tutkimusta. Se johti meidät vertailemaan näkökulmia keskenään ja arvottamaan niitä suhteessa tutkittaviin ilmiöihin. Osa tutkittavasta ilmiöstä jää aina väistämättä kunkin informantin kokemusmaailman ulkopuolelle, jolloin on syytä pohtia näistä lähtökohdista vedettävien johtopäätösten luotettavuutta ja laatua. Moninäkökulmaiseen tutkimusstrategiaan perustuva aineistonkeruu tuottaa useimpien laajan ja useita eri tulkintoja mahdollistavan aineiston, mutta samalla kasvattaa vaatimuksia aineiston tulkinnan osalta. Tutkijan vastuulla onkin kunkin osa-aineiston kohdalla olla tietoinen ja tehdä näkyväksi aineistojen keskinäiset suhteet ja pystyä vastaamaan kysymykseen, mitä olennaista tietoa kukin aineisto tuo tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta.

6.4 Yhteenveto

Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa kaikilla ihmisillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet kouluttautua, tehdä töitä ja saada erilaisia palveluja. Uusia palveluita kehitettäessä on tärkeää arvioida niiden toimeenpanon toimivuutta, jotta voidaan varmistaa niiden oikea kohdentuminen ja saada tietoa jatkokehittämistarpeista. OPI-kuntoutuksen tarkoituksena on opiskelijoiden tuen tarpeeseen vastaaminen, mihin tarvitaan myös oppilaitoksen ulkopuolisten toimijoiden palveluita. Hallinnonrajat ylittävät palvelukokonaisuudet eivät synny itsestään, vaan vaativat eri toimijoiden strategista sitoutumista, toimintojen yhteensovittamista sekä riittäviä resursseja paikallistason toimintaan. Hallinnonrajat ylittävät palvelut ovat lähtökohtaisesti monimutkaisempia kuin yksittäisten toimijoiden rahoittamat tai toimeenpanemat palvelut. Monimenetelmällinen ja -näkökulmainen tutkimus on yritys lähestyä tällaista haastavaa tutkimuskohdetta.

Tässä artikkelissa toimme kolmen esimerkin avulla esille, kuinka monimenetelmällistä ja -näkökulmaista tutkimusta voidaan hyödyntää kuntoutuspalvelun toteuttamisen arvioinnissa. Kuvasimme tällaisen lähestymistavan toteuttamista ja potentiaalisia hyötyjä. Monimenetelmällisyys tarkoitti tässä tutkimuksessa sitä, että hyödynsimme kysely- ja asiakirja-aineistoja sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen ja lisäksi haastatteluaineistoa laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Tutkimuksen moninäkökulmaisuus puolestaan tarkoitti sitä, että hyödynsimme arvioinnissa sekä kuntoutukseen osallistujien että ammattihenkilöstön näkökulmia.

Toteuttamamme monimenetelmällisen tutkimusstrategian avulla pyrittiin säilyttämään erilaisten menetelmien luontaiset vahvuudet, mutta integroimaan tulokset yhteen teoreettiseen viitekehykseen ja tutkimuskysymysten ympärille. Toteutettu menetelmien integraatioprosessi oli nähdäksemme hyödyllinen tutkimuksen toteutuksen kannalta. Keskeisin hyöty oli siinä, että saatoimme esittää arvioinnissamme johtopäätöksiä, joita ei nähdäksemme olisi voinut luotettavasti tehdä minkään yksittäisen tutkimuksessa käytetyn aineistolähteen perusteella. Monimenetelmällisen ja -näkökulmaisen tutkimusotteen hyödyt tulevat kokemuksemme mukaan esille kolmella tasolla. Ensinnäkin valitun tutkimusstrategian avulla voidaan parantaa tutkimuksessa käytetyn teorian ja tutkimusaineistojen välistä vuoropuhelua. Teorian ja tutkimusaineistojen vuorovaikutteinen kehittäminen on tärkeää kuntoutuksen vielä omaksuessa uutta toimintakykyyn perustuvaa lähtökohtaa (ks. Järvikoski ja Härkäpää 2011). Toiseksi monimenetelmällisen tutkimusotteen avulla tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä voidaan tehdä monipuolisempia havaintoja, minkä voidaan katsoa parantavan tutkimuksen laatua. Kolmanneksi moninäkökulmainen tutkimusote voi parantaa tuloksista tehtävien johtopäätösten luotettavuutta. Näin ollen monimenetelmällisellä ja -näkökulmaisella tutkimusotteella on pystytty vastaamaan vaihtoehtoista tutkimusstrategiaa paremmin tutkimuksen peruskysymyksiin: Onko arvioitavilla toimintakäytänteillä saavutettu tavoiteltuja muutoksia ja mitkä tekijät ovat olleet muutoksen taustalla?

LÄHTEET

- Aaltonen T. Haastattelun rajoilla. Afaattisen puhujan haastattelemineen. Julkaisussa: Ruusuvuori J, Tiitula L, toim. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 2005: 163–188.
- Aivoliitto. Perustietoa AVH:sta. Turku: Aivoliitto, 2018. Saatavissa: <[https://www.aivoliitto.fi/aivoveren_kiertohairio_\(avh\)/perustietoa_avh_sta](https://www.aivoliitto.fi/aivoveren_kiertohairio_(avh)/perustietoa_avh_sta)>. Viitattu 10.7.2018.
- Antaki C, Wilkinson R. Conversation analysis and the study of atypical populations. Julkaisussa: Sidnell J, Stivers T, toim. The handbook of conversation analysis. Chichester: Wiley Blackwell, 2013: 533–550.
- Appelqvist-Schmidlechner K, Wessman J, Salmelainen U ym. Nuorten avomuotoinen OPI-mielenterveyskuntoutus. Koettu hyöty ja vaikuttavuus sekä kuntoutusmallin soveltuvuus. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 92, 2015.
- Autti-Rämö I, Salminen A-L. Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2016: 14–17.
- Autti-Rämö I, Poutiainen E, Pohjolainen T, Kehusmaa S. Kuntoutuksen vaikutusten arviointi. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2016: 91–107.
- Beeke S, Wilkinson R, Maxim J. Prosody as a compensatory strategy in the conversations of people with agrammatism. *Clinical Linguistics & Phonetics* 2009; 23 (2): 133–155.
- Berg K, Askim T, Balandin S, Armstrong E, Rise MB. Experiences of participation in goal setting for people with stroke-induced aphasia in Norway. A qualitative study. *Disability and Rehabilitation* 2017; 39 (11): 1120–1130.
- Billett S, Fenwick T, Somerville M. Work, subjectivity and learning. Understanding learning through working life. Technical and vocational education and training. Dordrecht: Springer, 2006.
- Blomme R. Leadership complex adaptive systems, and equivocality. The role of managers in emergent change. *Organization Management Journal* 2012; 9 (1): 4–19.
- Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 2006; 3: 77–101.
- Brunou R, Klippi A, Rautakoski P. Afaattinen ihminen ja lähi-ihminen Afasian paripuheterapia APPU-TEssa. Julkaisussa: Klippi A, Korpijaakko-Huuhka AM, Lehtihalmes M, Rautakoski P, toim. Afasia. Aikuisiän kielihäiriöiden aivoperusta ja kuntoutus. Helsinki: Gaudeamus, 2016: 266–286.
- Bryman A. Integrating quantitative and qualitative research. How is it done? *Qualitative Research* 2006; 6 (1): 97–113.
- Bryman A. Barriers to integrating quantitative and qualitative research. *Journal of Mixed Methods Research* 2007; 1 (1): 8–22.

- Bryman A. Why do researchers integrate/combine/mesh/blend/mix/merge/fuse quantitative and qualitative research? Julkaisussa: Bergman M, toim. *Advances in mixed methods research*. London: Sage, 2008: 87–100.
- Carlsson E, Paterson BL, Scott-Findlay S, Ehnfors M, Ehrenberg A. Methodological issues in interviews involving people with communication impairments after acquired brain damage. *Qualitative Health Research* 2007; 17 (10): 1361–1371.
- Cieza A, Geyh S, Chatterji S, Kostanjsek N, Ustün B, Stucki G. ICF linking rules. An update based on lessons learned. *Journal of Rehabilitation Medicine* 2005; 37 (4): 212–218.
- Creswell J. Mapping the developing landscape of mixed methods research. Julkaisussa: Tashakkori A, Teddlie C, toim. *Sage handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2010: 45–68.
- Creswell J. *A concise introduction to mixed methods research*. London: Sage, 2015.
- Creswell J, Plano Clark V. *Designing and conducting mixed methods research*. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage, 2011.
- Cronin A, Alexander V, Fielding J, Moran-Ellis J, Thomas H. The analytic integration of qualitative data sources. Julkaisussa: Alasuutari P, toim. *Social research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2007: 572–584.
- Danermark B, Ekstrom M, Jakobsen L, Karlsson JC. *Explaining society. An introduction to critical realism in the social sciences*. London: Routledge, 2002.
- Denscombe M. Communities of practice. A research paradigm for the mixed methods approach. *Journal of Mixed Methods Research* 2008; 2 (3): 270–283.
- Denzin NK. *The research act in sociology. A theoretical introduction to sociological methods*. London: Butterworths, 2009.
- Duranti A, Goodwin C. *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: University of Cambridge, *Studies in the social and cultural foundations of language* 11, 1992.
- Eteläpelto A. Emerging conceptualizations on professional agency and learning. Julkaisussa: Goller M, Paloniemi S, toim. *Agency at work. An agentic perspective on professional learning and development*. Cham: Springer, 2017: 183–201.
- Eteläpelto A, Vähäsantanen K, Hökkä P, Paloniemi S. Miten käsitteellistää ammatillista toimijuutta työssä? *Aikuiskasvatus* 2014; 34: 202–214.
- Farmer T, Robinson K, Elliot SJ, Eyles J. Developing and implementing a triangulation protocol for qualitative health research. *Qualitative Health Research* 2006; 16 (1): 377–394.
- Fetters M, Curry L, Creswell J. Achieving integration in mixed methods designs. Principles and practices. *Health Services Research* 2013; 48 (6pt2): 2134–2156.

- Frost N, Nolas Sevasti M, Brooks-Gordon B ym. Pluralism in qualitative research. The impact of different researchers and qualitative approaches on the analysis of qualitative data. *Qualitative Research* 2010; 10: 441–460.
- Giddens A. *Constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press, 1984.
- Goodglass H, Kaplan E. *The assessment of aphasia and related disorders [Afasian ja liitännäishäiriöiden arviointi]*. Suomenkielinen laitos: Laine M, Niemi J, Koivuselkä-Sallinen P, Tuomai-nen J. Helsinki: Psykologien kustannus, 1997.
- Goodwin C. Co-constructing meaning in conversations with an aphasic man. *Research on Language and Social Interaction* 1995; 28 (3): 233–260.
- Greene J, McClintock C. Triangulation in evaluation. Design and analysis issues. *Evaluation Review* 1985; 9 (5): 523–545.
- Greene J, Caracelli V, Graham W. Towards a conceptual framework for mixed-method evaluation de-signs. *Educational Evaluation and Policy Analysis* 1989; 3: 255–274.
- Haapakoski K, Åkerblad L, Tolvanen A, Mäntysaari M, Ylistö S, Kannasoja S. *Kelan ammatillisen kuntou-tuksen lakiuudistus –ihanteet, toimeenpano ja harkintavalta*. Helsinki: Kela, 2018 (tulossa).
- Haddington P, Kääntä L. Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Julkaisussa: Haddington P, Kääntä L, toim. *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Hel-sinki: SKS, 2011: 11–45.
- Hammersley M. *Troubles with triangulation*. Julkaisussa: Bergman M, toim. *Advances in mixed methods research*. London: Sage, 2008: 22–36.
- Harkko J, Lehikoinen T, Lehto S, Ala-Kauhaluoma M. *Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144, 2016.
- Harkko J, Villa T, Korkeamäki J, Vaalasaranta L, Puotiainen E. *Kuntoutus opintojen tukena. OPI-kuntou-tuskurssien toteutuminen*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Hazy JK, Goldstein J, Lichtenstein BB. *Complex systems leadership theory. An introduction*. Julkaisussa: Hazy JK, Goldstein J, Lichtenstein BB, toim. *Complex systems leadership theory. New perspectives from complex-ity science on social and organizational effectiveness*. Mansfield, MA: ISCE Publishing, 2007: 1–13.
- Harra T. *Terapeuttinen yhteistoiminta. Asiakkaan osallistumisen mahdollistaminen toimintaterapiassa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, Acta Universitatis Lapponiensis 288, 2014.
- Heikkinen E. *Gerontologia tieteenalana*. Julkaisussa: Heikkinen E, Jyrkämä J, Rantanen T, toim. *Geron-tologia*. 3. painos. Helsinki: Duodecim, 2013: 16–25.
- Holstein JA, Gubrium JF. *The active interview*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.
- Hesse-Biber S, Johnson RB. Coming at things differently. *Journal of Mixed Methods Research* 2013; 7 (2): 103–109.

- Hyvärinen M. Kertomushaastattelu. Julkaisussa: Hyvärinen M, Nikander P, Ruusuvuori J, toim. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 2017: 174–193.
- Johnson R, Onwuegbuzie A, Turner L. Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research* 2007; 1 (2): 112–133.
- Jyrkämä J. Toimijuus ja toimijatilanteet. Julkaisussa: Seppänen M, Karisto A, Kröger T, toim. Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 2007: 195–217.
- Jyrkämä J. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä. Hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehyykseksi. *Gerontologia* 2008; 22: 190–203.
- Järviöskoski A, Härkäpää K, Mannila S. Moniulotteinen työkykykäsitys ja työkykyä ylläpitävä toiminta. *Kuntoutus* 2001; 24 (3): 3–11.
- Järviöskoski A, Härkäpää K. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY Pro, 2011.
- Järviöskoski A, Härkäpää K, Salminen A-L. Kuntoutuksen teorioista ja ICF-mallista. *Kuntoutus* 2015; 38 (2): 18–32.
- Kagan A. Supported conversation for adults with aphasia. Methods and resources for training conversation partners. *Aphasiology* 1998; 12 (9): 816–830.
- Karhula M, Heiskanen T, Seppänen-Järvelä R. Kelan tuki- ja liikuntaelinsairauksien (tules) -kuntoutuksen toteutuminen kuntoutujan ja kuntoutuksen palveluntuottajan näkökulmista. Julkaisematon käsikirjoitus. 2018.
- Kela. Palvelukuvaukset. Kelan avo- ja laitospuotoisen kuntoutuksen standardi. Päivitetty 25.1.2016. Helsinki: Kela, 2016a. Saatavissa: <<http://www.kela.fi/documents/10180/2272284/P%C3%A4ivitetty+Yleinen+osa.pdf/83f478e6-ac84-4a37-888f-220e6edf018d>>. Viitattu 20.4.2018.
- Kela. Kelan avomuotoisen kuntoutuksen standardi. OPI-kurssi. Ammatillista perustutkintoa opiskelevien nuorten opiskelukykyä tukevan OPI-kuntoutuskurssin palvelulinja. Helsinki: Kela, 2016b. Saatavissa: <http://www.kela.fi/documents/10180/2080543/std_pi.pdf/6167da7b-f925-4c50-85a5-22af9e8c2355>. Viitattu 1.6.2018.
- Kela. Kelan avo- ja laitospuotoisen kuntoutuksen standardi. Kommunikaatioon painottuva AVH-kurssi. Aivoverenkiertohäiriön sairastaneiden aikuisten kuntoutuskurssin palvelulinja, parikurssi. Helsinki: Kela, 2016c. Saatavissa: <<https://www.kela.fi/documents/10180/2272284/Kommunikaatioon+painottuva+AVH-kurssi.pdf/ece87282-7a3d-44f8-aa4b-66453c5c5304>>. Viitattu 10.7.2018.
- Kela. Kelan avo- ja laitospuotoisen kuntoutuksen standardi. Käden tehostetun käytön AVH-kurssi. Aivoverenkiertohäiriön sairastaneiden aikuisten kuntoutuskurssin palvelulinja, osittainen perhekurssi. Helsinki: Kela, 2016d. Saatavissa: <<https://www.kela.fi/documents/10180/2272284/K%C3%A4den+tehostetun+k%C3%A4yt%C3%B6n+AVH-kurssi.pdf/37787835-605d-4cb2-9646-ce50e6e849af>>. Viitattu 10.7.2018.
- Kela. Kelan avo- ja laitospuotoisen kuntoutuksen standardi. Painokevennetyn kävelyn AVH-kurssi. Aivoverenkiertohäiriön sairastaneiden aikuisten kuntoutuskurssin palvelulinja, osittainen perhekurssi. Helsinki: Kela, 2016e. Saatavissa: <<https://www.kela.fi/documents/10180/2272284/>>

Painokevennetyn+k%C3%A4velyn+AVH-kurssi.pdf/65bd39cb-0470-48d7-b102-eaed323501cc>. Viitattu 10.7.2018.

Kendall M, Carduff E, Worth A ym. Use of multiperspective qualitative interviews to understand patients' and carers' beliefs, experiences and needs. *BMJ* 2009; 339: b4122.

Kendall M, Cowey E, Mead G ym. Outcomes, experiences and palliative care in major stroke. A multicentre, mixed-method, longitudinal study. *CMAJ* 2018; 190 (9): 238–246.

Kestilä L. Pathways to health. Determinants of health, health behaviour and health inequalities in early adulthood. Helsinki: Yliopistopaino, 2008.

Klippi A. Pointing as an embodied practice in aphasic interaction. *Aphasiology* 2015; 29 (3): 337–354.

Klippi A, Korpijaakko-Huuhka AM, Lehtihalmes M, Rautakoski P, toim. Afasia. Aikuisiän kielihäiriöiden aivoperusta ja kuntoutus. Helsinki: Gaudeamus, 2017.

Klippi A, Sellman J, Heikkinen P, Laine M. Current clinical practices in aphasia therapy in Finland. Challenges in moving towards national best practice. *Folia Phoniatica et Logopaedica* 2012; 64 (4): 169–178.

Koivula R. Ikääntyvän toimijuus terveystieteiden vuodeosastolla lounasruokailun aikana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2006.

Koivula R. Muistisairaana ihmisen omaisena terveystieteiden pitkäaikaisosastolla. Tutkimus toimijuu-
desta. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimus 108, 2013.

Korpijaakko-Huuhka AM, Rautakoski P. ICF-luokitus afasian moniulotteisuuden kuvaajana. Julkaisussa: Klippi A, Korpijaakko-Huuhka AM, Lehtihalmes M, Rautakoski P, toim. Afasia. Aikuisiän kielihäiriöiden aivoperusta ja kuntoutus. Helsinki: Gaudeamus, 2017: 119–135.

Kuntoutuksen uudistamiskomitea. Ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Raportteja ja muistioita 41, 2017. Saatavissa: <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3891-5>>. Viitattu 4.6.2018.

Kuorikoski J, Marchionni C. Evidential diversity and the triangulation of phenomena. *Philosophy of Science* 2016; 83 (2): 227–247.

Kääntä L, toim. Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan. Helsinki: SKS, 2011: 11–45.

Käypä hoito -suositus. Aivoinfarkti ja TIA. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Neurologi-
nen yhdistys ry:n asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2016. Saatavissa: <<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suositukset/suositus?id=hoi50051#NaN>>. Viitattu 10.7.2018.

Laakso M. Kun sanat eivät riitä kertomaan. Eleet afasiakeskusteluissa ja lasten vuorovaikutustilan-
teissa. Julkaisussa: Haddington P, Kääntä L, toim. Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkö-
kulma sosiaaliseen toimintaan. Helsinki: SKS, 2011: 152–173.

Laakso M. Afasia ja yhteistyön mahdollisuudet ja rajat. Vertaileva tutkimus afaattisten henkilöiden koti-
ja puheterapiavuorovaikutuksesta. Julkaisussa: Leskelä L, Lindholm C, toim. Haavoittuva keskustelu.

- Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6, 2012: 32–55.
- Loisel P, Buchbinder R, Hazard R, et al. Prevention of work disability due to musculoskeletal disorders. The challenge of implementing evidence. *Journal of Occupational Rehabilitation* 2005; 15(4): 507–524.
- Luck AM, Rose ML. Interviewing people with aphasia. Insights into method adjustments from a pilot study. *Aphasiology* 2007; 21 (2): 208–224.
- MacEachen E. Understanding work disability systems and intervening upstream. Julkaisussa: Loisel P, Anema JR, toim. *Handbook of work disability. Prevention and management*. New York, NY: Springer, 2013: 217–228.
- Mason J. *Qualitative researching*. London: Sage, 2002.
- Mason J. Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research* 2006; 6: 9–25.
- Mertens D, Bazeley P, Bowleg L ym. The future of mixed methods. A five year projection to 2020. 2016. Saatavissa: <<https://mmira.wildapricot.org/resources/Documents/MMIRA%20task%20force%20report%20Jan2016%20final.pdf>>. Viitattu 16.5.2018.
- Miettinen K. Oppimisen yhteispeli -hankkeen arviointitutkimus. Helsinki: Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 15, 2014.
- Mikkonen J, Moustgaard H, Remes H, Martikainen P. The population impact of childhood health conditions on dropout from upper-secondary education. *The Journal of Pediatrics* 2018; 196: 283–290.
- Moran-Ellis J, Alexander VD, Cronin A ym. Triangulation and integration. Processes, claims and implications. *Qualitative Research* 2006; 6 (1): 45–59.
- Moran R, Butler D. Whose health profile? *Critical Public Health* 2011; 11 (1): 59–74.
- Moran-Ellis J, Alexander V, Cronin A ym. Triangulation and integration. Processes, claims and implications. *Qualitative Research* 2006; 6 (1): 45–59.
- Muutos-hanke. Helsinki: Kela, 2018. Saatavissa: <<https://www.kela.fi/muutos-hanke>>. Viitattu 12.9.2018.
- Nykänen A, Nyrkkö H, Nykänen M, Brunou R, Rautakoski P. Communication therapy for people with aphasia and their partners (APPUTE). *Aphasiology* 2013; 27(10): 1159–1179.
- O’Cathain A, Murphy E, Nicholl J. Three techniques for integrating data in mixed methods studies. *British Medical Journal* 2010; 341: c4587.
- Peters D, Adam T, Alonge O, Agyepong I. Implementation research. What it is and how to do it. *BMJ* 2013; 347: f6753.
- Plano Clark VL, Badiie M. Research questions in mix methods research. Julkaisussa: Tashakkori A, Teddlie C, toim. *Handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2010: 275–304.

Pikkarainen A, Vähäsantanen K, Paloniemi S, Eteläpelto A. Rehabilitation agency of older adults in group-based intervention. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 2018; (9): 1–12. doi: 10.1080/11038128.2018.1424237.

Pikkarainen A, Koivula R. Ikääntyneiden ryhmämuotoisen kuntoutuksen kohdentuminen, tavoitteellisuus, toimivuus ja koettu vaikuttavuus. Käsikirjoitus. Helsinki: Kela, 2018 (tulossa).

Prior L. Documents and action. Julkaisussa: Alasuutari P, Brickman L, Brannen J, toim. *The SAGE handbook of social research methods*. London: Sage, 2008.

Raevaara L. Toimintajaksojen rakenteet. Julkaisussa: Stevanovic M, Lindholm C, toim. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 2016: 143–161.

Rautakoski P. Vaikeasti afaattisten ihmisten kommunikaatiokurssit. Julkaisussa: Klippi A, Korpijaakko-Huuhka AM, Lehtihalmes M, Rautakoski P, toim. *Afasia. Aikuisiän kielihäiriöiden aivoperusta ja kuntoutus*. Helsinki: Gaudeamus, 2016: 275–286.

Rautakoski P, Korpijaakko-Huuhka A, Klippi, A. People with severe and moderate aphasia and their partners as estimators of communicative skills. A client-centered evaluation. *Aphasiology* 2008; 22 (12): 1269–1293.

Rossi P, Lipsey M, Freeman H. *Evaluation. A systematic approach*. 7th edition. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2014.

Ronkainen S. Vanhaa, uutta, sinistä, lainattua – monimenetelmäinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto, 2009. Julkaisematon.

Ronkainen S, Pehkonen L, Lindblom-Ylänne S, Paavilainen E. *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: WSOYpro, 2011.

Ruusuvuori J. Vuorovaikutus ja valta haastattelussa. Keskustelunanalyttinen näkökulma. Julkaisussa: Ruusuvuori J, Nikander P, Hyvärinen M, toim. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 2010: 269–295.

Salminen A-L, Järvikoski A, Härkäpää K. Teoria, viitekehykset ja mallit kuntoutusta ohjaamassa. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. *Kuntoutuminen*. Helsinki: Duodecim, 2016: 20–36.

Shanahan M, Elder GH. History, human agency, and the life course. Julkaisussa: Crockett L, toim. *Agency, motivation, and the life course*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 2002, 143–185.

Simonen M. Sosiaalinen toimintakyky. Julkaisussa: Pohjolainen P, Heimolainen S, toim. *Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen*. Helsinki: Ikäinstituutti, Oraitia 1, 2009: 64–73. Saatavissa: <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2016/08/Oraitia_1-2009-pdf.pdf>. Viitattu 10.7.2018.

Seppänen-Järvelä R, Aalto A-M, Juvonen-Posti P, Laaksonen M, Tuusa M, toim. Yksilöllisesti räätälöity ja työhön kytketty. Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen arviointitutkimus. Helsinki: Kela, *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 139, 2015a.

Seppänen-Järvelä Riitta, Syrjä V, Juvonen-Posti P ym. Yhteistoimintaa ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla. Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimus. Helsinki: Kela, *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 141, 2015b.

Seppänen-Järvelä R. Monimuotoinen implementaatiotutkimus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2017; 2: 151–154.

Seppänen R, Åkerblad L, Haapakoski K. Integraatio monimenetelmällisessä tutkimuksessa. *Käytännöt ja käsite*. Julkaisematon käsikirjoitus. 2018.

Sormunen M, Saaranen T, Tossavainen K, Turunen H. Monimenetelmätutkimus terveystieteissä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2013; 50: 312–321.

Sotkasiira T. Kun aineisto ei riitä. Monimenetelmäisyys metodologisena ja käsitteellisenä oppimisena. Julkaisussa: Aaltonen S, Högbacka R, toim. Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Tampere: Tampere University Press, 2015: 117–140.

Stakes. ICF. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. Helsinki: Stakes, Ohjeita ja luokituksia 4, 2004.

Stevanovic M, Lindholm C, toim. Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Tampere: Vastapaino, 2016.

Tashakkori A, Teddlie C. Quality of inferences in mixed methods research. Julkaisussa: Bergman M, toim. *Advances in mixed methods research. Theories and application*. London: Sage, 2008: 101–119.

Teddlie C, Tashakkori A. *Foundations of mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2009.

Teddlie C, Tashakkori A. Overview of contemporary issues in mixed method research. Julkaisussa: Tashakkori A, Teddlie C, toim. *SAGE handbook of mixed methods in social and behavioral research*. London: Sage, 2010: 1–41.

Topo P, Autti-Rämö I. Eettiset näkökohdat kuntoutuksessa. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. *Kuntoutuminen*. Helsinki: Duodecim, 2015, 83–90.

Vanhalakka-Ruoho M. Toimijuus elämänkulussa – ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus* 2014; (3): 192–201.

Tuomi J, Sarajärvi A. *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. 11. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi, 2013.

Vainio M. Prosodia. Painotus, rytmi ja melodia. Julkaisussa: Korpilahti P, Aaltonen O, Laine M, toim. *Kieli ja aivot. Kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus*. Turku: Turun yliopisto, Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, 2010: 90–98.

Vehviläinen S. *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus, 2014.

Wynne R, McAnaney D. *Employment and disability. Back to work strategies*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Cornell University ILR School, 2004.

Watkins D, Gioia, D. *Mixed method research*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Åkerblad L, Haapakoski K, Tolvanen A, Mäntysaari M, Ylistö S, Kannasoja S. *Henkilökeskeisyyden ehdot. Kelan ammatillisen kuntoutusselvityksen arviointi*. Helsinki: Kela 2018 (tulossa).